L. lat. 626 J

Philippi

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Practische lateinische Constructionslehre,

ein

Lehr- und Lern-Buch

für Alle,

welche in der classischen Sprache des alten Roms einen guten Grund legen wollen,

zum

Schulgebrauch und zum Selbstunterricht

nach

Gaultiers Methode

bearbeitet

von

Dr. Ferdinand Philippi,
Großherzogl. Sächsischem Hofrathe.

Stuttgart und Tübingen,
in der J. G. Cotta'schen Buchhandlung.
1826.

Wd
191. D.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Vorrede.

Wie in jeder Sprache, so giebt es auch unläugbar in der lateinischen nur Eine Art und Weise, seine Vorstellungen sprachlich zu bezeichnen, welche allein die vollkommenste und dem Geiste der Sprache angemessenste genannt werden mag; um so mißlicher sieht es demnach mit den einzelnen Sprossen der gewohnten Leiter aus, auf welcher die meisten Lehrer den Anfänger das kunstvolle Gerüste des lateinischen Satzbaues mit Sicherheit erklimmen zu lassen vermeinen. Statt dem Elementarschüler durch stete Anschauung dargelegter Mustersätze von originaler, classischer Latinität, ein gewisses innres Gefühl, so zu sagen — ein sprachliches Gewissen — anzubilden, das ihn unbewußt mit dem Genius der Sprache in Wechselwirkung setzt, zieht man es

häufig vor, ihn durch willkührliche, in Nichts begründete, unharmonische Satzgefüge, die alle classische Rangordnung aufhebend, durch eine natürliche Wortfolge das Construiren erleichtern sollen, an ein Sprachgemisch zu gewöhnen, das weder Lateinisch, noch Deutsch ist, und häuft dadurch weit mehr Schwierigkeiten, als ein vernunftgemäßerer Gang von selbst darbietet, da denn doch endlich bei dem allmähligen Fortschreiten des Schülers jenes provisorische Küchen-Latein zurückgenommen, das bisherige künstlich-natürliche Satzgefüge wieder auseinander gerissen, und solchergestalt für Eine Regel, deren zwei erlernt werden müssen, nemlich die eine, bereits eingeprägte: „wie man es nicht zu machen hat," die andre: als allein giltige und von dem Sprachgenius selbst aufgestellte Norm.

Es hat mir daher im Widerspruche mit der üblichen Einrichtung der meisten bisherigen lateinischen Elementarbücher, immer wünschenswerth geschienen, dem ersten Unterrichte in der Sprache des alten Rom's: eine nach der strengsten Stufenfolge geordnete Auswahl von classischen Mustersätzen zu Grunde zu legen, die methodisch und mit Sorgfalt zusammengestellt, den Schüler wie an Ariadnens Faden, von dem einfachen, nackten Satze bis zu dem complicirtesten Periodenbau mit festem Takte gleichsam un-

bewußt hinzuleiten vermöchte, und das vorliegende Werkchen ist das Resultat dieser Idee, wie sie dem Verfasser vorgeschwebt hat.

In wiefern dasselbe diesen Andeutungen, wie dem Bedürfnisse überhaupt entspricht, dürfte der Gebrauch desselben beim Elementarunterrichte, sobald der Schüler mit den nöthigen grammatikalischen Vorkenntnissen hinlänglich vertraut worden, am unzweideutigsten entscheiden; so viel darf ich indeß versichern, daß es nur classisches, d. i. mit sehr geringen Ausnahmen, dem Cicero, Cäsar, Sallust, Horaz, Virgil ꝛc. entlehntes Latein enthält, und die Sätze größern Theils so gewählt sind, daß das Büchlein bis zu den complexen Perioden hin und weiter, zugleich eine classische Phraseologie und ein brauchbares Gedächtnißbüchlein Behufs des Auswendiglernens bildet.

Die unternommene Arbeit dürfte dem ersten Anblick nach wohl leichter scheinen, als sie ihrer Natur nach ist, und bot gegentheils manche Schwierigkeit dar, welche, wie sie selbst einer oberflächlichen Würdigung nicht entgehen mögen.

Nicht die verständige Auswahl allein ist es, welche

ernstere Forderungen für die zweckgemäße Lösung einer solchen Aufgabe stellt — denn dazu bedürfte es nur einiger Belesenheit, und fleißigen, aufmerksamen Durchsicht der besten römischen Prosaisten und Dichter — die größere und nicht so ganz leichte Aufgabe war: das methodische, folgerechte Ein- und Unter-ordnen der ausgehobenen Stellen, welche der Verfasser (sowohl Sätze als Perioden) vor allen als:

einfache, complexe und zusammengesetzte Sätze und Perioden,

zu classificiren bemüht war, und daraus je drei und drei Hauptabtheilungen bildete, welche wieder in eben so viel Unterabtheilungen zerfallen, als sich Sätze und Perioden nach entschiednen Merkmalen von einander trennen, und unter besondere Capitel ordnen ließen.

So sind z. B. in der Satzlehre, unter der ersten Abtheilung der „einfachen Sätze“ die nach Ordnung des Verstandes (natürlicher Wortfolge) construirten einfachen Sätze, von den einfachen Sätzen mit veränderter Wortfolge geschieden; — in den erweiterten (complexen) Sätzen finden sich die Sätze, welche durch

das Subject complex sind, nicht minder besonders rubricirt, wie diejenigen, welche es durch's Verbum oder Prädicat sind; in den zusammengesetzten Satzgefügen endlich, stehen wiederum die Sätze für sich, deren Hauptsatz durch ein Pronomen relativum mit dem bei- und untergeordneten Satze zusammenhängt, und eben so diejenigen, bei welchen eine Conjunction diese Verbindung herstellt.

Wo auch diese Unterabtheilungen noch zu allgemein erschienen, wurden sie, so viel es sich thun ließ, in besondere Paragraphen gespalten, und z. B. die Bestimmungssätze der Zeit, des Orts, der Menge u. s. w. sorgfältig von einander geschieden; wobei die unter dem Texte gleichmäßig fortlaufenden Anmerkungen (trotz dem, daß sie größtentheils sich gleich bleiben, und eine stete, zum Theil beabsichtigte Wiederholung herbeiführen mußten) den Gebrauch des Ganzen nicht wenig erleichtern dürften.

Was von den Sätzen gesagt worden, gilt in gleicher Ausdehnung auch von den Perioden, und die denselben vorausgeschickte ausführlichere catechetische Analyse einer Ciceronianischen Periode, nach Sylvestre de Sacy, wird zugleich veranschaulichen, wie es mit der Entwickelung

der natürlichen Wortfolge künstlich verschlungener Perioden eigentlich gemeint ist.

Er, der uns allen Odem und Sprache verliehen, und Freude hat an dankbarer Benutzung seiner geistigen Gaben, segne jedes Bemühen, was mit ernstem Sinne darauf hinleitet, — Er segne auch das meine! —

I.

Sätze.

Erste Abtheilung.

Einfache Sätze, d. s. solche, worin Subject, Copula und Praedicat (Grund-, Verbindungs- und Bezeichnungswort) jedes nur einmal vorhanden.

Die einfachen Sätze sind entweder

nackte (reine) d. h. solche, deren Haupttheile jeder Nebenbestimmung entbehren, oder

ausgebildete (modificirte), deren Einzeltheile durch Nebenbestimmungen modificirt oder näher bezeichnet werden.

Cap. I.

Einfache, nackte Sätze nach Ordnung des Verstandes in natürlicher (erzählender) Wortfolge.

Beispiele.*)

Inertia est vitium. *Cic.* Voluptas resolvit corpus. *Ov.* Ego rogatus sententiam. *Cic.* Ille colit terras. *Virg.*

*) Wo kein Autor genannt ist, gilt der Name des vorherstehenden.

Rex resedit. *Ov.* Saxa respondent. *Cic.* Fuimus Troës. *Virg.* Hostis habet muros. *Di*, prohibete minas. Praecipitate moras. Agit causam. *Corn.* Nep. Asperat iram. *Tac.* Alienavit oppida. *Corn.* Digerit omina. *Virg.* Verba concurrunt. *Cic.* Explorat animos. *Liv.* Intestina crepant. *Plaut.* Conduxit copias. *Caes.* Ceteri conciduntur. *Cic.* Sobrius non saltat. Superbia comitatur honores. *Claud.*

Cap. II.

Einfache, nackte und ausgebildete Sätze, in veränderter Wortfolge (Inversio) nach vierfacher Abstufung.

§. 1.

(Diffugēre nives. *Hor.* in natürlicher Wortfolge: nives diffugēre.)

Brutus in praelio concĭdit. *Cic.* Stultitiam patiuntur opes. *Hor.* Sordent plerumque domestica. *Plin.* Sus Minervam docet. *Cic.* Sunt facta verbis difficiliora. Diem nox premit. *Sen.* Panem et aquam natura desiderat. *Sen.* Res inquieta, felicitas est. Surdis narratur fabula. *Ter.* Fractant fabrilia[1]) fabri. *Hor.* — Omnes[2]) eodem cogimur. — Mortalia facta peribunt. *Hor.* — Semper avarus eget. — Truditur dies die. — Parvum parva decent.[3]) — Jam parce sepulto.[4]) — Mutat terra vices. — Vina reponite mensis. *Virg.*[5]) — Vox omnibus una.[6]) — Huc advertite mentem.[7]) — Involvēre diem nimbi. — Expectata dies aderat. — Castra inimica

---

[1]) negotia. — [2]) nos. — [3]) hominem negotia. — [4]) tu. — [5]) vos. — [6]) est. — [7]) vos.

vides.[1]) — Audentes fortuna juvat. — Silent late loca. — Hoc iter est. — Auro vi potitur.[2]) — Omnes arma requirunt. — Fas omne abrumpit. — Hos successus alit. — Fidite ne pedibus.[3]) — Sors omnia versat.[4]) — Dux foemina facti.[5]) — Carmina nulla canam.[6]) — Nil nostri miserēre.[7]) — Vulnerantur amplius sexcenti. *Cæs.*[8]) — Voluptatem moeror sequitur. *Plauto.* — Medetur animo virtus. *Sen.* — Alba ligustra cadunt. *Virg.* — Furor arma ministrat. — Magna luis commissa.[9]) — Hospitio prohibemur arenae.[10]) — Nulla salus bello.[11]) — Jamque dies infanda aderat.[12]) — Sopor fessos complectitur artus. — Ille brevi mandata efficit. *Sall.* — Quae te dementia cepit. *Virg.* — Nimium ne crede colori.[13]) — Nun te hoc pudet. *Ter.* — Audacia pro muro habetur. *Sall.* — Teque piacula nulla resolvent. *Hor.*[14]) — Feriunt summos fulmina montes. — Calcanda semel via lethi.[15]) — Misce stultitiam consiliis brevem.[16]) — Certum voto pete finem.[17]) — Cras ingens iterabimus aequor.[18]) — Nescit vox missa reverti. — Ira furor brevis est. — Forsan miseros meliora sequentur. *Virg.*[19]) — Doctrina vim promovet insitam. *Hor.* — Coelestûm vis magna jubet. *Virg.* — Fessos sopor irrigat artus. — Sic itur ad astra.[20]) — Continuo venti volvunt mare. — Ab Jove principium generis.[21]) — Nox humida coelum abstulit. — Respice res bello varias.[22]) — De collo fistula pendet. — Victum seges aegra negabat. — Quae mentem insania mutat? — Nulla viam fortuna regit. — Ad-

---

[1]) tu. — [2]) eum, ille. — [3]) vos. — [4]) negotia. — [5]) est. [6]) ego. — [7]) tu. — [8]) homines. — [9]) tu. — [10]) nos — [11]) est. — [12]) et jam. — [13]) tu. — [14]) et te. — [15]) est. — [16]) tu. — [17]) tu. — [18]) nos. — [19]) negotia. — [20]) iter. — [21]) sit. — [22]) tu.

spirant aurae in noctem. — Non erimus regno indecores.[1]) — Dispersi jactamur gurgite vasto.[2]) — Nec spes ulla fugae.[3]) — Cunctus pelagi cecidit fragor. — Sub noctem cura recursat. — Heu! fuge crudeles terras?[4]) — Arma manu trepidi poscunt.[5]) — Vocat labor ultimus omnes. — Nostro doluisti saepe dolore.[6]) — In molli consedimus herba.[7]) — Quinque tenent coelum zonae. — Tu post carecta latebas. — Neque me sententia vertit.[8]) — En queis consevimus agros. *Virg.* — Pedibus timor addidit alas. — Tendit ad ardua virtus. *Ovid.*[9]) — Adspirat primo fortuna labori. *Virg.* — Sordent tibi munera nostra. — Vadimus haud dubiam in mortem.[10]) — Nox atra cava circumvolat umbra. — Ita conscientia mentem excitam vexabat. *Salt.* — Quae caret ora cruore nostro. *Hor.* — Semel emissum volat irrevocabile verbum. — Non aliena meo pressi pede.[11]) — Invidus alterius macrescit rebus opimis.[12]) — Quare templa ruunt antiqua Deûm. — Sub nomine pacis bellum latet. *Cic.* — Prorsus jucunde coenam produximus illam. *Hor.*[13]) — Litterae tuae incredibiliter me delectarunt. *Cic.* — Saeva Jovis sic numina poscunt. *Virg.* — Sed summa sequar fastigia rerum.[14]) — Quae tanta animis ignavia venit? — Metasque dati pervenit ad aevi.[15]) — Saevit toto Mars impius orbe. — Homo justus nihil cuipiam detrahet. *Cic.* — Quae te, genitor, sententia vertit? *Virg.* — Spes omnis in armis erat. *Sall.* — Sic nos in sceptra reponis. *Virg.*[16]) — Quae nunc animo sententia surgit. —

---

[1]) nos. — [2]) nos. — [3]) et non, erat. — [4]) tu. — [5]) illi. — [6]) tu. — [7]) nos. — [8]) et non. — [9]) negotia. — [10]) nos. — [11]) ego. — [12]) homo. — [13]) nos. — [14]) ego. — [15]) et ille. — [16]) tu.

Nil me poeniteat sanum patris hujus. *Hor.* — Jupiter illa piae secrevit littora genti. — Neque uno luna rubens nitet vultu.[1] — Et tandem laeti notae advectantur arenae. *Virg.*[2] — Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi. — Diversaeque vocant animum in contraria curae.[3] — Amicus certus in re incerta cernitur. *Cic.* — Cur indecores in limine primo deficimus? *Virg.*[4] Arma sub adversa posuit radiantia quercu. — Cur ante tubam timor occupat artus? — Caetera pascuntur virides armenta per herbas. — Fortuna magna, magna domino est servitus. *Publ. Syr.* — Haudquaquam dictis violentia. Turni flectitur. *Virg.* — Tu nihil admittes in te formidine poenae. *H.* — Quis te ignarum nostris Deus appulit oris? *Virg.* —

§. 2.

(Gloriâ invidiam vicisti. *Cic.* in natürlicher Wortfolge, vicisti invidiam gloriâ.)

Vim suscitat ira. *Virg.* — Majus opus moveo.[5] — Non omnia possumus omnes.[6] — Ponto nox incubat atra. — Numero Deus impare gaudet. — Ab Jove principium, Musae![7] — Somnos abrumpit cura salubres. — Multa senem circumveniunt incommoda. *Hor.* — Custos es pauperis horti. *Virg.*[8] — Nil mortalibus arduum est. *Hor.* — Trahit sua quemque voluptas. *Virg.* — Strenua nos exercet inertia. *Hor.* — Mox bruma recurret iners. — Crebris micat ignibus aether. *Virg.* — Degeneres animos timor arguit. — Nostro dirimamus sanguine bellum.[9] — Virtus sibi gloriam parat. *Cic.* — Ad unum omnes

---

[1]) et non. — [2]) illi. — [3]) et diversae. — [4]) nos. — [5]) ego. [6]) nos. — [7]) sit. — [8]) tu. — [9]) nos.

occidit. *Caes.*[1]) — Te tua fata docebo. *Virg.*[2]) — Rectique cultus pectora roborant. *Hor.*[3]) — Toto sonuerunt aethere nimbi. *Virg.* — Omnes una manet nox. *Hor.*[4]) — Suadentque cadentia sidera somnos. *V.*[5]) — Verbum non amplius addam. *Hor.*[6]) — Vario noctem sermone trahebant. *Virg.*[7]) — Stat sua cuique dies. — Causas ne quicquam nectis inanes.[8]) — Nec lacrymis caruere genae.[9]) — Macte nova virtute, puer.[10]) — Sua cuique satis placebant. *Sall.*[11]) — Vitiis nemo sine nascitur. *Hor.* — Vitae me redde priori.[12]) — Nunc ipsa vocat res. *Virg.* — Nihil mea carmina curas.[13]) — Tum loca sorte legunt.[14]) — Fertur cita gurgite classis. *Virg.* — Maxima res effecta, viri![15]) — Di nostra incepta secundent. — Opere omnis semita fervet. — Sternitur omne solum telis. — Tu sanguinis ultimus auctor.[16]) — Pacem te poscimus omnes.[17]) — Anceps pugnae fuerat fortuna. — Nec imbellem feroces progenerant aquilae columbam. *Hor.*[18]) — Jejunus raro stomachus vulgaria temnit.[19]) — Agrestem tenui meditabor arundine musam. *Virg.*[20]) — In sylvam ne ligna feras.[21]) — Neglectis urenda filix innascitur agris. *Hor.* — Jam decrescentia ripas flumina praetereunt. — Admiranda tibi levium spectacula rerum. *Virg.*[22] — Nec spes opis ulla dabatur.[23]) — Agricola incurvo terram dimovit aratro. — Nec candida cursum luna negat.[24]) — Dine hunc ardorem mentibus addunt? — Nobis placeant ante omnia syl-

---

1) ille. — 2) ego. — 3) et recti. — 4) homines. — 5) et suadent. — 6) ego. — 7) illi. — 8) tu. — 9) et non. — 10) esto. — 11) bona. — 12) tu. — 13) tu. — 14) illi. — 15) est. — 16) es. — 17) nos. — 18) et non. — 19) alimenta. — 20) ego. — 21) tu. — 22) sunt. — 23) et non. — 24) et non.

vae. *Virg.* — Jam nox humida coelo praecipitat. — Insequitur cumulo praeruptus aquae mons. — Non haec sine numine Divûm eveniunt. — Bis quinos silet ille dies. — Illius immensae ruperunt horrea messes. — Ruit alto a culmine Troja. — Hinc mihi prima mali labes.[1]) — Omnia vitia contra naturam pugnant. *Sen.* — Damnosa quid non imminuit dies. *Hor.* — Placida populos in pace regebat. *Virg.*[2]) — Praesentemque viris intentant omnia mortem.[3]) — Saevit medio in certamine Mavors. — Splendet tremulo sub lumine pontus. — Paciferaeque manu ramum praetendit olivae.[4]) — Nauticus exoritur vario certamine clamor. — Veterem ferendo injuriam invitas n o v a m. *Publ. Syr.* — Deinde utrumque praelium nox diremit. *Sall.* — Ingratus unus miseris omnibus nocet. *Publ. Syr.*[5]) — Mors ultima linea rerum est. *Hor.* — Nil intentatum nostri liquêre poetae. — Major rerum mihi nascitur ordo. *Virg.* — Mihi caetera laudem facta ferent. — Infausto tristis committitur omine pugna. — Exoritur trepidos inter discordia cives. — Adversae res etiam honores detractant. *Sall.*[6]) — Scandit aeratas vitiosa naves cura. *Hor.* — Animo cupienti nil satis festinatur. *Sall.* — Honestus rumor alterum est patrimonium. *P. S.* — Omne capax movet urna nomen. *Hor.* — Nunc placida compôstus pace quiescit. *Virg.*[7]) — Libera per vacuum posui vestigia princeps. *Hor.*[8]) — Frigida vix coelo noctis decesserat umbra. *Virg.* — Singula de nobis anni praedantur euntes. *Hor.*[9]) — Omne supervacuum pleno de pectore manat. — Nil ego contulerim jucundo sanus amico. —

---

[1]) fuit. — [2]) ille. — [3]) et negotia. — [4]) et ille. — [5]) homo. — [6]) homines. — [7]) ille. — [8]) ego. — [9]) commoda.

Verrimus et proni certantibus aequora remis. *Virg.*[1]) — O gens infelix, cui te exitio fortuna reservat! — Quid leges sine moribus vanae proficiunt? *Hor.* — Quae te tam laeta tulerunt secula? *Virg.* — Quae tali reddam pro carmine dona?[2]) — Rubicuda Ceres medio succiditur aestu. — Vix primos inopina quies laxaverat artus. — Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.[3]) — Tantane vos generis tenuit fiducia vestri? — Quem das finem, rex magne, laborum? En quo discordia cives perduxit miseros. — Sol medium coeli conscenderat igneus orbem. — Crudelis in re adversa est objurgatio. *P. S.* — Rara per occultos ducebat semita calles. *V.* — Stultorum incurata pudor malus ulcera celat. *Hor.* — Cives cum civibus de virtute certabant. *Sall.* — Animus aequus optimum est aerumnae condimentum. *Plaut.* — Provisum est nobis optime a Deo. *Cic.*[4]) — Quod mare Dauniae non decoloravere caedes? *Hor.* — Nec longis inter se passibus absunt. *Virg.*[5]) — Haud equidem tali me dignor honore.[6]) — Contrahes vento nimium secundo turgida vela! *Hor.*[7]) — Omnis in Ascanio cari stat cura parentis. *Virg.* — Romani ex improviso pulveris vim magnam animadvertunt. *Sall.* — Etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur. *Sall.* — Fortuna jus in hominis mores non habet. *P. S.* — Nunquamne, ergo familia nostra quieta erit? *Sall.* — Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu. *Virg.* — Quondam etiam victis redit in praecordia virtus. — Neu matri miserae tanti sim causa doloris.[8]) — Tuba commissos medio canit aggere ludos. — Aurea fruges Italiae pleno diffudit copia

---

[1]) eum. — [2]) ego. — [3]) seculorum. — [4]) bonum omne. — [5]) et non. — [6]) ego. — [7]) tu. — [8]) et ut non.

cornu. *Hor.* — Heu! quam poenitenda incurrunt homines, vivendo diu. *P. S.*[1]) — Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant. *Virg.* — Ille ducem haut timidis vadentem passibus aequat. — Di multa neglecti dederunt Hesperiae mala luctuosae. *Hor.* — Saevus campis magis ac magis horror crebrescit. *Virg.* — Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. — Nulla meìs sine te quaeretur gloria rebus. — Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor sidera. — Deus haec fortasse benigna reducet in sedem vice. *Hor.* — Ultima Cumaei venit jam temporis aetas. *Virg.* — Cur, improbe, carae non aliquid patriae tanto emetiris acervo. *Hor.* — Heu fortuna! quis est crudelior in nos te Deus? — Talis ea tempestate fama de Cassio erat. *Sa.* — Non semper imbres nubibus hispidos manant in agros. *Hor.* —

§. 3.

(Mecum erit iste labor. *Virg.* in natürlicher Wortfolge: labor iste erit mecum.)

Frigŏre mella cogit hiems. *Virg.* — Dictis moerentia pectora mulcet.[2]) — Miseriarum portus est patientia. *P. S.* — Superioribus diebus in Cumanum veni. *Cic.*[3]) — Ad agrum fruendum allectat senectus. — In judicando criminosa est celeritas. *P. S.* — Nunquam secura est prava conscientia. — In hanc sententiam multa dixit. *Cic.*[4]) — Homo caeteris animantibus plurimum praestat. — Ego illius sensum pulchre capio. *Ter.* — Mihi frigidus horror membra quatit. *Virg.* — Celsae graviore casu decidunt turres. *Hor.* — Saepius ventis agitatur ingens pinus. — Vestra beneficia mihi erepta sunt. *Sall.* — Magnanimo injuriae remedium oblivio

---

[1]) negotia. — [2]) ille. — [3]) ego. — [4]) ille.

est. *P. S.* — Te semper maximi feci, Chreme. *Ter.*[1]) — Jam nova progenies coelo demittitur alto. *Virg.* — Solum te in tanta pericula mittam. *Virg.*[2]) — Scinditur incertum studia in contraria vulgus. — Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni. — Te sine, nil altum mens inchoat. — In te omnis domus inclinata recumbit. — Paulum sepultae distat inertiae caelata virtus. *Hor.* — Tum gelidus toto manabat corpore sudor. *Virg.* — Nunc virides etiam occultant spineta lacertos. — Attulit ipse viris optatum casus honorem. — Bello dat signum rauca cruentum buccina. — Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. — Irarum tantos volvis sub pectore fluctus![3]) — Quid jam misero mihi denique restat? — Ingentes animos augusto in pectore versant. — Cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est. *Tac.* — Heu quam difficilis est gloriae custodia. *P. S.*[4]) — Armorum sonitum toto Germania coelo audiit. — Qui tanti talem genuere parentes? *Virg.* — Male verum examinat omnis corruptus judex. *Hor.* — Gloriae maximum certamen inter illos erat. *Sall.* — Matri longa decem tulerunt fastidia menses. *Virg.* — Nec retinent patulae commissa fideliter aures. *Hor.*[5]) — Pascitur in vestrum reditum votiva juvenca. — Inter se partes corporis quodam lepore consentiunt. *Cic.* — Quae tanta fuit Romam tibi causa videndi. *Virg.* — Tum mihi prima genas vestibat flore juventa. — Tua nos en ultro ad limina mittit.[6]) — Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant. — Metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat. *Sall.* — Non semper idem floribus est honos vernis. *Hor.* —

---

1) ego. — 2) ego. — 3) tu. — 4) negotium. — 5) et non. — 6) ille.

Se plena per insertas fundebat luna fenestras. *Virg.* — Jam pauca aratro jugera regiae molis relinquent. — O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit. *Virg.* — Cum inimico nemo in gratiam cito redit. *P. S.* — Post mihi, non simili poena, commissa luetis. *Virg.*[1]) — Tum vero exarsit juveni dolor ossibus ingens. — Romae seditionibus tribuniciis atrociter res publica agitabatur. *Sall.* — Audax Japeti genus ignem fraude mala gentibus intulit. *Hor.* — Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli fata vocant. *Virg.* — Ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.

§. 4.

(Bonorum crimen est officiosus miser. *Publ. Syr.* in natürlicher Wortfolge, miser officiosus est crimen bonorum.)

Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum. *Hor.* — Te nulla movet tantae pietatis imago. *Virg.* — Vos contra regi mea nunc mandata referte! — Damnum est appellandum cum malâ famâ lucrum. *P. S.* — Uni nimirum recte tibi semper erunt res. *Hor.* — Cum sale panis latrantem stomachum bene leniet. — Vicit tamen in avido ingenio pravum consilium. *Sall.* — Purgandi sui causa ad eum legatos miserunt. *Ces.*[2]) — An sua cuique deus fit dira Cupido? *Virg.* — Varios hic flumina circumfundit humus flores. — Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo. — Vos, P. C., in mea injuria despecti estis. *S.* — Fama tanti facinoris per omnem Africam brevi divulgatur. *Sall.* — Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento volvitur. *Virg.* —

---

[1]) vos. — [2]) illi.

Cap. III.

Einfache (nackte und ausgebildete) Sätze mit dem Infinitiv.

§. 1.

Der Infinitiv als Subject.

Beispiele.

Extremos pudeat rediisse. *Virg.* in natürlicher Wortfolge rediisse extremos pudeat.

Nulla hinc exire potestas. *Virg.*[1]) — Cujusvis hominis est errare. *Cic.*[2]) — Nobis licet esse bonis.[3]) — Taedet pelagi perferre laborem. *Virg.*[4]) — Difficile est proprie communia dicere. *Hor.* — Amicum perdere est damnorum maximum. *P. S.* — Vacare culpa magnum est solatium. *Cic.* — Adolescentis est majores natu revereri. *Cic.*[5]) — Ingenuas didicisse artes emollit mores. *Ov.* — Tantae molis erat Romanam condere gentem. *Virg.* — Sit mihi fas audita loqui. — Satis est gentem effugisse nefandam. — Non cuivis homini contingit adire Corinthum. *Hor.* — Forsan et haec olim meminisse juvabit. *Virg.* — In victoriâ vel ignavis gloriari licet. *Sall.* — Quid tantum insano juvat indulgere, dolori? *Virg.* — Bonitatis verba imitari major malitia est. *P. S.* — Famam extendere factis hoc virtutis opus. *Virg.*[6]) — Una salus victis nullam sperare salutem.[7]) — Nulli fas casto sceleratum insistere limen.[8]) — Adeo in teneris consuescere multum est! — Officio nec te certasse priorem poeniteat. — Difficilem oportet aurem habere ad

---

[1]) est. — [2]) proprium. — [3]) bonos. — [4]) nos. — [5]) proprium. — [6]) est. — [7]) est. — [8]) est.

crimina. *P. S.* — Dulce est desipere in loco. *Hor.* — Principibus placuisse viris non ultima laus est. — Non nostrum inter vos tantas conponere lites. *Virg.*[1]) — Grates persolvere dignas non opis est nostrae. — Heu! quam difficile est crimen non prodere vultu. *Ov.*

§. 2.

Der Infinitiv zum Verbo gehörig.

Beispiele.

Parvis componere magna solebam. *Virg.* in natürlicher Wortfolge (ego) Solebam componere magna parvis.

Quis invitum servare laboret. *Hor.* — Naturam mutare pecunia nescit. — Mori me denique coges. *Virg.* — In processu coepit crudescere morbus. — Tu regere imperio populos, Romane, memento. — Quod mihi quidem perquam puerile videri solet. *Cic.* — Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt. *Virg.*[2]) — Pan primus calamos cera conjungere plures instituit. — Neglecta solent incendia sumere vires. *H.* — Litterae tuae recte sperare jubent. *Cic.* — Oblivisci nihil soles, praeter injurias. *Cic.* — Statuit quovis modo inceptum perficere. *Sall.* — Oderunt peccare boni virtutis amore. *Hor.* — Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem. *Virg.*[3]) — Semper magno cum metu dicere incipio. *Cic.*[4]) — Non ego cuncta meis amplecti versibus opto. *Virg.* — Qui non mortalia pectora cogis, auri sacra fames![5]) — Mene igitur socium summis adjungere rebus, Nise, fugis.[6]) — Vultis et hic mecum pariter considere

---

[1]) est. — [2]) et non. — [3]) tu. — [4]) ego. — [5]) tu facere. — [6]) tu.

regnis? — Temporibusque malis ausus es esse bonus. *Mart.* — Fortuna, ut semper, gaudes illudere rebus humanis! *Hor.*

NB. Bisweilen finden sich zwei Infinitive in einem und demselben Satze, wo dann gewöhnlich der eine das Subject, und der andere das Verbum näher bestimmt.

Beispiele.

Beneficium accipere, libertatem vendere est. *P. S.* Beneficium saepe dare docere, est reddere. —

Zweite Abtheilung.

Erweiterte (complexe) Sätze, d. s. solche, worin entweder mehrere, zu Einem Subject gehörige (complexe) Verba befindlich, oder worin Subject und Praedicat bald zusammengesezte, bald complexe sind.

α) Ein Subject ist zusammengesezt, wenn es mehrere Gegenstände vereinigt nennt, deren Natur durch, von einander unabhängige Begriffe bestimmt wird. — So ist in dem Satze: Die Engländer, Schweden und Holländer sind vortreffliche Matrosen, das Subject zusammengesezt, denn es umfaßt mehrere (3) verschiedene Subjecte, obschon ihnen allen Ein gemeinschaftliches Prädicat zukommt.

β) Ein Subject ist complex, wenn es nur Einen Gegenstand nennt, dieser Eine Gegenstand aber seiner Natur nach durch mehrere Begriffe bestimmt wird. — So ist in dem Satze: die Matrosen, welche lange gedient, manches Seetreffen bestanden und die Linie mehrmals passirt haben, werden selten;

— das Subject zwar einfach, aber dabei complex, denn der Hauptbegriff, „die Matrosen,“ wird näher bestimmt durch die Begriffe eines langen Dienstes, überstandener Gefahren und vielfältiger Erfahrung.

Dasselbe gilt auch von dem Prädicat. In dem Satze: die Engländer sind treffliche Matrosen, tüchtige Maschinenbauer und unternehmende Kaufleute, ist das Praedicat zusammengesezt, denn es vereint drei verschiedene, von einander unabhängige Begriffe.

Hingegen in dem Satze: Die Engländer sind beßre Matrosen, als die übrigen europäischen Völker, welche Küstenländer bewohnen, ist das Prädicat complex, denn es drückt zwar nur eine einzige Beschaffenheit aus, erläutert sie aber durch mehrere Begriffe.

Cap. I.

Complexe Sätze, worin mehrere verba zu einem und demselben Subjecte gehören.

Beispiele.

[Ille regit dictis animos et pectora mulcet. *Virg.* in natürlicher Wortfolge: Ille regit animos dictis, et (ille) mulcet pectora (dictis)]

Laudato ingentia rura, exiguum colito. *Virg.*[1]) — Exeritur opera nequitia, non incipit. *P. S.*[2]) — Revocate animos, moestumque timorem mittite! *Virg.*[3]) — Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata. *Ovid.*[4]) — Secreto amicos admone, lauda palam. *P. S.*[5]) — Non

---

[1]) tu. — [2]) nequitia. — [3]) vos. — [4]) nos. — [5]) tu amicos.

omnes eadem mirantur, amantque. *Hor.*[1]) — Tu nihil invitâ dices, faciesque Minervâ.[2]) — Fugit ilicet ocior Euro, speluncamque petit. *Virg.*[3]) — Durate, et vosmet rebus servate secundis.[4]) — Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.[5]) — Bella cient, primâque vetant consistere terrâ.[6]) — Violentia Turni exsuperat magis, aegrescitque medendo. *Virg.*[7]) — Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.[8]) — Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.[9]) — Moriamur, et in media arma ruamus.[10]) — Improvisa lethi vis rapuit, rapietque gentes. *Hor.*[11]) — Imperat aut servit collecta pecunia cuique.[12]) — Hoc a te petit, postulat, flagitat. *Cic.*[13]) — Verum age, et inceptum frustra submitte dolorem.[14]) — Vivite fortes, fortiaque adversis opponite pectora rebus. *Hor.*[15]) — Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes.[16]) — Consulite in medium et rebus succurrite fessis. *Virg.*[17]) — Vela damus, vastumque cava trabe currimus aequor.[18]) — Arma parate animis et spe praesumite bellum.[19]) — Trunca manum pinus regit et vestigia firmat. *Virg.*[20]) — Excutimur cursu, et caecis erramus in undis.[21]) — Rumpe moras omnes et turbata arripe castra.[22]) — Foemina palantes agit, atque haec agmina vertit.[23]) — Ad te confugio, et supplex tua numina posco.[24]) — Di, talem aver-

---

[1]) non omnes, eadem. — [2]) tu. — [3]) ille. — [4]) vos. — [5]) ille. — [6]) illi. — [7]) violentia Turni. — [8]) nos. — [9]) vos. — [10]) nos. — [11]) vis improvisa lethi. — [12]) collecta pecunia. — [13]) ille. — [14]) tu. — [15]) vos. — [16]) tu, et non. — [17]) vos. — [18]) nos. — [19]) vos. — [20]) pinus trunca. — [21]) nos. — [22]) tu. — [23]) foemina. — [24]) ego.

avertite casum, et placidi servate pios.[1]) — Certatim socii feriunt mare et aequora verrunt.[2]) — Sat funera fusi vidimus, ingentes et desolavimus agros.[3]) — Accipite ergo, animis atque haec mea figite dicta.[4]) — Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis. *Hor.*[5]) — Haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert. *Virg.*[6]) — Cede equidem; nec, nate, tibi comes ire recuso.[7]) — Vela legunt socii, et proras ad littora torquent.[8]) — Ita pugnans, post paulum concidit, ac suis saluti fuit. *Caes.*[9]) — Nos castra movemus, tentamusque viam et velorum pandimus alas. *Virg.*[10]) — Dignum laude virum Musa vetat mori; — coelo Musa beat. *Hor.*[11]) — Quae vos fortuna quietos sollicitat, suadetque ignota lacessere bella? *Virg.*[12]) — Jam nox inducere terris, umbras, et coelo diffundere signa parabat. *Hor.*[13]) — Ille impiger hausit spumantem pateram, et pleno se proluit auro. *Virg.*[14]) — Vix primi praelia tentant portarum vigiles et caeco Marte resistunt.[15]) — Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab *uno* disce *omnes.*[16]) — Ipse catervis vertitur in mediis, et toto vertice supra est.[17]) — Nunc adhibe puro pectore verba, puer; nunc te melioribus offer. *Hor.*[18]) — Neque decedit aerata triremi, et post equitem sedet atra cura.[19]) — Frigoribus, parto agricolae plerumque fruuntur, mutuaque inter se laeti convivia curant. *Virg.*[20]) — Hinc apicem rapax fortuna cum stridore acuto sustulit, hic posuisse gaudet. *Hor.*[21])

---

[1]) vos. — [2]) socii. — [3]) nos. — [4]) vos. — [5]) haec seges. — [6]) haec dies prima. — [7]) ego. — [8]) socii. — [9]) ille. — [10]) nos. — [11]) musa. — [12]) quae fortuna. — [13]) nox. — [14]) ille. — [15]) vigiles portarum. — [16]) tu. — [17]) ipse. — [18]) tu. — [19]) cura atra. — [20]) agricolae. — [21]) rapax fortuna.

Dant famuli manibus lymphas, cereremque canistris expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis. *Virg.*[1]) — Hyberno moliris sidere classem, et mediis properas aquilonibus ire per altum.[2]) — Excutior somno et summi fastigia tecti ascensu supero, atque arrectis auribus adsto.[3]) — Neptunus ventis implevit vela secundis, atque fugam dedit, et praeter vada fervida vexit.[4]) — Incute vim ventis, submersasque obrue puppes, aut age diversas, et disjice corpora ponto.[5]) — Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt in numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.[6]) — Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella, neu patriae validas in viscera vertite vires.[7]) — Accipiter saxo sacer ales ab alto consequitur pennis sublimem in nube columbam, comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis.[8]) — Ac primum silici scintillam excudit Achates, suscepitque ignem foliis, atque arida circum nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.[9])

Cap. II.

Ein und dasselbe Verbum, zu mehr als als einem Subject gehörig.

[Dente lupus, cornu taurus petit. *Hor.* in natürlicher Wortfolge: Lupus (petit) dente taurus petit cornu.]

Obsequium amicos, veritas odium parit. *Ter.*[10]) — Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum. *Virg.*[11]) Jamque faces et saxa volant.[12]) — Mihi fortuna, illis probra objectantur. *Sall.*[13]) — Adventusque virûm, fre-

---

[1]) famuli. — [2]) tu. — [3]) ego. — [4]) Neptunus. — [5]) tu. — [6]) illi. — [7]) vos. — [8]) accipiter. — [9]) Achates. — [10]) parit. — [11]) exoritur. — [12]) volant. — [13]) objectatur.

mitusque ardescit equorum. *Virg.*[1]) — Tros, Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.[2]) — Timidus vocat se cautum, parcum sordidus. *P. S.*[3]) — Ea sola voluptas, solamenque mali. *Virg.*[4]) — Vilius argentum est auro, virtutibus aurum. *Hor.*[5]) — Redeunt jam gramina campis, arboribusque comae.[6]) — Fuit Ilium et ingens gloria (Dardanidum) Teucrorum. *Virg.*[7]) — Haeret pede pes, densusque viro vir.[8]) — Torva leaena lupum sequitur, lupus ipse capellam.[9]) — Privatus illis census erat brevis, commune magnum. *Sall.*[10]) — Hic labor extremus, longarum haec meta viarum. *Virg.*[11]) — Non omnes arbusta juvant, humilesque myricae.[12]) — Nostros asperitas, et insolentia loci retinebat. *Caes.*[13]) — Mali culices ranaeque palustres avertunt somnos. *Hor.*[14]) — Crescentem sequitur cura pecuniam, majorumque fames.[15]) — Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna. *Virg.*[16]) — Venit summa dies et ineluctabile tempus Dardaniae.[17]) — Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum. *Hor.*[18]) — Omnibus una quies operum, labor omnibus unus. *Virg.*[19]) — Metello virtus militum, erat locus adversus. *Sall.*[20]) — Nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos. *Virg.*[21]) — Neque calce lupus quemquam neque dente petit bos. *Hor.*[22]) — Est proprium stultitiae aliorum vitia cernere, oblivisci suorum. *Cic.*[23]) — Quis gurges, aut quae flumina lugubris ignara belli.

---

1) ardescit. — 2) agetur. — 3) vocat se. — 4) est. — 5) est vilius. — 6) redeunt. — 7) fuit. — 8) haeret. — 9) sequitur. — 10) erat. — 11) est. — 12) juvant. — 13) retinebat. — 14) avertunt. — 15) sequitur. — 16) redeunt et redit. — 17) venit. — 18) pudet. — 19) est. — 20) erat. — 21) parturit. — 22) petit. — 23) est.

Hor.[1]) — Nec dum etiam causae irarum, saevique dolores exciderant animo. *Virg.*[2]) — Neque gloriae, neque dominationis certamen inter cives erat. *Sall.*[3]) — Neque illi tamen ad cavendum dolus, aut astutiae deerant.[4]) — Virtus est vitium fugere, et sapientia prima stultitia caruisse. *Hor.*[5]) — Multa dies, variique labor mutabilis aevi rettulit in melius. *Virg.*[6]) — Mediocribus esse poetis non Di, non homines, non concessere columnae. *Hor.*[7]) — Saevit amor ferri et scelerata insania belli, ira super. *Virg.*[8]) — Nec tibi Diva parens; generis nec Dardanus auctor, perfide! *Virg.*[9]) — Impius haec tam culta novalia miles habebit? Barbarus has segetes?[10]) — Planities erat magna et in ea tumnlus terreus satis grandis. *Caes.*[11]) — Sunt nobis mitia poma, castaneae molles, et pressi copia lactis. *Virg.*[12]) — Ita varie per omnem exercitum laetitia, moeror, luctus atque gaudia agitabantur. *Sall.*[13]) — Hae tibi erunt artes, pacisque imponere morem, parcere subjectis et debellare superbos. *Virg.*[14]) — Quassatam ventis liceat subducere classem, et sylvis aptare trabes et stringere remos.[15]) — Cautus enim metuit foveam lupus; accipiterque suspectos laqueos, et opetum milvius hamum. *Hor.*[16]) — Omnibus idem animus scelerata excedere terra, linquere pollutum hospitium, et dare classibus austros. *Virg.*[17]) Apparent rari nantes in gurgite vasto, arma virum, tabulaeque, et Troïa gaza per undas.[18]) — Deforme etiam

---

[1]) est, sunt. — [2]) exciderant. — [3]) erat. — [4]) deerat. — [5]) est. — [6]) rettulit. — [7]) concessere. — [8]) saevit. — [9]) est. — [10]) habebit. — [11]) erat. — [12]) sunt, est. — [13]) agitabatur. — [14]) erunt artes. — [15]) liceat. — [16]) metuit. — [17]) est idem animus. — [18]) apparent.

est, de se ipso praedicare, falsa praesertim; et, cum irrisione audientium imitari militem gloriosum.[1])

Cap. III.

Complexe Sätze mit zusammengesezten oder complexen Prädicaten und sonstigen Modificationen.

Beispiele.

(Scipio omnes ejusdem aetatis et aetate proximos sale, facetiisque superabat. *Cic.* in natürlicher Wortfolge: Scipio (superabat,) omnes ejusdem aetatis et aetate proximos sale (et) (que) Scipio superabat (omnes ejusdem aetatis et aetate proximos (facetiis.)

Homo vitae commodatus, non condonatus. *P. S.*[2]) — Tereti pugnant mucrone, veruque Sabello. *Virg.*[3]) Scribimus indocti, doctique poëmata passim. *Hor.*[4]) — Laudis avidi, pecuniae liberales erant. *Sall.*[5]) — Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. *P. S.*[6]) — Pacemne huc fertis, an arma? *Virg.*[7]) — Pan curat oves, oviumque magistros.[8]) — Aves cubilia sibi, nidosque construunt. *Cic.*[9]) — Gloriam ingentem, divitias honestas volebant. *Sall.*[10]) — Ipsi numerumque, modumque carinis praecipiant. *Virg.*[11]) — Fortes creantur fortibus, et bonis. *Hor.*[12]) — Aequa tellus pauperi recluditur, regumque pueris. *Hor.*[13]) — Est vita misero longa, felici

---

[1]) est deforme. — [2]) homo est, homo non est. — [3]) illi pugnant. — [4]) nos scribimus. — [5]) illi erant. — [6]) tu ignoscito. — [7]) vos fertis. — [8]) Pan curat. — [9]) aves construunt. — [10]) illi volebant. — [11]) ipsi praecipiant. — [12]) fortes creantur. — [13]) tellus aequa recluditur.

brevis. *P. S.*[1]) — Honesta bonis viris, non occulta quaeruntur. *Cic.*[2]) — Puras Deus, non plenas aspicit manus. *P. S.*[3]) — Sua cuique exorsa laborem, fortunamque ferent. *Virg.*[4]) — Aequa lege necessitas sortitur insignes, et imos. *Hor.*[5]) — Ora, manusque tua lavimus, Feronia, lumpha.[6]) — Sternimur optatae gremio telluris, ad undam. *Virg.*[7]) — Te, veniente die; te, descendente canebat.[8]) — Fortuna usu dat multa, mancipio nihil. *P. S.*[9]) — Rebus angustis animosus, atque fortis appare. *Hor.*[10]) — Satis, superque me benignitas tua ditavit. *Hor.*[11]) — Semperne in sanguine, ferro, fuga versabimur? *Sall.*[12]) — Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris. *Virg.*[13]) — Virtus est, medium vitiorum, et utrinque reductum. *Hor.*[14]) — Breve et irreparabile tempus omnibus est vitae. *Virg.*[15]) — Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant.[16]) — Docto et erudito homini vivere est cogitare. *Cic.*[17]) — Non illa colo, calathisve Minervae femineas assueta manus. *Virg.*[18]) — Sermone opus est modo tristi, saepe jocoso. *Hor.*[19]) — Vigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt. *Sall.*[20]) — Strepit assiduo cava tempora circum tinnitu galea. *Virg.*[21]) — Primam ante aciem, densa inter tela feruntur. *Virg.*[22]) — Dulce

---

[1]) vita est. — [2]) negotia . . . quaeruntur. — [3]) Deus aspicit, Deus non aspicit. — [4]) exorsa sua ferent. — [5]) necessitas sortitur. — [6]) nos lavimus. — [7]) nos sternimur. — [8]) ille canebat te. — [9]) fortuna dat. — [10]) tu appare. — [11]) benignitas tua ditavit me. — [12]) nos versabimur semper. — [13]) ille accendit. — [14]) virtus est. — [15]) tempus vitae est. — [16]) pecudes captant. — [17]) vivere est cogitare. — [18]) illa non erat assueta. — [19]) opus est. — [20]) omnia cedunt prospere. — [21]) galea strepit. — [22]) illi feruntur.

et decorum est pro patria mori. *Hor.*[1]) — Semper equos, atque arma virum, pugnasque canebat. *Virg.*[2]) — Discite justitiam moniti, et non temnere divos.[3]) — Lac mihi non aestate novum, non frigore, desit.[4]) — Plato iram in pectore, cupiditatem subter praecordia collocavit. *Cic.*[5]) — Est in juvencis, est in equis patrûm virtus. *Hor.*[6]) — Multa tibi ante aras, ostra cadet hostia dextra. *Virg.*[7]) — Ille dies primus lethi, primusque malorum causa fuit.[8]) — Scribendi recte sapere est et principium et fons. *Hor.*[9]) — In medio ramos annosaque brachia pandit ulmus opaca, ingens. *Virg.*[10]) — Pictoribus atque poëtis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. *Hor.*[11]) — Erat Romanis nec loco nec numero aequa contentio. *Sall.*[12]) — Non ille pro caris amicis, aut patria timidus perire. *Hor.*[13]) — Ridiculum acri fortius et melius magnas plerumque secat res.[14]) — Vitia hominum damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte mulctantur. *Cic.*[15]) — Nostri, foeda fuga, plerique abjectis armis, proximum collem occupavere. *Sall.*[16]) — Frugesque receptas et torrere parant flammis, et frangere saxo. *Virg.*[17]) — Lenit albescens animos capillus litium et rixae cupidos protervae. *Hor.*[18]) — Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas, regumque turres.[19]) — Dî tibi formam, Di tibi di-

---

1) mori pro patria est. — 2) ille canebat. — 3) vos discite. 4) lac non desit. — 5) Plato collocavit. — 6) Virtus patrum est. — 7) hostia multa cadet. — 8) ille dies fuit causa. — 9) sapere est. — 10) ulmus pandit. — 11) potestas aequa quidlibet audendi fuit semper. — 12) contentio non erat aequa. — 13) ille non fuit timidus perire. — 14) ridiculum secat. — 15) vitia hominum mulctantur. — 16) nostri occupavere. — 17) illi parant. — 18) capillus albescens lenit. — 19) mors pallida pulsat.

vitias dedērunt, artemque fruendi. *Hor.*[1]) — Tu vero Platonem, nec nimis valde, nec nimis saepe laudaveris. *Cic.*[2]) — Hic undique clamor, dissensu vario, magnus se tollit in auras. *Virg.*[3]) — Paribus se legibus, ambae invictae gentes aeterna in foedera mittant.[4]) — Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noctem, fronde super viridi.[5]) — Non tibi parvum ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum. *Hor.*[6]) — Jam nox inducere terris umbras, et coelo diffundere signa parabat.[7]) — Nunc viribus usus, nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra. *Virg.*[8]) — Disce puer, virtutem ex me, verumque laborem; fortunam ex aliis.[9]) — In suppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. *Sall.*[10]) — In vitium libertas excidit, et vim dignam lege regi. *Hor.*[11]) — Jugurtha contra decus regium, cultu quam maxime miserabili, Romam venit. *Sall.*[12]) — An tibi mavors ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis semper erit. *Virg.*[13]) — Mihi mens juvenili ardebat amore compellare virum, et dextrae conjungere dextram.[14]) — Non in caro nidore voluptas summa, sed in te ipso est. *Hor.*[15]) — Quid me alta silentia cogis rumpere, et obductum verbis vulgare dolorem. *Virg.*[16]) — Devenere locos laetos et amoena vireta fortunatorum nemorum, sedesque beatas.[17]) — Laeta boum passim campis armenta videmus caprigenumque pecus nullo custo-

---

1) Dî (Dei') dederunt tibi. — 2) tu non laudaveris. — 3) clamor tollit hic. — 4) gentes invictae ambae mittant. — 5) tu poteris. — 6) ingenium est tibi. — 7) nox parabat. — 8) usus est nunc. — 9) tu disce. — 10) illi erant. — 11) libertas excidit. — 12) Jugurtha venit Romam. — 13) an Mavors erit. — 14) mens ardebat mihi. — 15) voluptas summa non est, sed est. — 16) Quid tu cogis me. 17) illi devenere.

de, per herbas.[1]) — Tres adeo incertos caeca caligine soles erramus pelago, totidem sine sidere noctes.[2]) — Caetera per terras omnes animalia somno laxabant curas et corda oblita laborum. *Virg.*[3]) — Rex arva Latinus et urbes jam senior longa placidus in pace regebat.[4]) — Inter spem, curamque; timores inter, et iras, omnem crede diem tibi diluxisse supremum. *Hor.*[5]) — Tristia moestum vultum verba decent; iratum, plena minarum; ludentem, lasciva; severum, seria dictu.[6]) — Ibant obscuri sola sub nocte per umbram, perque domos Ditis vacuas et inania regna. *Virg.*[7]) — Ille me comitem et consanguinitate propinquum pauper in arma pater primis huc misit ab annis.[8]) — Est enim non modo liberale paulum nonnunquam de suo jure decedere, sed interdum etiam fructuosum. *Cic.*[9])

Um der bessern Uebersicht willen mögen hier noch einige Sätze folgen, die mehrere Subjecte und mehrere Verba enthaltend, durch Verwandschaft oder scharfen Abstich der Begriffe, mittelst eines (ausgedrükten oder einzuschaltenden) Verbindungs- oder Bei-worts ꝛc. zusammenhängen.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. *Hor.*[10]) — Submissi petimus terram et vox fertur ad aures. *Virg.*[11]) — Scilicet hic superis labor est, ea cura quietos sollicitat.[12]) — Et jam summa procul villarum culmina fumant, majoresque cadunt altis de montibus um-

---

[1]) nos videmus. — [2]) nos erramus. — [3]) animalia caetera laxabant. — [4]) rex Latinus regebat. — [5]) tu crede. — [6]) verba decent vultum. — [7]) illi ibant obscuri. — [8]) ille misit huc me. — [9]) decedere paulum, de jure suo est. — [10]) tum, cum. — [11]) tum, cum. — [12]) scilicet. —

brae.[1]) — Duris genuit te cautibus horrens Caucasus, Hyrcanaeque admôrunt ubera tigres.[2]) — Hic fessas non vincula naves ulla tenent unco non alligat anchora morsu.[3]) — Dependent lychni laquearibus aureis incensi, et noctem flammis funalia vincunt.[4])

Cap. IV.

Erweiterte, in einander verschlungene, (übercomplexe) Sätze.

Beispiele.

(Veritas visu et mora: falsa festinatione et incertis valescunt. Hier finden sich zuvörderst zwei, nach dem Muster der früheren Beispiele zusammengesetzte Sätze: Veritas (valescit) visu et mora, und falsa valescunt festinatione et incertis. Jeder einzelne derselben läßt sich wieder in zwei einfache Sätze auflösen, als: veritas valescit visu: veritas valescit mora. — Falsa valescunt festinatione: falsa valescunt incertis. —)

Apertos Bacchus amat colles; aquilonem, et frigora taxi.[5]) — Verum illi delubra deorum pietate; domos suas gloria decorabant; neque victis quidquam, praeter injuriae licentiam, eripiebant. *Sall.*[6]) — Non domus et fundus, non aeris acervus et auri aegroto domini deduxit corpore febres, non animo curas. *Hor.*[7]) — Avaritia

---

[1]) jam. — [2]) tibi. — [3]) hic. — [4]) ibi. — [5]) (3 Sätze.) 1. Bachus amat etc.; 2. taxi amant aquilonem; 3. taxi amant frigora. — [6]) (3 Sätze.) 1. illi decorabant delubra; 2. illi decorabant domos; 3. illi non eripiebant. — [7]) (8 Sätze.) 1. domus non deduxit febres; 2. non deduxit curas; 3. fundus non deduxit febres; 4. non deduxit curas; 5. acervus aeris non deduxit febres; 6. non deduxit curas; 7. acervus auri non deduxit febres; 8. non deduxit curas.

fidem, probitatem, caeterasque artes bonas subvertit; pro his superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere edocuit. *Sall.*[1]) — Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi; sedatum celeres; agilem gnavumque remissi. *Hor.*[2]) — Stant longis adnixi hastis, et scuta tenentes castrorum, et campi medio. *Virg.*[3]) — Ante Carthaginem deletam populus et Senatus Romanus placide, modesteque inter se rempublicam tractabant. *Sall.*[4]) — Pro molli viola, pro purpureo narcisso carduus et spinis surgit paliurus acutis. *Virg.*[5]) — Falsus honor juvat et mendax infamia terret quem nisi mendosum et mendacem? *Hor.*[6]) — Dî maris et terrae, tempestatumque potentes, ferte viam vento facilem et spirate secundi. *Virg.*[7]) Jam coelum terramque, meo sine

---

[1]) (7 Sätze.) 1. avaritia subvertit fidem; 2. subvertit probitatem; 3. subvertit caeteras artes bonas; 4. avaritia edocuit superbiam; 5. edocuit crudelitatem; 6. edocuit negligere deos; 7. edocuit habere omnia venalia.

[2]) (5 Sätze.) 1. tristes oderunt hilarem; 2. et jocosi oderunt tristem; 3. celeres oderunt sedatum; 4. remissi odesunt agilem; 5. et remissi oderunt gnavum.

[3]) (4 Sätze.) 1. illi adnixi hastis longis stant in medio castrorum; 2. et stant in medio campi; 3. illi tenentes scuta stant in medio castrorum; 4. et stant in medio campi.

[4]) (4 Sätze.) 1. Populus Romanus tractabat placide, etc.; 2. et tractabat modeste; 3. senatus Romanus tractabat placide; 4. et ille tractabat modeste.

[5]) (4 Sätze.) 1. Carduus surgit pro viola molli; 2. et ille surgit pro narcisso purpureo; 3. paliurus surgit pro viola molli; 4. et surgit pro narcisso purpureo.

[6]) (4 Sätze.) 1. honor falsus juvat mendosum; 2. et juvat mendacem; 3. infamia mendax terret mendosum; 4. et terret mendacem.

[7]) (6 Sätze.) 1. Dii potentes maris ferte viam; 2. et spirate secundi; 3. Dii terrae ferte viam; 4. et spirate se-

numine, venti miscere et tantas audetis tollere moles.[1]) — Stant pavidae in muris matres, oculisque sequuntur pulveream nubem et fulgentes aere catervas. *Virg.*[2]) — Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium et solatium praebent. *Cic.*[3]) — Etiam in rebus prosperis et ad voluntatem nostram fluentibus superbiam, fastidium, arrogantiamque magnopere fugiamus.[4]) — Res dura et regni novitas me talia cogunt moliri et late fines custode tueri. *Virg.*[5]) — Deterior paulatim ac decolor aetas et belli rabies et amor successit habendi. *Virg.*[6]) — Cur dextrae jungere dextram non datur, ac veras audire et reddere voces?[7]) — Me pulsum patria, pelagique extrema

---

cundi; 5. Dii tempestatum ferte viam; 6. et spirate secundi.

[1]) (3 Sätze.) 1. vos venti audetis miscere coelum; 2. et audetis miscere terram; 3. audetis tollere moles.

[2]) (3 Sätze.) 1. matres stant pavidae in muris; 2. et sequuntur nubem pulveream oculis; 3. et sequuntur oculis catervas fulgentes aere.

[3]) (5 Sätze.) 1. Haec studia alunt adolescentiam; 2. oblectant senectutem; 3. ornant res secundas; 4. praebent perfugium in adversis rebus; 5. et praebent solatium.

[4]) (6 Sätze.) 1. nos fugiamus superbiam etiam in rebus prosperis; 2. fugiamus fastidium etc.; 3. fugiamus arrogantiam etc.; 4. fugiamus superbiam etiam in rebus fluentibus ad voluntatem nostram; 5. fugiamus fastidium, etc.; 6. fugiamus arrogantiam etc.

[5]) (4 Sätze.) 1. res dura cogit me moliri talia; 2. et cogit me tueri late fines custode; 3. novitas regni cogit moliri, etc.; 4. et cogit tueri, etc.

6) (4 Sätze.) 1. aetas deterior successit paulatim; 2. ac aetas decolor successit; 3. et rabies belli successit; 4. et amor belli successit.

[7]) (3 Sätze.) 1. cur jungere dextram dextrae non datur?

sequentem fortuna omnipotens et ineluctabile fatum his posuere locis.[1]) — Filius huic fato divum, prolesque virilis nulla fuit; primaque oriens erepta juventa est.[2]) — Hic vasto rex Aeolus antro luctantes ventos tempestatesque sonoras imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.[3]) — Sub te tolerare magistro militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta assuescat; primis et te miretur ab annis. *Virg.*[4]) — Cuncta videns, magno curarum fluctuat aestu; atquo animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc, in partesque rapit varias perque omnia versat.[5]) — Dein jubet (milites) locis ex copia maxime idoneis vineas agere superque eas aggerem jacere et super aggerem impositis turribus, opus et administros tutari. *S.*[6]) — Ante urbem pueri et primaevo flore ju-

---

2. cur audire voces veras non datur? 3. cur reddere voces veras non datur?

[1]) (4 Sätze.) 1. fortuna omnipotens posuit his locis me pulsum patria; 2. et posuit me sequentem extrema pelagi; 3. fatum posuit his locis me pulsum patria; 4. et posuit his locis me sequentum extrema pelagi.

[2]) (3 Sätze.) 1. filius nullus fuit huic; 2. et proles nulla virilis fuit huic; 3. et proles oriens erepta est huic prima juventa.

[3]) (6 Sätze.) 1. Aeolus premit imperio ventos; 2. et premit tempestates; 3. Aeolus frenat vinculis ventos; 4. et frenat tempestates; 5. frenat carcere ventos; 6. frenat tempestates.

[4]) (4 Sätze.) 1. ille assuescat sub te tolerare militiam; 2. et assuescat tolerare opus grave Martis; 3. assuescat cernere facta tua; 4. et ille miretur te ab annis primis.

[5]) (5 Sätze.) 1. ille videns cuncta fluctuat aestu magno curarum; 2. ille nunc dividit animum huc, etc.; 3. nunc dividit animum illuc; 4. et rapit animum in partes varias; 5. et versat animum per omnia.

[6]) (4 Sätze.) 1. ille jubet dein agere vineas locis maxime

ventus exercentur equis, domitantque in pulvere currus; aut acres tendunt arcus aut lenta lacertis spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt. *Virg.*[1])

Dritte Abtheilung.

Zusammengesetzte Sätze, d. i. bei- und unterordnende Satzgefüge, welche durch ein Pronomen relativum oder durch Conjunctionen zusammenhängen.

Cap. I.

Zusammengesetzte Sätze, worin der unter- oder beigeordnete Satz durch ein (vorhandenes oder einzuschaltendes) Pronomen relativum mit dem Hauptsatze zusammenhängt.

§. 1.

Das verbindende Pronomen relativum bezieht sich auf das Subject des Hauptsatzes.

Beispiele.

[Bonis quod fit, haut perit. *Publ. Syr.*; in natürlicher Wortfolge: (id) quod fit bonis, (id) haud perit. —

---

idoneis ex copia; 2. et jubet jacere aggerem super eas; 3. jubet tutari opus; 4. et jubet tutari administros.

1) (12 Sätze, deren 6 vom Subject pueri, und 6 vom Subject juventus abhängen.) 1. pueri exercentur equis ante urbem; 2. domitant currus in pulvere; 3. tendunt arcus acres; 4. contorquent spicula lenta lacertis; 5. et lacessunt cursu; 6. et lacessunt ictu; 7. juventus exercetur equis; 8. domitat currus; 9. tendit arcus acres; 10. contorquet spicula lenta; 11. lacessit cursu; 12. lacessit ictu.

Id ist das einzuschaltende Subject des Hauptsatzes: haud perit, welchem der zweite Satz: quod fit bonis, untergeordnet erscheint.]

Vincant quos vincere mavis. *Virg.* [1]) — Male parta, male dilabuntur. *Cic.* [2]) — Intuta, quae indecora. *Tac.* [3]) — Prospectum ager arbustis consitus prohibebat. *Sall.* [4]) — Navem agere ignarus navis timet. *Hor.* [5]) — Aliena negotia curo excussus propriis. [6]) — Venit, vilissima rerum, hic aqua. [7]) — Vitanda est improba syren desidia. [8]) — Dimidium facti, qui bene coepit, habet. [9]) — Furor fit laesa saepius patientia. *P. S.* [10]) — Patriae quis exul, se quoque fugit? *Hor.* [11]) — Bonis nocet quisquis, pepercerit malis. [12]) — Occurrit quidam notus mihi nomine tantum. *Hor.* [13]) — Ficta voluptatis causa sint proxima veris. [14]) — Potuit quae plurima virtus esse, fuit. *Virg.* [15]) — Etiam qui faciunt, odio habent injuriam. *P. S.* [16]) — Quem poenitet peccasse,

---

[1]) Illi, quos tu mavis vincere, vincant. — [2]) Illa, quae sunt male parta, dilabuntur male. — [3]) Illa, quae sunt indecora, sunt intuta. — [4]) Ager, qui erat consitus arbustis, prohibebat prospectum. — [5]) Ille, qui est ignarus navis, timet agere navem. — [6]) Ego, qui sum excussus negotiis propriis, curo negotia aliena. — [7]) Aqua, quae est vilissima rerum, venit hic. — [8]) Desidia, quae est syren improba, est vitanda. — [9]) Ille, qui bene coepit, habet dimidium facti. — [10]) Patientia, quae est laesa saepius, fit furor. — [11]) Quis homo, qui est exul patriae, fugit quoque se. — [12]) Quisquis (sc. omnis) homo, qui pepercerit malis, nocet bonis. — [13]) Quidam, qui erat notus mihi tantum nomine, occurrit mihi. — [14]) Illa, quae sunt ficta causa voluptatis, sint proxima veris. — [15]) Virtus plurima, quae potuit esse, fuit. — [16]) Etiam illi, qui faciunt injuriam, habent injuriam odio.

pene est innocens. *Cic.*[1]) — Grata superveniet, quae non sperabitur, hora. *Hor.* [2]) — Prosequitur surgens a puppi ventus euntes. *Virg.* [3]) — Optimus ille est, qui minimis urgetur. *Hor.*[4]) — Etiam oblivisci, quod scis, interdum expedit. *P. S.*[5]) — Vox assensu nemorum ingeminata remugit. *Virg.*[6]) — Quae tantum accenderit ignem causa latet. [7]) — Vis consilî expers mole ruit sua. *Hor.*[8]) — In tenera pecori ros est gratissimus herba. *Virg.*[9]) — Nil agit exemplum, litem, quod lite resolvit. *Hor.*[10]) — Raro antecedentem scelestum deseruit pede poena claudo.[11]) — Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit. *P. S.*[12]) — Quod non opus est, asse carum est. *Plaut.*[13]) — Fidem, qui perdit, nihil potest ultra perdere. *P. S.*[14]) — Levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas. *Hor.*[15]) — Urbs antiqua ruit multos dominata per annos. *Virg.*[16]) — Jamque intra jactum teli progessus uterque substiterat.

---

[1]) Ille, quem peccasse poenitet, est pene innocens. — [2]) Hora grata, quae non sperabitur, superveniet. — [3]) Ventus surgens (i. e. qui surgit) a puppi prosequitur euntes. — [4]) Ille qui urgetur minimis est optimus. — [5]) Oblivisci id, quod scis, expedit etiam interdum. — [6]) Vox, quae est ingeminata assensu nemorum, remugit. — [7]) Causa, quae accenderit ignem tantum, latet. — [8]) Vis, quae est expers consilii, ruit mole sua. — [9]) Ros, qui est in herba tenera, est gratissimus pecori. — [10]) Exemplum, quod resolvit litem lite, agit nil. — [11]) Poena, quae est pede claudo, deseruit raro scelestem antecedentem. — [12]) Ille, qui facit iterum naufragium, accusat improbe Neptunum. — [13]) Id, quod non est opus, est carum asse. — [14]) Ille, qui perdit fidem, potest perdere ultra nihil. — [15]) Quidquid, (i. e. omnia, quae) est nefas corrigere, fit levius patientia. — [16]) Urbs antiqua, quae fuit dominata per annos multos, ruit.

rat.[1]) — Male vivunt, qui se semper victuros putant. *P. S.*[2]) — Sunt quorum ingenium nova tantum crustula promit. *Hor.*[3]) — Optimus est post malum principium dies primus. *Tac.*[4]) — Animus cupidine caecus ad inceptum scelus rapiebat. *Sall.*[5]) — Parva saepe scintilla contempta magnum excitat incendium. *Cic.*[6]) — Qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt.[7]) — Animus imbutus malis artibus haud facile libidinibus carebat. *Sall.*[8]) — Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus. *Hor.*[9]) — Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.[10]) — Aurea, quae perhibent illo sub rege, fuerunt saecula. *Virg.*[11]) — Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi prima fugit.[12]) — Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.[13]) — Angustam, amici, pauperiem pati robustus acri militia puer condiscat. *Hor.*[14]) — Advenit, qui vestra dies muliebribus armis

---

[1]) Jamque (i. e. et jam) uterque, qui erat progressus intra jactum teli, substiterat. — [2]) Illi, qui putant se victuros esse semper vivunt male. — [3]) Aliqui, quorum ingenium promit tantum crustula nova, sunt. — [4]) Dies, qui est primus post principium malum, optimus est. — [5]) Animus, qui erat caecus cupidine, rapiebat eum ad scelus inceptum. — [6]) Scintilla parva, quae est contempta, excitat incendium magnum saepe. — [7]) Illi qui adeunt intempestive ad nos, sunt molesti saepe. — [8]) Animus, qui erat imbutus artibus malis, carebat haud facile libidinibus. — [9]) Ille, cui usus rerum suppetit, non est pauper. — [10]) Ille, qui vivit metuens, non erit unquam liber mihi. — [11]) Saecula, quae illi perhibent, fuisse aurea, fuerunt sub rege illo. — [12]) quaeque dies, quae est optima aevi, fugit prima mortalibus miseris. — [13]) Nemo, qui est ex hoc numero, abibit non donatus mihi. — [14]) Amici, puer, qui est factus robustus militia acri, condiscat pati pauperiem angustam.

verba redargueret. *Virg.*[1]) — Caetera, quae vacuas tenuissent carmina mentes, omnia jam vulgata. *Virg.*[2]) — Cuncta manus avidas fugient haeredis, amico quae dederis animo. *Hor.*[3]) — Audax omnia perpeti gens humana ruit per vetitum nefas.[4]) — Quicumque tuum violavit vulnere corpus, morte luet meritâ. *Virg.*[5]) — Coram rege suo de paupertate tacentes plus poscente ferent. *Hor.*[6]) — Solus omnium ante se principum in melius mutatus est. *Tac.*[7]) — Quid quisque vitet, nunquam homini satis cautum est in horas. *Hor.*[8]) — Omnia inconsulti impetus coepta, initiis valida, spatio languescunt. *Tac.*[9]) — Carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere. *Cic.*[10]) — In sylvis autumni frigore primo lapsa cadunt folia. *Virg.*[11]) — Cadit ipse *Tolumnius* augur, primus in adversos telum qui torserat hostes. *Virg.*[12]) — Scissa gaudens vadit Discordia palla, quam cum sanguinês sequitur Bellona flagello.

---

[1]) Dies, qui redargueret verba vestra armis muliebribus, advenit. — [2]) Carmina caetera, quae tenuissent mentes vacuas, sunt vulgata jam omnia. — [3]) Cuncta, quae tu dederis animo amico, fugient manus avidas haeredis. — [4]) Gens humana, quae est audax perpeti omnia, ruit per nefas vetitum. — [5]) Quicumque, (sc.) ille omnis, qui violavit corpus tuum vulnere, luet morte merita. — [6]) Tacentes (sc.) illi qui tacent, de paupertate coram rege suo, ferent plus homine poscente. — [7]) Ille solus omnium principum, qui fuerant ante se, est mutatus in melius. — [8]) Id, quod quisque vitet in horas, nunquam est cautum satis homini. — [9]) Omnia coepta impetus inconsulti, quae sunt valida initiis, languescunt spatio. — [10]) Ille, qui est paratus dicere in alterum, debet carere vitio omni. — [11]) Folia, quae sunt lapsa frigore primo autumni, cadunt in sylvis. — [12]) Ipse Tolumnius augur, qui primus torserat telum in hostes adversos, cadit.

Virg.[1]) — Hic tibi copia manabit ad plenum benigno ruris honorum opulenta cornu. *Hor.*[2]) — Prima pares ineunt gravibus certamina remis quatuor ex omni delectae classe carinae. *Virg.*[3]) — Omnium rerum, quae ad bellum usui erant, summa erat in eo oppido facultas. *Ces.*[4]) — Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto accipiet reduces. *Virg.*[5])

§. 2.

Das verbindende Relativum bezieht sich auf das Object, (den leidenden Gegenstand.)

Beispiele.

(Quod nunc instat agamus. *Virg.* in natürlicher Wortfolge (nos) agamus, (id) quod instat nunc.)

Nec quid speraret, habebat. *Virg.*[6]) — Quid faciam, prorsus ignoro. *Cic.*[7]) — Quae sit sententia, posco. *Virg.*[8]) — Quod te dignum est, facies. *Ter.*[9]) — Habes tota quod mente petisti. *Virg.*[10]) — Quamcunque

[1]) Discordia, quam Bellona sequitur cum flagello sanguineo, vadit gaudens palla scissa. — [2]) Copia, quae est opulenta cornu benigno honorum ruris, manabit hic ad plenum tibi. — [3]) Quatuor carinae pares, quae erant delectae ex classe omni, ineunt certamina prima remis gravibus. — [4]) Facultas summa rerum omnium, quae erant usui ad bellum, erat in eo oppido. — [5]) Dardanidae duri, illa eadem tellus, quae tulit vos a stirpe prima parentum, accipiet vos reduces ubere laeto. — [6]) Et ille non habebat aliquid, quod speraret. — [7]) Ego ignoro prorsus, quid (sc. id quod) faciam. — [8]) Ego posco sententiam, quae sententia sit illis. — [9]) Tu facies id, quod est dignum te. — [10]) Tu habes, id, quod petiisti mente tota.

viam dederit fortuna, sequamur.[1]) — Non possidentem multa vocaveris recte beatum. *Hor.*[2]) — Animus hominis, quidquid sibi imperat, obtinet. *P. S.*[3]) — Nec semper feriet, quodcunque minabitur arcus. *Hor.*[4]) — Diva solo fixos oculos aversa tenebat. *Virg.*[5]) — Spondeo digna tuis ingentibus omnia coeptis.[6]) — In locum ambobus placitum exercitus convenerant. *Sall.*[7]) — Illo nocens se damnat, quo peccat die. *P. S.*[8]) — Quae illi litteris, ea ego militando didici. *Sall.*[9]) — Nil sane fecit, quod tu reprendere possis. *Hor.*[10]) — Medio tostas aestu terit area fruges. *V.*[11]) — Quid terras alieno sole calentes mutamus. *Hor.*[12]) — Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.[13]) — Proditionem timebat, quam vitare posse celeritate putabat. *Sall.*[14]) — Proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt. *Tac.*[15]) —

---

[1]) Nos sequamur viam quamcunque (i. e. omnem) illam, quam fortuna dederit. — [2]) Non vocaveris recte beatum possidentem (i. e. illum, qui possidet) multa. — [3]) Animus hominis obtinet quidquid, (i. e. omne id, quod) ille imperat sibi. — [4]) Et arcus non feriet semper quodcumque, (i. e. id omne, quod) ille minabitur. — [5]) Diva aversa tenebat oculos fixos (i. e. qui erant fixi) solo. — [6]) Ego spondeo illa omnia, quae sunt digna coeptis tuis ingentibus. — [7]) Exercitus convenerant in locum placitum (i. e. qui erat placitus) ambobus exercitibus. — [8]) Nocens damnat se die illo, quo peccat. — [9]) Ego didici militando ea, quae illi didicerunt litteris. — [10]) Ille fecit sane nihil, quod tu possis reprehendere. — [11]) Area terit fruges tostas (i. e. quae sunt tostae) aestu medio. — [12]) Quid nos mutamus terras calentes (i. e., quae calent) sole alieno. — [13]) Rutuli dant per agros terga, quae sunt pulverulenta fuga. — [14]) Ille timebat proditionem, quam putabat se posse vitare celeritate. — [15]) Proditores sunt invisi etiam iis, quos anteponunt.

Stultum est, imperare caeteris, qui nescit sibi. *P. S.*[1]) — Invidiâ Siculi non invenere tyranni majus tormentum. *Hor.*[2]) — Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?[3]) — Cui placet alterius sua nimium est odio sors.[4]) — Quod facere turpe est, dicere inhonestum puta. *P. S.*[5]) — Qua facere id possis nostram nunc accipe mentem. *Virg.*[6]) — Cur non hic corylis mixtas inter considimus ulmos?[7]) — O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.[8]) — Quo semel est imbuta recens, servabit oderem testa diu. *Hor.*[9]) — Quem res plus nimio delectavere secundae, mutatae quatient.[10]) — Omnia adsunt bona, quem penes est virtus. *Plaut.*[11]) — Etiam nunc timetis eos, quibus vos decet terrori esse. *Sall.*[12]) — Adhuc neminem cognovi poetam, qui sibi non optimus videretur. *Cic.*[13]) — Imperium facile iis artibus retinetur, quibus initio partum est. *Sall.*[14]) — Tu maximus ille es, unus qui nobis cunctando restituis rem.

---

[1]) Imperare caeteris est stultum illi, qui nescit imperare sibi. — [2]) Tyranni Syculi non invenere tormentum, quod esset majus invidia. — [3]) Quid hic promissor feret, quod sit dignum hiatu tanto. — [4]) Sors sua est nimium odio illi, cui sors alterius placet. — [5]) Tu puta inhonestum dicere (i. e. dictu) id, quod est turpe facere (i. e. factu.) — [6]) Tu accipe mentem nostram, qua tu possis facere id. — [7]) Cur non considimus hic inter ulmos mixtas (i. e. qnae sunt mixtae) corylis? — [8]) Deus dabit quoque finem his malis vobis, qui o! estis passi graviora. — [9]) Testa servabit diu odorem illum, quo illa recens est imbuta semel. — [10]) Res mutatae quatient illum, quem res secundae delectavere plus nimio. — [11]) Bona omnia adsunt illi, penes quem est virtus. — [12]) Vos timetis etiam nunc eos, quibus esse terrori decet. — [13]) Ego cognovi adhuc poetam neminem, qui non videretur optimus sibi. — [14]) Imperium retinetur facile artibus iis, quibus est partum initio.

Virg.[1]) — Quas victi ab hostibus poenas metuerant, eas ipsi volentes pependere. *Sall.*[2]) — Accepi ab Aristocrito tres epistolas, quas ego lacrymis prope delevi. *Cic.*[3]) — Semper in praelio iis maximum est periculum, qui maxime timent. *Sall.*[4]) — Illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitionem sese probos simulavere.[5]) — Certe ego libertatem, quae mihi a parente meo tradita est, experiar.[6]) — Neque ego illi detrahere ausim haerentem capiti multa cum laude coronam. *Hor.*[7]) — Quod optanti divum promittere nemo auderet, volvenda dies en! attulit ultro. *Virg.*[8]) — Mihi, qui omnem aetatem in optimis artibus egi, bene facere jam ex consuetudiue in naturam vertit. *Sall.*[9])

§. 3.

Das verbindende Relativum quod bezieht sich auf das darunter zu verstehende hoc negotium, im Sinne von nempe, oder nämlich.

Beispiele.

(Fac ut sciam. *Cic.* in natürlicher Wortfolge: fac (hoc

---

[1]) Tu es ille homo maximus, qui unus restituis rem nobis cunctando. — [2]) Ipsi volentes pependere eas poenas, quas ipsi victi ab hostibus metuerant. — [3]) Ego accepi ab Aristocrito tres epistolas, quas ego delevi prope lacrymis. — [4]) Periculum est semper maximum in praelis iis, qui timent maxime. — [5]) Temperare in potestatibus est difficile illis, qui simulavere sese probos per ambitionem. — [6]) Ego experiar certe libertatem, quae est tradita mihi a parente meo. — [7]) Et ego non ausim detrahere illi coronam haerentem (i. e., quae haeret) capiti cum laude multa. — [8]) En dies volvenda attulit ultro id, quod nemo divum auderet promittere tibi optanti. — [9]) Bene facere vertit jam in naturam ex consuetudine mihi, qui egi omnem aetatem in artibus optimis.

negotium quod est) ut sciam; oder: fac *hoc*, *nempe* ut sciam.)

Ast armis concurrant arma cavete. *Virg.*[1]) — Insani feriant sine littora fluctus.[2]) — Eos hoc admoneo, desinant furere. *Ter.*[3]) — Spero me integritatis laudem consecutum. *Cic.*[4]) — Solem quis dicere falsum audeat? *Virg.*[5]) — Ridentem dicere verum quid vetat? *Hor.*[6]) — Cuncta putes una virtute minora.[7]) — Etiam innocentes cogit mentiri dolor. *P S.*[8]) — Vides ut pallidus omnis coena desurgat dubia. *Hor.*[9]) — Equidem scio, jam filius quod amet meus. *Ter.*[10]) — Vive memor, quam sis aevi brevis. *Hor.*[11]) — Nunc tibi opus est, aegram ut te dissimules. *Plaut.*[12]) — Opere in longo fas est, obrepere somnum. *Hor.*[13]) — Vitae summa brevis spem nos vetat inchoare longam.[14]) — Totum ejus consilium ad bellum mihi spectare videtur. *Cic.*[15]) — Incertum

---

1) Ast cavete hoc negotium, quod est, ne arma concurrant armis. — 2) Tu sine hoc negotium, quod est, ut fluctus insani feriant littora. — 3) Ego admoneo eos hoc negotium, quod est: ut illi desinant furere. — 4) Ego spero hoc, quod est: me consecutum esse laudem integritatis. — 5) Quis audeat dicere hoc, quod est: solem esse falsum? — 6) Quid vetat, hoc nempe: ridentem dicere verum? — 7) Putes hoc, quod est, cuncta esse minora una virtute. — 8) Dolor cogit hoc, quod est, innocentes etiam mentiri. — 9) Vides hoc, quod est, ut omnis homo desurgat pallidus ex coena dubia. — 10) Scio equidem jam hoc, nempe: quod filius meus amet. — 11) Vive memor hujus negotii, quod est: quam sis aevi brevis. — 12) Hoc, quod est: ut dissimules te aegram est opus nunc tibi. — 13) Hoc, quod est: somnum obrepere, est fas in opere longo. — 14) Summa brevis vitae vetat hoc, quod est: nos inchoare spem longam. — 15) Hoc, quod est: totum consilium ejus spectare ad bellum, videtur mihi.

est, quam longa nostrum cujusque vita futura sit.[1]) — Difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum.[2]) — Quis scit, an adjiciant hodiernae crastina summae tempora Dii superi? *Hor.*[3]) — Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. *Cic.*[4]) — Heu, quam miserum est ab eo laedi, de quo non possis queri! *P. S.*[5]) — Non licet tibi jam a tantis rebus gestis non tui similem esse. *Cic.*[6])

Cap. II.

Zusammengesezte Säße, worin der unter- oder beigeordnete Saß durch eine (vorhandene oder einzuschaltende) Conjunction mit dem Hauptsaße zusammenhängt.

§. 1.

Die Conjunction bestimmt die Zeit. (Propositio consecutiva.)

Beispiele. *)

(Dum loquimur, fugerit invida aetas, *Hor.* Der Haupt-

---

[1]) Hoc, quod est: quam vita cujusque nostrum futura sit longa, est incertum. — [2]) Hoc, nempe: temperare felicitati, qua putes te non usurum diu, est difficilius. — [3]) Quis scit hoc, quod est: an Dii superi adjiciant tempora crastina summae hodiernae. — [4]) Hoc, nempe: quod epistola est scripta manu librarii, erit vel signum occupationum mearum. — [5]) Heu! hoc, quod est laedi ab eo, de quo non possis queri, est quam miserum! — [6]) Hoc, quod est: te non esse similem tui, non licet jam tibi a tantis rebus gestis.

*) Da die Bedingsäße (Propositiones conditionales) in gewisser Hinsicht sich auch als Zeitbestimmende, (Propositiones consecutivae) betrachten lassen, so ist es in den nachfolgenden

satz ist: aetas invida fugerit, der untergeordnete Satz: dum loquimur, welcher die Zeit der Handlung bestimmt. Man kann hier fragen: aetas invida fugerit; wann? dum loquimur.)

Judex damnatur, cum nocens absolvitur. *P. S.*[1]) — Speravimus ista, dum fortuna fuit. *Virg.*[2]) — Brevis esse laboro, obscurus fio. *Hor.*[3]) — Bis peccas, cum peccanti obsequium accommodas.[4]) — Omne dixeris maledictum, cum ingratum hominem dixeris.[5]) — Donec eris felix, multos numerabis amicos. *Ovid.*[6]) — Porrigis irato puero cum poma, recusat. *Hor.*[7]) — Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia. *P. S.*[8]) — Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. *Hor.*[9]) — Dum licet, in rebus jucundis vive beatus.[10]) — Quid domini facient, audent cum talia fures? *Virg.*[11]) — Utcumque defecere mores, dedecorant bene nata culpae. *Hor.*[12]) — Ubi propius ventum est, utrinque magno cla-

---

Beispielen mit deren Trennung nicht so genau genommen worden.

[1]) Judex damnatur, wann? cum nocens absolvitur. — [2]) Nos speravimus ista, wann? dum fortuna fuit. — [3]) Ego fio obscurus, wann? Dum ego laboro esse brevis. — [4]) Tu peccas bis, wann? cum tu accommodas obsequium homini peccanti. — [5]) Tu dixeris omne maledictum, wann? cum tu dixeris hominem ingratum. — [6]) Tu numerabis amicos multos, wann? donec tu eris felix. — [7]) Puer recusat poma, wann? cum tu porrigis poma illi puero irato. — Iracundia est fulmen, wann? ubi illa habitat cum potestate. — [9]) Homines stulti currunt in vitia contraria, wann? dum illi vitant vitia. — [10]) Tu vive beatus in rebus jucundis, wann? dum licet. — [11]) Domini facient quid (i. e. quod negotium) wann? cum fures audent talia. — [12]) Culpae dedecorant pectora bene nata, wann? utcumque mores defecere.

more concurritur. *Sall.*[1]) — Tua res agitur, paries cum proximus ardet. *Hor.*[2]) — Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.[3]) — Beneficia eo usque laeta sunt, dum videntur exsolvi posse. *Tac.*[4]) — Epistolam cum a te avide expectarem, ecce tibi nuncius venit. *Cic.*[5]) — Deus immortalis haberi dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam insiluit. *Hor.*[6]) — In omnibus autem negotiis, priusquam aggrediare, adhibenda est praeparatio diligens. *Cic.*[7]) — Postquam cuncta videt coelo constare sereno, dat clarum e puppi signum. *Virg.*[8]) — Vix prima inceperat aestas, et pater Anchises dare fatis vela jubebat.[9]) — Itaque multum diei processerat, cum etiam tum eventus in incerto erat.[10]) — Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi, tum cum bella manus poscunt.[11]) — Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes, haud mora, prosiluere

---

[1]) Concurritur (i. e. homines concurrunt) utrinque clamore magno, wann? ubi certamen est ventum propius. — [2]) Res tua agitur, wann? cum paries proximus ardet. — [3]) Annona amicorum est vilis, wann? ubi quid (i. e. aliquid) deest bonis hominibus. — [4]) Beneficia sunt laeta, wann? eo usque, dum illa videntur posse exsolvi. — [5]) Ecce nuncius venit tibi, wann? cum ego expectarem avide epistolam a te. — [6]) Empedocles insiluit frigidus Aetnam ardentem, wann? dum ille cupit haberi Deus immortalis. [7]) Autem praeparatio diligens est adhibenda in negotiis omnibns, wann? priusquam aggrediare. — [8]) Ille dat signum clarum e puppi, wann? postquam ille videt cuncta constare coelo sereno. — [9]) Et pater Anchises jubebat dare vela fatis, wann? cum aestas prima inceperat vix. — [10]) Itaque multum diei processerat, wann? tum, cum eventus erat etiam in incerto. — [11]) Drance, copia larga fandi est quidem semper tibi, wann? tum, cum bella poscunt manus.

suis.[1]) — Venaticus, ex quo tempore cervinam pellem latravit in aula, militat in sylvis catulus. *Hor.*[2]) — Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit, spicula converso fugientia dirigit arcu. *Virg.*[3]) — At mecum raucis, tua dum vestigia lustro sole sub ardenti, resonant arbusta cicadis. *Virg.*[4]) — Ubi dicto citius curata sopori membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit. *Hor.*[5])

Hieher gehören auch die Ablativi absoluti oder consequentiae.

Beispiele.

Ingeminant, abruptis nubibus, ignes. *Virg.*[6]) — Primo avulso non deficit alter.[7]) — Brevitatem secutus sum, te magistro. *Cic.*[8]) — Repente, signo dato, hostes invadit. *Sall.*[9]) — Positis inglorius armis exigat hic aevum. *Virg.*[10]) — Aspera tum positis mitescent

---

[1]) Inde omnes prosiluere, haud mora, finibus suis, wann? ubi tuba clara dedit sonitum. — [2]) Catulus venaticus militat in sylvis, wann? ex quo tempore ille latravit pellem cervinam in aula. — [3]) Illa dirigit etiam spicula fugientia arcu converso, wann? si quando illa pulsa recessit in tergum. — [4]) At arbusta resonant mecum cum cicadis raucis, wann? dum ego lustro vestigia tua sub sole ardenti. — [5]) Ille surgit vegetus ad munia praescripta, wann? ubi ille dedit sopori membra curata citius dicto. — [6]) Ignes ingeminant, wann? nubibus abruptis (i. e. cum nubes sunt abruptae.) — [7]) Alter ramus, non deficit, wann? primo avulso, i. e. cum primus est avulsus. — [8]) Ego sum secutus brevitatem, wann? te magistro i. e. cum tu sis magister brevitatis illius. — [9]) Ille invadit repente hostes, wann? signo dato, i. e. cum signum sit datum. — [10]) Ille inglorius exigat hic aevum, wann? armis positis, i. e. cum arma sint posita.

secula bellis.[1]) — Cur eget indignus quisquam te divite. *Hor.*[2]) — Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.[3]) — Illi infectis rebus, domum reversi sunt. *Sall.*[4]) — Mutato nomine de te fabula narratur. *Hor.*[5]) — Ita compositis rebus, in loca quam maxime occulta descendit. *Sall.*[6]) — Vicinae ruptis inter se legibus, urbes arma ferunt. *Virg.*[7]) — Teucrum comitantibus armis, Punica se quantis attollet gloria rebus. *Virg.*[8])

§. 2.

Die Conjunction bestimmt den Ort.

(Veniam, quocumque vocâris. *Virg.* Der Hauptsatz ist: (ego) veniam. — Der untergeordnete, welcher den Ort der Handlung (veniam) anzeigt, ist quocumque (tu) vocaris, man kann fragen: veniam; wohin? quocumque vocaris.)

Illuc, unde abii, redeo. *Hor.*[9]) — Quocumque ire placet, ferro iter aperiendum est. *Sall.*[10]) — Ferro rum-

---

[1]) Secula aspera mitescent tum, wann? bellis positis, i. e. cum bella erunt posita. — [2]) Cur quisquam indignus eget, wann? te divite, i. e. cum tu sis dives. — [3]) Sed tamen nos quaeramus negotia seria, wann? ludo amoto, i. e. cum ludus sit amotus. — [4]) Illi sunt reversi domum, wann? rebus infectis, i. e. cum res essent infectae. — [5]) Fabula narratur de te, wie? nomine mutato, i. e. dum nomen est mutatum. — [6]) Ille descendit in loca quam maxime occulta, wann? rebus compositis ita, i. e. cum res essent compositae ita. — [7]) Urbes vicinae ferunt arma, wann? legibus ruptis inter se, i. e. cum leges sunt ruptae inter se. — [8]) Gloria Punica attollet se quantis rebus, i. e. ad quantas res, wann? armis Teucrum comitantibus, i. e. si arma Teucrum eam comitentur. — [9]) Ego redeo, wohin? illuc, unde abii. — [10]) Iter est aperiendum ferro, wohin? quocumque ire placet.

penda per hostes est via, qua globus ille virûm densissimus urget. *Virg.*[1])

§. 3.

Die Conjunction bezeichnet die Art und Weise.

Utere ut voles opera mea. *Cic.* Der Hauptsatz ist: (tu) utere opera mea; der untergeordnete ut (tu) voles, der die Art und Weise des Verbi *utere* näher bezeichnet. Man kann fragen: utere opera mea, wie auf welche Weise? ut voles.

Amicos res optimae parant, adversae probant. *P. S.*[2]) — Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. *Sall.*[3]) — Ille velut pelago rupes immota, resistit. *Virg.*[4]) — Gloria virtutem tanquam umbra sequitur. *Cic.*[5]) — Plerumque modestus occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi. *Hor.*[6]) — Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.[7]) — Natura tu illi pater es, ego consiliis. *Ter.*[8]) — Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur. *Sall.*[9]) — Cur nescire pudens prave, quam discere malo? *Hor.*[10]) — Apud eum

---

[1]) Via est rumpenda ferro per hostes, wohin? qua globus ille virum densissimus urget. — [2]) Res optimae parant amicos, wie? sicuti res adversae probant amicos. — [3]) Illi contemnunt novitatem meam, wie? sicuti ego contemno ignaviam illorum. — [4]) Ille resistit, wie? velut rupes immota pelago resistit. — [5]) Gloria sequitur virtutem, wie? tanquam umbra sequitur corpus. — [6]) Homo modestus occupat plerumque speciem hominis obscuri, wie? sicuti homo taciturnus occupat speciem hominis acerbi. — [7]) Celse, nos feremus te, wie? sic ut tu feres fortunam. — [8]) Tu es pater illi natura, wie? sicuti ego sum pater consiliis. — [9]) Res parvae crescunt concordia, wie? sicuti res maximae dilabuntur discordia. — [10]) Cur ego pudens prave, malo (i. e. volo potius) nescire, wie quam volo discere.

sic fui, tanquam domi meae. *Cic.*[1]) — Nec mea jam mutata loco sententia cedit. *Virg.*[2]) — Ut ridentibus arrident, ita flentibus adflent humani vultus. *Hor.*[3]) — Omnes boni, quantum in ipsis fuit, Caesarem interfecerunt. *Cic.*[4]) — Ea res longe aliter, ac ratus erat, evenit. *Sall.*[5]) — Multa ferunt anni venientes commoda secum, multa recedentes adimunt. *Hor.*[6]) — Romae rus optas; absentem rusticus urbem tollis ad astra levis[7]) — Bonum publicum, ut in plerisque negotiis solet, privata gratia devictum est. *Sall.*[8]) — Id (oppidum) natura loci sic muniebatur, ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem. *Caes.*[9]) — Ita ad hoc aetatis a pueritia fui, ut omnes labores pericula consueta habeam. *Sall.*[10]) — Ut quisque natura ad aliquem morbum proclivior, sic animus alius ad alia vitia propensior. *Cic.*[11])

---

[1]) Ego fui apud eum, wie? sic, tanquam fuissem domi meae. — [2]) (Nec) et sententia mea non cedit, wie? veluti sit jam mutata loco. — [3]) Vultus humani adflent hominibus flentibus, wie? ita, ut vultus humani arrident hominibus ridentibus. — [4]) Homines omnes boni interfecerunt Caesarem, wie? in wiefern? quantum id fuit in ipsis. — [5]) Ea res evenit, wie? longe aliter ac ille erat ratus. — [6]) Anni venientes ferunt secum commoda multa, wie? sicuti anni recedentes adimunt commoda multa. — [7]) Tu levis optas rus Romae; wie? sicuti tu rusticus tollis ad astra urbem absentem. — [8]) Bonum publicum est devictum gratia privata, wie? ut illud solet devinci in negotiis plerisque. — [9]) Id (oppidum) muniebatur natura loci, wie? sic ut illud daret facultatem magnam ad bellum ducendum. — [10]) Ego fui a pueritia ad hoc aetatis, (i. e. ad hanc aetatem,) wie? ita ut ego habeam labores omnes pericula consueta. — [11]) Animus alius est propensior ad vitia alia, wie? sicut quisque est proclivior natura ad morbum aliquem.

§. 4.

Die Conjunction bezeichnet den **Grad** oder die **Menge**.

(Mitior est plusquam debet. *Sen.* Der Hauptsatz ist: (ille) est mitior; der untergeordnete: plus, quam ille debet. Man kann fragen: ille est mitior, wie viel? wie sehr? plus, quam debet.)

Emit tanti, quanti Pythius voluit. *Cic.*[1]) — Quot capitum vivunt, totidem studiorum millia. *Hor.*[2]) — Homo toties moritur, quoties amittit suos. *P. S.*[3]) — Mortem timere crudelius est quam mori.[4]) — Quanto superiores sumus, tanto nos geramus submissius. *Cic.*[5]) — Quanto quisque sibi plura negaverit, ab Diis plura feret. *Hor.*[6]) — Fulgente trahit constrictos gloria curru non minus ignotos generosis.[7]) — Aleator, quanto in arte est melior, tanto est nequior. *P. S.*[8]) — Majus dedecus est parta amittere, quam omnino non paravisse. *Sall.*[9]) — Quotque emissa manu contorsit spicula virgo, tot Phrygii cecidere viri. *Virg.*[10]) — Panis longe pul-

---

[1]) Ille emit, wie viel? tanti, quanti Pythius voluit. — [2]) Millia studiorum vivunt, wie viel? totidem, quot capitum vivunt. — [3]) Homo moritur, wie oft? toties, quoties ille amittit suos. — [4]) Timere mortem est crudelius, (crudele) wie? (crudele magis) quam mori. — [5]) Geramus nos submissius, wie sehr? tanto, quanto nos sumus superiores. — [6]) Quisque feret plura negotia a Diis, wie viel? tanto, quanto ille negaverit plura negotia sibi. — [7]) Gloria trahit constrictos homines ignotos curru fulgente, wie sehr? non minus generosis, (sc.) non minus, quam illa trahit constrictos homines generosos. — [8]) Aleator est nequior, wie sehr? tanto, quanto ille est melior in arte. — [9]) Non paravisse omnino bona est dedecus majus, (sc.) magnum, wie sehr? magis quam amittere parta bona est dedecus. — [10]) Viri Phrygii cecidere, wie viel? tot, quot virgo contorsit spicula emissa manu.

cherrimus, ultro callidus ut soleat humeris portare viator. *Hor.*[1]) — Verum haec tantum alias inter caput extulit urbes, quantum lenta solent inter viburna cupressi. *Virg.*[2])

§. 5.

Die Conjunction bezeichnet die Ursache. (Conjunctio causalis.)

(Possunt, quia posse videntur. *Virg.* Der Hauptsatz heißt: (illi) possunt, der untergeordnete: quia (illi) videntur posse. Man kann fragen: illi possunt, warum? weswegen? quia illi videntur posse.)

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas. *Hor.*[3]) — Foenum habet in cornu, longe fuge.[4]) — Percunctatorem fugito; nam garrulus idem est.[5]) — Claudite jam rivos, pueri; sat prata biberunt. *Virg.*[6]) — Sensibus haec imis, res est non parva, reponas.[7]) — Solve metus; feret aliquam tibi fama salutem.[8]) — Quia paululum vobis accessit pecuniae, sublati animi sunt. *Ter.*[9]) — Pueris olim dant crustula blandi doctores, elementa

---

[1]) Panis est ibi pulcherrimus, wie sehr? ut viator callidus soleat portare ultro illum humeris. — [2]) Verum haec urbs extulit caput inter urbes alias, wie sehr? tantum, quantum cupressi solent efferre caput inter viburna lenta. — [3]) Tu sperne voluptates, warum? nam voluptas empta dolore nocet. — Tu fuge longe, warum? nam ille habet foenum in cornu. — [5]) Tu fugito percunctatorem, warum? nam ille idem est garrulus. — [6]) Pueri, claudite jam rivos, warum? quia prata biberunt sat. — [7]) Tu reponas haec dicta sensibus imis, weshalb? quia res non est parva. — [8]) Tu solve metus, weshalb? nam fama feret salutem aliquam tibi. — [9]) Animi sunt sublati, weshalb? quia paululum pecuniae accessit vobis.

menta velint ut discere prima.[1]) — Nimirum insanus paucis videatur, eo quod maxima pars hominum morbo jactatur eodem. *Hor.*[2])

§. 6.

Die Conjunction ist eine **bedingende**, conjunctio conditionalis. *)

(Nihil hic, nisi carmina desunt. *Virg.* Der Hauptsatz ist hier: Nihil (deest) hic; der untergeordnete: nisi carmina desunt. Man kann fragen: nihil deest, in welchem Falle? nisi carmina desunt.)

Vivere si recte nescis, decede peritis. *Hor.*[3]) — Ubi vi opus erat, cuncti aderant. *Sall.*[4]) — Timebat iram senatus, ni paruisset legatis.[5]) — Quo mihi fortunae, si non conceditur uti. *Hor.*[6]) — Si quid cessare potes, requiesce sub umbra. *Virg.*[7]) — Invidiam placare paras, virtute relicta? contemnere miser. *Hor.*[8]) — Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.[9]) —

---

[1]) Doctores blandi dant olim crustula pueris, weshalb? ut illi velint discere elementa prima. — [2]) Ille avarus videatur nimirum insanus paucis, weshalb? eo quod pars maxima hominum jactatur morbo eodem. — [3]) Tu decede hominibus peritis, in welchem Falle? si tu nescis vivere recte. — [4]) Homines cuncti aderant, in welchem Falle? ubi (i. e. si,) opus erat vi. — [5]) Ille timebat iram senatus, in welchem Falle? ni ille paruisset legatis. — [6]) Fortunae sunt mihi quo usu? in welchem Falle? si uti iis non conceditur mihi. — [7]) Tu requiesce sub umbra, in welchem Falle? si tu potes cessare aliquid. — [8]) Tu miser contemnere, in welchem Falle? si tu paras placare invidiam, virtute relicta. — [9]) Ruinae ferient hominem justum impavidum, wann? in welchem Falle? si orbis fractus illabatur.

---

*) Vergl. §. 1 dieses Cap.

Si pace frui volumus, bellum gerendum est. *Cic.*[1]) — (Beneficia) ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur. *Tac.*[2]) — In vitium ducit culpae fuga, si caret arte. *Hor.*[3]) — Non si male nunc, et olim sic erit.[4]) — Tolle periclum, jam vaga prosiliet frenis natura remotis. *Hor.*[5]) — Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. *Tac.*[6]) — Dummodo risum excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico. *Hor.*[7]) — Quod si me lyricis vatibus inseres sublimi feriam sidera vertice.[8]) — Nimium vobis Romana propago visa potens, Superi, propria haec si dona fuissent. *Virg.*[9]) — Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri, irrita perpetua solvent formidine terras.[10])

§. 7.

Die Conjunction ist eine conj. concessiva, zugestehende, Avarus, nisi cum moritur, nihil recte facit. *P. S.* Der Hauptsatz ist: avarus facit nihil recte. Der

---

1) Bellum est gerendum, in welchem Falle? si volumus frui pace. — 2) Odium redditur pro gratia, in welchem Falle? ubi (i. e. si) beneficia antevenere multum. — 3) Fuga culpae ducit in vitium, in welchem Falle? si caret arte. — 4) Non erit sic male olim, in welchem Falle? si nunc est male. — 5) Natura prosiliet jam vaga frenis remotis, in welchem Falle? tolle periculum (i. e.) si tu tollis periculum. — 6) (Nec) et potentia non est unquam satis fida, in welchem Falle? ubi illa est nimia. — 7) Hic non parcet amico cuiquam, in welchem Falle? dummodo excutiat risum sibi. — 8) Quod (i. e. sed) et ego feriam sidera vertice sublimi, in welchem Falle? si tu inseres me vatibus lyricis. — 9) Superi, propago Romana fuisset visa nimium potens vobis, in welchem Falle? si haec dona fuissent propria nobis. — 10) Vestigia sceleris nostri irrita solvens terras formidine perpetua, te duce, in welchem Falle? si qua (i. e. aliqua) vestigia sceleris nostri manent.

untergeordnete: nisi cum (ille) moritur. Man kann fragen: avarus facit nihil recte, mit Ausnahme wovon? wessen ohnerachtet?

In tenui labor, at tenuis non gloria. *Virg.*[1]) — Nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt. *Hor.*[2]) — Est quodam prodire tenus, si non datur ultra.[3]) — Licet superbus ambules pecunia, fortuna non mutat genus.[4]) — Ista veritas etiamsi jucunda non est, mihi tamen grata est. *Cic.*[5]) — Non si mihi Jupiter auctor spondeat, hoc sperem Italiam contingere coelo. *Virg.*[6]) — Quamquam haec talia sunt, tamen obviam ire factionis potentiae animus subigit. *Sall.*[7])

---

[1]) Gloria non est tenuis, wessen ohnerachtet? quamvis labor sit in re tenui. — [2]) Illi ducunt nil rectum, mit Ausnahme wovon? nisi id quod placuit sibi. — [3]) Est aliquid, quodam tenus prodire, i. e. prodire, quoad licet, wessen ohnerachtet? etiam si prodire ultra non datur. — [4]) Fortuna non mutat genus, wessen ohnerachtet? licet tu ambules superbus pecunia. — [5]) Veritas ista est grata tamen mihi, (wessen ohnerachtet?) etiamsi illa non est jucunda. — [6]) Ego non sperem contingere Italiam hoc coelo, wessen ohnerachtet? etiam si Jupiter auctor spondeat hoc mihi. — [7]) Animus tamen subigit ire obviam potentiae factionis, wessen ohnerachtet? quamquam haec negotia sunt talia.

Ende des ersten Theils.

Zweiter Theil.

Perioden.

Einleitung.

Um zuvörderst die Grundsätze anzudeuten, nach welchen die Analyse der nachfolgenden Perioden entnommen werden muß, sey hier die Natur und der richtige Gebrauch der 6 Casus vorangestellt, und dabei auf den wesentlichen Unterschied mit hingedeutet, welcher zwischen den Sätzen, aus welchen die Perioden zusammengefügt werden, abgesehn von ihren logischen Verhältnissen, auch in grammatischer Hinsicht statt findet. Vergl. Sylvestre de Sacy, principes de grammaire générale etc.

Der Nominativ zeigt immer das Subject eines Satzes an, dessen Verbum im persönlichen Modus steht, z. B. Cato locutus est, Cato hat gesprochen.

Der Genitiv zeigt ein Nennwort an, welches das Complement eines andern Nennworts ist, z. B. filius Catonis, der Sohn des Cato.

Der Dativ zeigt ein Nennwort an, welches zum Complemente eines Adjectivs oder eines Verbum dient, und welches die Sache oder die Person ausdrückt, die das Ziel einer Handlung ist, z. B. addictus Catoni, dem Cato anhangend, dare aliquid Catoni, dem Cato etwas geben.

Der Accusativ bezeichnet das Nennwort, welches das unmittelbare Complement eines Verbum ist, und auf wel-

ches geradehin die Folgen der, durch das Verbum ausgedrückten Handlung fallen, z. B. occidi Catonem, ich habe den Cato getödtet. Derselbe Casus zeigt ferner das Complement mehrerer Präpositionen an, z. B. effeci per Catonem, ich habe durch den Cato bewirkt, introivit in urbem, er ist in die Stadt gegangen. Endlich setzt man in allen Sätzen, deren Verbum im Infinitiv-Modus steht, das Subject im Accusative, z. B. putabam Catonem esse venturum, ich glaubte, Cato kommen werden, d. i. daß Cato kommen würde.

Der Vocativ dient bloß für den Theil der Rede, welchen wir Anredewort nennen möchten, z. B. Cato dic nobis, quid sentias, Cato, sage uns, was du denkst.

Der Ablativ zeigt den Ort an, von wo eine Sache hergenommen ist, von wo sie kömmt, das Mittel oder das Werkzeug, durch welches sie hervorgebracht wird; er ist gleichsam das Gegentheil des Dativs; denn der Dativ zeigt das Ziel an, worauf man zugeht, und der Ablativ den Punkt, von wo man ausgeht, z. B. exiit Româ, er geht von Rom; er wird häufig bey Umstandsausdrücken auf eine adverbialische Art gesetzt, z. B. calamo et atramento scribere, mit Feder und Tinte schreiben; fuste percutere, mit einem Prügel schlagen; pedibus ire, zu Fuße gehen; curru vehi, im Wagen fahren u. s. w. Der Ablativ zeigt auch das Complement mehrerer Präpositionen an, z. B. a Catone arguitur, er wird von dem Cato getadelt; sub Catone militavit, er hat unter dem Cato Kriegsdienste gethan.

Endlich bezeichnet derselbe Casus das Subject in allen denjenigen Sätzen, in welchen das Verbum im Participe-Modus und im Ablative dieses Modus steht, z. B. Catone loquente, omnes in eum oculos defixos habe-

bant, während Cato redete, waren die Augen Aller auf ihn geheftet.

Dies ist der ursprüngliche und gewöhnliche Gebrauch der Casus im Lateinischen. Unter gewissen Umständen scheinen sie sich von der ursprünglichen Bestimmung zu entfernen, aber davon rede ich hier nicht, auch nicht davon, daß das Adjectiv angemessen seinem Substantive, das Attribut angemessen dem Subjecte gesetzt wird, in Hinsicht auf Casus.

Drey dieser Casus können, wie oben angegeben worden ist, das Subject eines Satzes bezeichnen, nähmlich der Nominativ, der Accusativ und der Ablativ. Die Form des Verbum im Satze bestimmt denjenigen dieser drey Casus, welcher als Subject stehen muß.

Wenn das Verbum in einem persönlichen Modus gesetzt ist, sey es im Indicative, Imperative oder Conjunctive: so steht das Subject im Nominative. In diesem Falle kann man den Satz einen directen nennen, mag er nun übrigens Hauptsatz, Verbindungssatz oder untergeordnet u. s. w. seyn.

Wenn das Verbum im Infinitiv-Modus steht; so wird das Subject im Accusative gesetzt, und dann ist der Satz immer ein complementärischer. Es giebt mehrere Formen der complementarischen Sätze, diese nenne ich die complementarische Infinitiv-Form.

Wenn endlich das Verbum im Particip-Modus steht; so wird das Subject immer im Ablativ gesezt, und das Particip auch immer in eben demselben Casus. Wenn das Verbum esse, welches kein Particip hat, das Verbum des Satzes ist: so begnügt man sich, Subject und Attribut auszudrücken, und beydes im Ablative zu setzen, z. B. Cicerone consule, als Cicero Consul war. Diese

Form dient immer dazu, einen Umstandsausdruck zu bezeichnen, welches eben das Geschäft der Adverbien ist. Daher nenne ich diese Sätze adverbialische.

Diese Unterscheidung ist gleichsam der Schlüssel aller Analyse lateinischer Sätze, und, um dies beyläufig zu erwähnen, sie läßt sich gleichfalls auf die griechische Sprache anwenden, sobald man nur den Genitiv an die Stelle des Ablativs setzt, ausgenommen, daß das Verbum; seyn, dort sein Particip hat.

In der That, das Verbum erscheint nie unter einer von diesen drey Formen, ohne einen Satz zu bilden. Wenn man das Verbum gefunden hat; so ist dies das sprechendste Kennzeichen, um das Subject zu finden. Wenn man einmal Subject und Verbum kennt; so ist es nicht schwer, die Worte zu finden, welche angemessen dem Subjecte gesetzt sind, oder welche als directe oder indirecte Complemente des Verbum stehen. Der Genitiv zeichnet die Complemente der Nennwörter; der Ablativ die Umstandsausdrücke aus; Präpositionen die Beziehungen der einzelnen Theile des Satzes auf einander, als Exponenten dieser Verhältnisse; endlich Conjunctionen oder Verbindungswörter zeichnen die Beziehungen aus, wodurch verschiedene Sätze zu einer größern oder kleineren Periode verbunden sind.

Drey Bemerkungen sind nur noch übrig, welche die Analyse und die Wiederherstellung der natürlichen Construction erleichtern.

1. In einem, aus mehreren Sätzen zusammengesetzten Stücke steht das Verbum des Hauptsatzes fast durchgehends im Indicativ-Modus.

2. Am gewöhnlichsten fangen abhängige Sätze, deren Verbum in einem persönlichen Modus steht, mit ei-

ner Conjunction oder einem Verbindungsworte an, und dadurch unterscheidet man sie leichter von dem Hauptsatze.

3. Um einen Verbindungssatz zu der natürlichen Construction zurückzuführen, ist es zweckdienlich, daß man das Verbindungswort jedesmal, wenn es ein declinirtes Wort ist, in ein anderes Wort verwandelt, welches nicht Verbindungswort ist, und welches man an den Platz setzen kann, der für dasselbe gehört. So verändere ich z. B., um die Construction des Satzes: Quod ubi audivit Caesar, castra movit, zu machen, quod in id, und sage: Caesar movit castra, ubi audivit id.

Nun wollen wir die Anwendung dieser Grundsätze und dieser Methode auf ein Stück aus der ersten Catilinarischen Rede machen. Die Analyse soll in der Form eines Gesprächs zwischen dem Lehrer und zwischen seinem Schüler Carl vorgetragen werden.

An invidiam posteritatis times? Praeclaram verò populo Romano refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione majorum tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter invidiam, aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. Sed si quis est invidiae metus, num est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia, quam inertiae ac nequitiae pertimescenda? An cum bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt: tum te non existimas invidiae incendio conflagraturum?

An invidiam posteritatis times?

Lehrer. Welches ist das Verbum?

Carl. Times ist es, es ist die zweyte Singular-Person des Präsens im Indicative von timeo, ich fürchte.

L. Welches ist das Subject?

C. Da das Verbum in der dritten Singular-Person steht; so muß es Du das Pronomen der zweyten Person seyn; es wird hier hinzuverstanden.

L. Siehe zu, ob das Verbum ein Complement habe.

C. Es hat eins. Invidiam muß es seyn, denn dieses Wort steht im Accusative, und ich sehe keine Präposition, von welcher es das Complement seyn könnte: das Wort bedeutet Haß, Eifersucht.

L. Hat nicht das Nennwort invidiam ein Complement?

C. Ja, posteritatis, der Genitiv von posteritas, die Nachkommenschaft, muß dieses Complement seyn.

L. Warum?

C. Weil der Genitiv gewöhnlich das Complement eines andern Nennwortes andeutet.

L. Ist uns nicht noch ein Wort übrig?

C. Ja, An ist noch übrig, welches nach dem Wörterbuche ob bedeutet. Aber ich weiß nicht, zu welcher Art von Wörtern es gehört.

L. An ist ein Adverbium, welches einen Satz zur Frage macht. Es giebt im Deutschen kein Wort, welches ihm vollkommen entspräche. Bald begnügt man sich damit, die Frage durch den Ton zu bezeichnen, mit welchem man sie ausspricht; oder im Schreiben durch das Fragezeichen (?); bald giebt man dem Satz dadurch die Frageform, daß man das Pronomen, welches als Subject des Satzes oder statt desselben steht, nach dem Verbum setzt; bald kann man den Ausdruck: Ist es, was oder welche dafür setzen; nur zuweilen steht im Deutschen oder für an, oder auch statt an bey der directen Frage ob, z. B. ob Du kommen willst, und dann im-

mer mit einer Ellipse, z. B. bey: ich frage Dich nochmahls, ob u. s. w., durch deren Ausfüllung die Frage zu einer indirecten werden würde, und ob steht gewöhnlich für an bey indirecten Fragen. Mache nun die Construction und übersetze.

C. An times invidiam posteritatis? Fürchtest Du den Haß der Nachkommenschaft?

L. So kann man nach dem, was ich eben gesagt habe, übersetzen, auch so: Du fürchtest den Haß der Nachkommenschaft? Aber noch genauer wird man den Gedanken und die Vorstellungsart des Redners ausdrücken, wenn man im Deutschen dieselbe Umstellung beybehält, die im Lateinischen Statt findet, und sagt: Ist es der Haß der Nachkommenschaft, den Du fürchtest? — Lies weiter.

C. Praeclaram verò populo Romano refers gratiam.

L. Warum hältst Du hier inne?

C. Weil ich das Verbum des Satzes glaube gefunden zu haben, und weil nach gratiam ein Comma (,) steht. Das Verbum ist refers, die zweyte Singular-Person des Präsens im Indicative von refĕro, zurückgeben, zurückbringen, und das Subject muß tu seyn, welches wieder hinzuverstanden wird.

L. Sehr gut. Hat das Verbum ein Complement?

C. Da es bedeutet zurückgeben; so muß es deren zwey haben, denn man giebt Etwas an Jemand zurück. Gratiam, Dank, nehme ich für das erste, denn es steht im Accusative; populo, Volk, für das zweyte, denn es steht im Dativ. Der Accusativ bezeichnet das Ding, welches der Gegenstand der Handlung des Activ-Verbum ist; das zweyte Complement bezeichnet die Person oder

die Sache, welche das Ziel oder der Zweck der Handlung ist.

L. Ist nicht noch ein Wort da, welches diesen Complementen angemessen steht?

C. Praeclaram ist der Accusativ im Singular vom Fömininn des Adjectivs praeclarus, schön, und muß sich auf gratiam beziehen. Romano und verò halte ich für die zwey Adjective Romanus, Römisch, und verus, wahr, welche der Dativ im Singulare des Masculins sind, und sich demnach auf populo beziehen.

L. Bey praeclaram und Romano hast Du Recht, aber verò hat ein Kennzeichen, woraus Du hättest ersehen sollen, daß es kein Adjectiv ist.

C. Ich gab nicht auf den Accent Acht, verò ist ein nicht declinirtes Wort, und bedeutet so viel als: in der That, es ist also ein Adverbium.

L. Mache nun die Construction und übersetze, und gieb Acht darauf, daß Du die Conjunction an die Stelle setzest, wo sie hingehört.

C. Verò refers gratiam praeclaram populo Romano; aber Du giebst dem Römischen Volke einen schönen Dank (schön den Dank).

L. Wir gehen weiter.

C. Qui te, hominem per te cognitum, nullâ commendatione majorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si — — —

L. Warum liesest Du noch weiter? Hast Du nicht Verbum und Subject? Welche Worte sind es?

C. Das Verbum kann kein anderes seyn, als extulit, die dritte Singular-Person des Präteritum im Indicative von effero, emporheben. Das Subject muß der

Nominativ im Singular seyn, und ist das Masculin, es ist gradus.

L. Dieß war falsch; lies Deinen Satz nochmals.

C. Qui te — — — Qui ist es, das Verbindungs-Adjectiv im Nominative des Singulars vom Masculin, dieß ist das Subject: qui extulit.

L. Aber welches ist das Complement vom Verbum extulit?

C. Dieß ist te Dich, hominem Mann, cognitum bekannt; denn alle diese Worte sind Accusative, und das eine ist angemessen dem andern gesetzt.

L. Warum verbindest Du nicht die Worte summum imperium, als ein anderes Complement des Verbum.

C. Weil ich sehe, daß sie von der Präposition *ad* regiert werden.

L. Mache nun wieder die Construction und fahre fort!

C. Qui extulit te, hominem cognitum ad summum — — — —

L. Dieß geht nicht. So wie Du hominem cognitum gesetzt hast, mußt Du auch sogleich die Präposition und das Complement per te setzen, deren Verbindung mit hominem cognitum durch die Commata angezeigt ist, die vor hominem und nach cognitum stehen. Nun fange wieder an, und übersetze Wort für Wort.

C. Qui welches, extulit hat emporgehoben, te Dich, hominem einen Mann, cognitum bekannt, per te durch Dich, tam so — — —

L. Du hast nicht darauf Acht gehabt, daß das Verbum emporheben, zwey Complemente haben muß, denn man hebt Jemand zu Etwas empor.

C. Ich fange noch ein Mahl an: welches emporge-

hoben hat, einen Mann bekannt durch Dich, ad zu, imperium Herrschaft, summum höchsten, per durch, omnes alle, gradus Stufen, honorum der Ehrenstellen, tam so, mature zeitig.

L. Du hast die Worte nullâ commendatione majorum übersehen.

C. Ich weiß nicht, wo ich dieselben hinsetzen soll.

L. Enthalten diese Worte kein Verbum?

C. Ich sehe keines.

L. Wir wollen ein Wort nach dem andern vornehmen und sehen, was sie sind.

C. Nullâ, keine, ist ein Adjectiv im Ablativ des Singulars im Fömininе, commendatione ist ein Nennwort in eben demselben Casus, Genus und Numerus, welches bedeutet Empfehlung; majorum ist dieß nicht ein Accusativ?

L. Welches Wort könnte hier den Accusativ regieren?

C. Ich irrte mich, es ist der Genitiv des Plurals von major, größer; aber dieser Adjectiv steht im Plurale wie ein Nennwort, und bedeutet Vorfahren; majorum ist also das Complement von commendatione; diese Worte bedeuten also: keine Empfehlung der Vorfahren.

L. Dieß reicht nicht zu, um sie mit der übrigen Rede zu verbinden. Da sie im Ablative stehen; so müssen sie einen Umstandsausdruck bilden, man muß, um den Sinn des Ablativs auszudrücken, im Deutschen eine Präposition setzen.

C. Der Sinn ist vielleicht mit keiner Empfehlung der Vorfahren, das ist so viel als: ohne irgend eine Rücksicht auf Deine Vorfahren.

L. Dieß ist allerdings der Sinn. Man kann diese Art der Umstandsausdrücke auf adverbialische Sätze zurück=

rückführen, die Dir bekannt sind. Du weißt, daß, wenn in einem adverbialischen Satze kein Verbum steht, Subject und Attribut im Ablative gesetzt werden, und daß man dann das Verbum seyn im Participe hinzuverstehen muß. Auf diese Weise ist dieß die Construction: commendatione die Empfehlung, majorum der Vorfahren, man verstehe „seyend" hinzu (und löse dieß im Deutschen durch So daß war, auf), nullâ keine. Fange nun nochmahls an, und lasse den Umstandsausdruck an dem Platze, den er im Lateinischen hat.

E. Qui welches, extulit hat emporgehoben, te Dich, hominem einen Mann, cognitum bekannt, per durch, te Dich d. i. so viel als durch Dich allein, commendatione die Empfehlung, majorum der Vorfahren, nullâ keine d. i. so viel als irgend eine Empfehlung von Seiten Deiner Vorfahren (ohne daß irgend eine Empfehlung Deiner Vorfahren da war), ad zu, imperium supremum der höchsten Herrschaft, per durch, omnes alle gradus Stufen honorum der Ehrenstellen si so mature zeitig.

L. Nun bis zu Ende des Stücks!

E. Si propter invidiam, aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. Si ist die Conjunction, negligis das Verbum, das Subject tu wird hinzuverstanden, salutem ist das Complement des Verbum, und die Worte civium tuorum, Plural-Genitive, sind das Complement von salutem. Propter ist die Präposition, invidiam, der Accusativ, ist das Complement derselben, aut ist die Conjunction, metum ist der Accusativ, das andere Complement von propter, alicujus periculi sind Genitive, das Complement von metum.

Si wenn, negligis Du vernachlässigest, salutem die Erhaltung, civium der Mitbürger, tuorum Deiner d. i. Deiner Mitbürger, propter wegen, invidiam des Hasses, aut oder, metum der Furcht, periculi vor der Gefahr, alicujus einiger d. i. vor einiger Gefahr.

L. „Aber in der That, Du bezeugst dich recht dank„bar gegen das Römische Volk, welches Dich so zeitig „zur höchsten Gewalt von einer Stufe der Ehrenstellen „zur andern emporgehoben hat, Dich, der Du nur durch „Dich selbst bekannt warst, und für den nicht die Ver„dienste seiner Vorfahren sprachen, wenn Du wegen des „Hasses, den Du auf Dich ziehen könntest, oder aus „Furcht vor irgend einer Gefahr, das Wohl Deiner Mit„bürger vernachlässigest." —

Bemerke noch, daß man sich der Lateinischen Wendung und dem Affect des Redners noch mehr nähern würde, wenn man übersetzt. „In der That groß ist der „Dank, den Du dem Römischen Volke bezeugest; u.s.w."

Wir gehen zu dem folgenden Stücke über.

C. Sed si quis est invidiae metus.

L. Warum bleibst Du hier stehen?

C. Weil ich glaube, daß das Verbum est da ist, und daß die Worte si quis est invidiae metus einen Satz bilden.

L. Du hast Recht; aber siehst Du nicht 1) daß das Wort sed, welches, wie Du weißt, aber bedeutet, zu einem andern Satze gehört, 2) daß ein Satz, welcher mit der Conjunction si anfängt, nicht der Hauptsatz seyn kann; 3) endlich, daß diese Worte zwischen zwey Commata , — , gesetzt sind, und dadurch angezeigt wird,

daß sie hier etwas nicht zur Sache Gehöriges, und nicht an ihrem eigentlichen Platze sind?

Fange also wieder an, und lies fort, bis Du das Ende des Hauptsatzes bemerkst.

C. Sed, si quis est invidiae metus, num est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia quam inertiae ac nequitiae pertimescenda? Vielleicht hätte ich bey invidia stehen bleiben können; aber ich habe ganz bis zum Puncte gelesen, weil es mir scheint, daß sich pertimescenda auf invidia bezieht, und das Attribut des Verbum bildet, dessen Subject invidia ist.

L. Du hast Recht, wenigstens zum Theil. Mache nun die Construction.

C. Sed ist die Conjunction, num ist das Frage-Adverbium.

L. Mußt Du nicht das Subject und das Verbum vor alle andere Worte setzen?

C. Ich glaubte, num vor das Subject stellen zu müssen, so wie wir vorher an gestellt haben; weil das eine dieser Wörter eben so gut als das andere die Bestimmung hat, den Satz zum Fragesatze zu machen.

L. Sehr gut. Weiter!

C. Num ist das Adverbium der Frage, invidia ist das Subject, severitatis, der Genitiv eines Nennworts, ist das Complement von invidia, ac ist die Conjunction, fortitudinis ist ein anderes Complement von invidia, est ist das Verbum, pertimescenda ist das Verbal-Adjectiv, welches den Begriff der Nothwendigkeit der Handlung bezeichnet, die das Verbum ausdrückt, oder mit est zusammen das abgeleitete Verbum attributivum, wel-

ches neben dem Begriffe des Verbum der Nothwendigkeit enthält; das Attribut, welches im Numerus, Genus und Casus dem Worte invidia angemessen gesetzt ist; vehementius ist das Adverbium, der Comparativ von vehementer, ein Umstandsausdruck; quam ist die Conjunction; die letzten Worte inertiae ac nequitiae machen mich verlegen. Ich sehe wohl, daß inertiae mit nequitiae durch die Conjunction ac verbunden sind, und daß beyde Nennwörter im Genitive stehen; ich schließe daraus, daß sie das Complement eines anderen Nennworts sind; aber dieses eben finde ich nicht.

L. Warum steht severitatis und fortitudinis im Genitive?

C. Weil sie dem Worte invidia zum Complemente dienen.

L. Ah! Eben derselbe Grund tritt auch hier ein. Inertiae und nequitiae sind auch die Complemente von invidia. Man muß dieses Wort nach quam wiederhohlen, nähmlich: quam invidia inertiae ac nequitiae.

C. Dieß ist dann ein neuer Satz; denn da invidia der Nominativ ist; so ist es ein Subject: aber wo ist dann das Verbum und das Attribut?

L. Ich bin sehr zufrieden mit Dir, daß Du mir diese Schwierigkeit machst, sie ist leicht zu heben; es kömmt bloß darauf an, eine Ellipse auszufüllen. So wie wir das grammatische Subject invidia nach quam wieder hergestellt haben, eben so muß man diesem Subjecte sein Attribut pertimescenda geben, und beydes durch das Verbum est verbinden. Thue also dieß, und übersetze dann Wort für Wort.

C. Sed aber, num wird durch die Umstellung des

Subjects und Verbum ausgedrückt: ist wohl, invidia der Haß, severitatis der Strenge et und fortitudinis der Festigkeit d. i. der Haß, welchen Dir Strenge und Festigkeit zuziehen werden, est ist schon übersetzt, pertimescenda müssend gefürchtet werden d. i. zu fürchten, vehementius stärker, quam als, invidia der Haß, inertiae der Schwäche, ac und, nequitiae Zaghaftigkeit, est ist, pertimescenda zu fürchten.

L. Wir haben einen Satz übergangen, der nun seinen Platz erhalten muß.

C. Si wenn, quis, welches nach si für aliquis steht, irgend eine, metus Furcht, invidiae vor dem Hasse, est ist nämlich da ist.

L. Nun übersetze ein wenig freyer, und stelle den Bedingungssatz dahin, wo er im Lateinischen steht.

C. „Aber wenn der Haß das ist, was Du fürchtest, der Haß, welchen man sich durch Strenge und „Festigkeit zuzieht; ist dieser Haß mehr als der zu fürch„ten, den man sich durch Schwäche und Zaghaftigkeit „zuzieht?“

L. Sey aufmerksam darauf, daß der Deutsche hier eben so, wie der Lateiner, eine Ellipse macht: denn wenn diese nicht Statt finden soll; so müßte man sagen: „als „der, den man sich durch Schwäche und Zaghaftigkeit „zuzieht, zu fürchten ist“ und daß man zwar auch nicht das Wort Haß wiederhohlt aber dafür: der oder derjenige setzt.

Wir wollen nun das letzte Stück analysiren, welches uns übrig ist.

C. An cum bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas invidiae in-

cendio conflagraturum. Ich habe das ganze Stück gelesen, weil ich sehe, daß existimas das Haupt-Verbum ist, und die andern Verba zu einem Verbindungssatze gehören. Ich schließe dieß aus dem Adverbium tum, welches ein Verbindungswort ist, und aus dem Comma nach an.

L. Mache dieser Deiner Bemerkung gemäß die Construction, und übersetze zugleich die einzelnen Worte.

C. An wird durch die Umstellung ausgedrückt, existimas das Verbum in der zweyten Person des Singulars, welches das Subject Du einschließt: meinst Du, te Dich.

L. Siehe zu, ob nicht etwa te das Subject eines complementarischen Satzes sey?

C. Ich sehe wohl, daß te im Accusative steht, und er scheint das Subject zu seyn, auch daß conflagraturum in eben demselben Casus gesetzt ist, dieß könnte das Attribut seyn; nur das Verbum sehe ich nicht.

L. In welchem Modus muß das Verbum in einem complementarischen Satze stehen, wenn der Accusativ das Subject ist?

C. Im Infinitive.

L. Du siehst freylich kein Verbum im Infinitive, aber kann es nicht hinzuverstanden werden.

C. Esse muß es seyn. Ich fahre fort: te Dich, non nicht, esse seyn, conflagraturum verbrennen werdend, incendio durch den Brand, invidiae des Hasses, tum dann, cum wenn, Italia Italien, vastabitur wird verwüstet werden, bello durch den Krieg, urbes die Städte, vexabuntur werden geplündert werden, tecta die Häuser, ardebunt in Feuer stehen werden.

L. Es wird Dir leicht seyn, dieß auf eine, der Deutschen Sprache angemessenere Art zu geben, Du wirst dabey die Construction des lateinischen Textes so viel als möglich beybehalten.

C. „Meinst Du denn, daß wenn Italien verwüstet, „die Städte geplündert, die Häuser in Brand gesteckt „werden, Du durch die Flamme des Hasses nicht ver„zehrt werden wirst?“ d. i. „Glaubst Du der Flamme „des Hasses zu entgehen, die Du scheuest?“

Wir vergleichen noch, wie das ganze Stück von einem Deutschen Gelehrten übersetzt ist.

„Oder fürchtest Du die üble Nachrede künftiger Zeiten? Du bringst dem Römischen Volke fürwahr einen schönen Dank dafür, daß es Dich, einen Mann, der bloß durch sich bekannt ist, ohne alle Empfehlung seiner Ahnen, so früh durch alle Ehrenstufen hindurch zur höchsten Gewalt emporgehoben hat, — wenn Du übler Nachrede halber, oder aus Furcht vor irgend einer andern Gefahr das Wohl Deiner Mitbürger verabsäumst. Doch, gesetzt, daß böse Nachrede zu besorgen wäre: ist denn der Vorwurf der Strenge und Herzhaftigkeit furchtbarer, als der Vorwurf der Unthätigkeit und Feigheit? Oder meinst Du, daß, wenn nun der Krieg Italien verwüstet, wenn die Städte geplündert werden, wenn die Häuser in Feuer stehn, daß alsdann der Nachrede und des Hasses Flamme Dich nicht verzehren wird?“

Ob ich wohl recht absichtlich einen Perioden gewählt habe, worin die Construktion weniger Schwierigkeit macht; so kann ich doch versichern, daß man, wenn man sich eben dieses Ganges bedient, jede lateinische Periode leicht analysiren kann. Wenn ich nicht fürchtete, zu weitläuf-

tig zu werden, so würde ich dieß zeigen, und auf diese Weise den Eingang der schönen Rede des Cicero für den Archias, oder irgend ein anderes Stück von ähnlicher Art behandeln. Ich überlasse dieß denenjenigen, welche, überzeugt davon, daß man bey dem Studium der Sprachen das **Urtheil** zugleich mit dem **Gedächtniß** nicht zu viel beschäftigen kann, an der vorgetragenen Behandlungsart Geschmack finden.

II.

Perioden.

Erste Abtheilung.

Einfache Perioden,

(das sind solche, deren Hauptsatz durch zwei oder mehrere bei- oder unter-geordnete Sätze näher bestimmt wird, und welche keine der beiden Conjunctionen: und, oder, enthalten.)

Cap. I.

Einfache Perioden, deren Verba, sowohl in den Haupt- als bei- und unter-geordneten Sätzen im Indicativ stehen.

Animum rege, qui nisi paret, imperat.[1]) *Horat.* — Levis est fortuna, cito reposcit quod dedit.[2]) *Publ. Syr.* — Fortuna vitrea est; tum, cum splendet frangitur.[3]) Tu recte vivis, si curas esse, quod audis.[4]) *Hor.* —

---

1) Wer? tu, was sollst du thun? rege, was? animum, qui paret, nisi imperat. — 2) Was? fortuna, wie ist es? est levis; wie so? nam illa reposcit cito id quod dedit. — 3) Was? fortuna; wie ist es? est vitrea; warum? wie so? nam illa frangitur tum, cum splendet. — 4) Wer? tu, was thust du? vivis recte, wann? in welchem Falle? si tu curas esse id, quod audis te esse.

Nil eripit fortuna, nisi quod et dedit.[1]) *Publ. Syr.* — Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.[2]) *Hor.* — Ignoscere hóminum est, ubi eum pudet, cui ignoscitur.[3]) *P. S.* — Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.[4]) *Hor.* — Valeat possessor oportet, si comportatis rebus bene cogitat uti.[5]) *Hor.* — Vis ergo inter nos, quid possit uterque vicissim, experiamur.[6]) *Virg.* — Huic homini non minor vanitas inerat, quam audacia.[7]) *Sall.* — Tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.[8]) *P. S.* — Bene est, cui Deus obtulit parcâ quod satis est manu.[9]) *Hor.* — Nunc qua ratione quod instat confieri possit, paucis (adverte) docebo.[10]) *Virg.* — Non dejeci te ex loco, in quem prohibui ne ve-

---

[1]) wer? fortuna, was thut es? eripit; was? nil; wann? in welchem Falle? nisi illa eripit id, quod et jam dedit. — [2]) was? quodcumque (i. e. omne id, quod) tu infundis in vas; was thut es? acescit, in welchem Falle? nisi vas est sincerum. — [3]) Was? ignoscere; was ist es? est proprium hominum; wann? ubi pudor pudet eum, cui ignoscitur. — [4]) Wer? tu; was wirst Du thun? audi; was? hoc, nempe: cur crediderim ita, in welchem Falle? nisi quid (aliquid) detinet te. — [5]) Was? id, nempe: ut possessor valeat; was thut es? oportet, in welchem Falle? si ille cogitat uti bene rebus comportatis. — [6]) Wer? tu, was thust Du? vis ergo, was? hoc, nempe: ut nos experiamur inter nos; quid (id, quod) uterque possit vicissim. — [7]) Was? vanitas, quae non erat minor quam audacia erat; was that sie? inerat; wem? huic homini. — [8]) Was? id quod deest avaro; was thut es? tam deest avaro, wie sehr? quam id, quod avarus non habet; deest illi. — [9]) Was? negotium, was ist es? est bonum (bene); wem? illi cui Deus obtulit manu parca id quod satis est. — [10]) Wer? Ego; was werde ich thun? docebo paucis verbis (adverte) was? hoc, nempe: qua ratione, id quod instat nunc, possit confieri.

nires.[1]) *Ter.* — Quod decet, honestum est: et quod honestum est, decet.[2]) *Cic.* — Fungar vice cotis, acutum reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi.[3]) *Hor.* — Nescire quid antea, quam natus sis, acciderit, id est, semper esse puerum.[4]) *Cic.* — Parentis olim si quis impia manu senile guttur fregerit, edat cicutis allium nocentius.[5]) *Hor.* — Male se res habet cum, quod virtute effici debet, id tentatur pecunia.[6]) *Cic.* — Ita plerumque evenit, uti, quem vos imperare jussistis, is sibi imperatorem alium quaerat.[7]) *Sall.* — Si frigida curarum fomenta relinquere posses, quo te coelestis sapientia duceret, ires.[8]) *Hor.* — Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo, laudat venales, qui vult extrudere merces.[9]) — Qui se metui volent, a quibus me-

---

[1]) Wer? Ego; was habe ich gethan? non dejeci, wen? te; woraus? ex loco, in quem prohibui, ne venires. — [2]) Was? id, quod decet; was ist es? est honestum; wie? (sicuti) et id quod est honestum, decet. — [3]) Wer? Ego; was werde ich thun? fungar; was? vice cotis, quae valet reddere ferrum acutum, cum ipsa sit exsors secandi. — [4]) Was? Nescire id, quod acciderit antea quam natus sis, id, was ist es? est esse semper puerum. — [5]) Wer? Ille, (qui impia manu fregerit guttur senile parentis.) was wird er thun? edat; was? allium nocentius cicutis, in welchem Falle? si quis impia manu fregerit, etc. — [6]) Was? res; was thut sie? habet male se; in welchem Falle? cum id, quod debet effici virtute, tentatur pecunia. — [7]) Was? Hoc nempe: ut is, quem vos jussistis imperare, quaerat sibi imperatorem alium, was thut dieß? evenit plerumque ita. — [8]) Wer? tu; was würdest Du thun? ires; wohin? eo, quo sapientia coelestis duceret te, in welchem Falle? si tu posses relinquere fomenta frigida curarum. — [9]) Was? Multa promissa, was thun sie? levant; was? fidem; wann? ubi ille, qui vult extrudere merces venales, laudat illas plus aequo.

tuentur, eosdem metuant ipsi, necesse est.[1]) *Cic.* — Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones: ut te ipsum serves, non expergisceris.[2]) *Hor.* — Qualem commendes, etiam atque etiam aspice, ne mox incutiant aliena tibi peccata pudorem.[3]) *Hor.* — Illi, qui moenia defendebant, ubi hostes paululum modo pugnam remiserant, intenti praelium equestre prospectabant.[4]) *Sall.* — Ea est profecto jucunda laus, quae ab his proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt.[5]) *Cic.* — Hoc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret.[6]) — Ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: sic animi non omnes culti fructum ferunt.[7]) — Sunt, qui, quod sentiunt, etsi optimum sit, tamen invidiae metu non audeant dicere[8]) *Cic.* — Ille salubres aestates peraget, qui nigris prandia moris finiet, ante

---

[1]) Was? Hoc, nempe: ut ipsi, qui volent se metui, metuant eosdem a quibus metuentur; was ist es? necesse est. — [2]) Wer? Latrones; was thun sie? surgunt de nocte, warum? ut jugulent homines; wann? cum tu non expergisceris, ut serves te ipsum. — [3]) Wer? Tu, was wirst Du thun? aspice etiam atque etiam; was? hoc, nempe: qualem hominem commendes; warum? ne peccata aliena incutiant mox pudorem tibi. — [4]) Wer? Illi, qui defensabant moenia, was thaten sie? prospectabant intenti; was? praelium equestre; wann? ubi hostes remiserant paululum modo pugnam. — [5]) Was? Ea laus, quae proficiscitur ab his, qui ipsi vixerunt in laude; was ist sie? est profecto jucunda. — [6]) Wer? Ego; was habe ich gethan? dixi, was? hoc; von wem? de me; warum? propterea ut Tubero ignosceret mihi, cum ego dicerem eadem de se. — [7]) Was? Animi culti non omnes; was thun sie? ferunt; was? fructum; wie? sicut agri, qui coluntur, non omnes sunt frugiferi. — [8]) Wer? Aliqui; was thun sie? non audent dicere; was? id, quod sentiunt, etsi id optimum sit; warum? metu invidiae.

gravem quae legerit arbore solem.[1]) *Hor.* — Proclivius est, injuriae, quam beneficio vicem exsolvere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur.[2]) *Tac.* — Miraris, cum tu argento post omnia ponas, si nemo prestet, quem non merearis, amorem.[3]) *Hor.* — Tu, dum tua navis in alto est, hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.[4]) — Cur quae laedunt oculum festinas demere; si quid est animum; differs curandi tempus in annum?[5]) *Hor.* — Populus, qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet; ut si detulerit fasces indigno, detrahet idem[6]) — Si jure despiciunt me, faciant idem majoribus suis, quibus, ut mihi, ex virtute nobilitas coepit.[7]) *Sall.* — Ut iis, qui imprudenter laeserunt, ignosci convenit: ita iis, qui necessario profuerunt, haberi gratia non opor-

---

[1]) Wer? Ille qui fini et prandia nigris moris, quae ille legerit ex arbore ante solem gravem; was wird er thun? peraget; was? aestates salubres. — [2]) Was? Exsolvere vicem injuriae; was ist es? est proclivius, quam exsolvere vicem beneficio; warum? quia gratia habetur oneri, ultio habetur in quaestu. — [3]) Wer? Tu; was thust Du? miraris; was? hoc, nempe: si nemo praestet amorem, quem non merearis; wann? cum tu post ponas omnia argento. — [4]) Wer? Tu; was sollst Du thun? age, was? hoc, nempe: ne aurea mutata ferat te retrorsum; wann? dum tua navis in alto est. — [5]) Cur, wer? tu; was thust Du? festinas demere, was? ea quae laedunt oculum; wann? dum tu differs in annum tempus curandi, si aliquid est (edit) animum. — [6]) Wer? Populus, qui dedit hodie hoc, was wird es thun? auferet cras id, in welchem Falle? si volet; warum? wie so? ut idem detrahet fasces homini indigno, si detulerit eas illi. — [7]) Wer? illi; was werden sie thun? faciant idem; wem? majoribus suis; in welchem Falle? si despiciunt me jure; warum? quibus (i. e. cum iis majoribus) coepit nobilitas ut mihi.

tet.[1]) *Cic.* — Ut adolescentem, in quo senile est aliquid; sic senem, in quo adolescentis probi est aliquid, laudamus.[2]) *Cic.* — In referendâ gratia, si modo Hesiodo credimus, debemus imitari agros fertiles, qui plus multo adferunt, quam acceperunt.[3]) — Ut mulieres ideo bene olere, quod nihil olent, videntur: ita hoc ipso est ornatior oratio, quod ornamenta negligat.[4]) — Ut major est vis animi, quam corporis: sic sunt graviora ea, quae concipiuntur animo, quam illa quae corpore.[5]) — Vivendi qui recte prorogat horam, rusticus expectat dum defluat amnis; at ille labitur et labetur in omne volubilis aevum.[6]) *Hor.* — Pastor cum traheret per freta navibus Idaeis Helenam perfidus hospitam; ingrato celeres obruit otio ventos, ut caneret fera Nereus fata.[7]) — Totius in-

---

[1]) Was? Hoc, nempe: gratia haberi iis, qui necessario profuerunt, was thut es? non oportet; wie? ut ignosci iis, qui laeserunt imprudenter, convenit. — [2]) Wer? Nos; was thun wir? laudamus, wen? senem, in quo aliquid adolescentis probi est; wie? sicut laudamus adolescentem, in quo aliquid senile est. — [3]) Wann? In referenda gratia; in welchem Falle? si modo credimus Hesiodo; wer? nos; was sollen wir thun? debemus imitari, was? agros fertiles, qui adferunt plus multo quam acceperunt. — [4]) Wie? auf welche Weise? Ut mulieres videntur bene olere, ideo quod olent nihil, ita; was? oratio; was ist sie? est ornatior; durch welche Mittel? hoc ipso, quod illa negligat ornamenta. — [5]) Wie? Ut major est vis animi quam corporis, sic; was? ea quae concipiuntur animo, was sind sie? sunt graviora, quam illa, quae concipiuntur corpore. — [6]) Wer? Ille, qui prorogat horam vivendi recte; was thut er? expectat uti rusticus; was? hoc, nempe: dum amnis defluat; wessen ohnerachtet? quamvis ille labitur et labetur, volubilis in omne aevum. — [7]) Wann? Cum pastor perfidus traheret Helenam hospitam per freta, navibus Idaeis, wer? Nereus; was thut er?

justitiae nulla capitalior pestis est, quam eorum, qui cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur.[1]) *Cic.* — Qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, in eadem sunt injustitia, ut si in suam rem aliena convertant.[2]) — Omnis quae a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id, de quo disputetur.[3]) *Cic.* — Nescio quomodo animus erigens se posteritatem semper ita prospicit, quasi cum excesserit e vita, dum denique victurus sit.[4]) — Ut fures earum rerum, quas ceperunt, signa commutant: sic multi alienis sententiis pro suis utuntur, nomina tanquam rerum notas mutantes.[5]) — Ut contemnendus est, qui in navigando se, quam navim mavult incolumem, ita vituperandus, qui in reipublicae discrimine suae plus, quam communi saluti consulit.[6]) —

---

obruit; was? ventos celeres; wie? in otio ingrato, warum? ut ille Nereus caneret fata fera.

[1]) Was? Nulla pestis totius injustitiae; was ist sie? est capitalior quam pestis eorum, qui cum maxime fallunt; agunt tamen id, ut videantur esse viri boni. — [2]) Wer? Illi, qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, was sind sie? sunt in eadem injustitia; wie? ut si convertant bona aliena in suam rem. — [3]) Was? Omnis institutio de aliqua re, quae suscipitur a ratione, was thut sie? debet proficisci; wovon? a definitione; warum? ut quid sit id, de quo disputetur, intelligatur. — [4]) Was? Animus erigens se, was thut er? prospicit semper; auf welche Weise? nescio quomodo; was? posteritatem; wie? ita, quasi ille victurus sit, denique tum cum excesserit e vita. — [5]) Wie? Ut fures commutant signa earum rerum, quas ceperunt; sic, wer? multi homines, was thun sie? utuntur pro suis, was? alienis sententiis; auf welche Weise? mutando nomina rerum tanquam mutantes notas rerum. — [6]) Wie? Ut ille, qui navigando mavult se incolumem quam navim, est contemnendus ita; wer? ille qui in reipublicae

Tanquam bona valetudo jucundior est iis, qui e gravi morbo recreati sunt, quam qui nunquam aegro corpore fuerunt: sic omnia desiderata magis, quam assidue percepta, delectant.[1]) *Cic.* — Ut locus in mari sine portu navibus non potest esse tutus: sic animus sine fide stabilis amicis non potest esse in iis rebus, quae sub eandem rationem cadunt.[2]) — Non quemadmodum in palaestra, qui taedas ardentes accipit, celerior est in cursu continuo, quam ille qui tradit: ita melior imperator novus, qui accipit exercitum, quam ille qui decedit: propterea quod defatigatus cursor integro facem, hic peritus imperator imperito exercitum tradit.[3])

Cap.

---

discrimine consulit suae saluti plus, quam communi saluti; was ist er? est vituperandus.

[1]) Wie? Tanquam bona valetudo jucundior est iis, qui e gravi morbo recreati sunt, quam iis, qui nunquam fuerunt aegro corpore; sic; was? omnia desiderata bona; was thun sie? delectant; auf welche Weise? magis quam bona percepta assidue delectant. — [2]) Wie? Ut locus in mari non potest esse tutus navibus sine portu; sic, was? animus sine fide, was kann er nicht seyn? non potest esse stabilis amicis; wo? in his rebus, quae sub eandem rationem cadunt. — [3]) Wie? Quemadmodum in palaestra ille, qui accipit taedas ardentes, est celerior in cursu continuo quam ille qui tradit, ita, contra; wer? imperator novus qui accipit exercitum; was ist es? non est melior, quam ille, qui decedit, warum? propterea quod defatigatus cursor integro tradit facem, sed hic peritus imperator tradit exercitum imperito.

Cap. II.

Einfache Perioden, worin ein Infinitiv oder *Particip*: die Stelle des Indicativs, oder eines ganzen Satzes vertritt.

Beneficium qui dedisse se dicit, petit.[1]) *Publ. Syr.* — Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem, pugnis.[2]) *Hor.* — Heu! nihil invitis fas quemquam fidere divis![3]) *Virg.* — Virtutem incolumem odimus, — sublatam ex oculis, quaerimus invidi.[4]) *Hor.* — Amphora coepit institui: currente rota, cur urceus exit?[5]) — Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum.[6]) — Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi.[7]) — Sic ignovisse putato me tibi, si coenas hodie mecum.[8]) *Hor.* — Ver poterit aestas, interitura, simul pomifer auctumnus fruges effuderit.[9]) — Saepe stylum vertas, iterum quae digna

---

[1]) Wer? Ille, qui dicit, quod ipse dedit beneficium, was thut er? petit, was? beneficium. — [2]) Wer? Castor, was thut er? gaudet, von wem? equis; wann? dum ille, qui est prognatus eodem ovo, gaudet pugnis. — [3]) Heu! was? hoc, nempe: quod quisquam fidat aliquid, dum divi sunt inviti; was ist es? nihil (i. e. non) est fas. — [4]) Wer? Nos; was thun wir? odimus; was? virtutem incolumem, wessen ohnerachtet? dum nos invidi quaerimus virtutem, cum illa est sublata ex oculis. — [5]) Cur; in welchem Falle? si amphora coepit institui, was? urceus, was thut es? exit; wann? dum rota cucurrerit. — [6]) Wer? Ego; was thue ich? dico, was? hoc: nempe: quod homo vivens rure sit beatus; wessen ohnerachtet? etsi tu dicis, quod homo vivens in urbe sit beatus. — [7]) In welchem Falle? Si tu vis, quod ego fleam; wer? dolor; was ist er? dolendus est primum; wem? ipsi tibi. — [8]) Wer? tu, was wirst Du thun? putato, was? sic, nempe: quod ego ignoverim tibi, si tu coenas hodie mecum. — [9]) Wer? Aestas, quae

legi sint, scripturus?[1]) — Rege incolumi mens omnibus una est; amisso, rupere fidem.[2]) *Virg.* — Tanto placuit concurrere motu, Jupiter, aeterna gentes in pace futuras?[3]) — Negabat jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste[4]) *Cic.* — Orare jussit, si se ames, Hera, jam ut ad sese venias.[5]) *Ter.* — Cato mirari se aïebat, quod non rideret aruspex, aruspicem cum vidisset.[6]) *Cic.* — Fingit equum tenera docilem cervice magister ire viam, quam monstrat eques.[7]) *Hor.* — Quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum, amissa anima, corpore tegebat.[8]) *Sall.* — Segnius irritant animos demissa per aurem, quam, quae sunt oculis subjecta fidelibus.[9]) *Hor.* — Aetas parentum, pejor avis,

---

est interitura, simulac pomifer auctumnus effuderit fruges; was thut er? proterit; was? ver.

[1]) Wer? Tu; in welchem Falle? si tu scripturus es ea, quae sint digna legi iterum; was wirst Du thun? vertas saepe, was? stylum. — [2]) Wann? Dum rex est incolumis; was? mens una, was thut es? est; wem? omnibus; wie so? sicuti cum rex est amissus, illae rupere fidem. — [3]) Ne; was? hoc, nempe: quod gentes, quae erant futurae in pace aeterna, concurrerent motu tanto, was thut es? placuit; wem? tibi, o Jupiter. — [4]) Wer? Ille; was macht er? negabat, was? hoc, nempe: quod jus pugnare (pugnandi) cum hoste, esset illi, qui miles non sit. — [5]) Wer? Hera, was hat sie gethan? jussit; was? hoc, nempe: ut orarem te ut jam venias ad se, si se ames. — [6]) Wer? Cato, was that er? aïebat; was? hoc, nempe: quod ipse mirabatur hoc, nempe: quod aruspex non rideret, cum ille vidisset aruspicem. — [7]) Wer? Magister; was thut er? fingit; was? equum, wozu? ut equus, qui est docilis cervice tenera, eat per viam, quam eques monstrat illi. — [8]) Wer? Quisque; wann? cum anima esset amissa, was machte er? tegebat corpore; was? eum locum, quem ille vivus ceperat pugnando. — [9]) Was? Ea, quae sunt demissa per aurem; was thun sie? irritant, was? animos,

tulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem.[1]) *Hor.* — Nullius addictus jurare in verba magistri, — quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes.[2]) — Urit fulgore suo, qui praegravat artes infra se positas: extinctus, amabitur idem.[3]) — Me quoque per multos similis fortuna labores jactatam, hac demum voluit consistere terra.[4]) *Virg.* — Quis est, quamvis sit adolescens, cui sit exploratum se ad vesperum esse victurum.[5]) *Cic.* — Qui multorum custodem se profitetur, eum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere.[6]) *Cic.* — Ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest: sic sine doctrina animus.[7]) — Eversis rebus omnibus, quam consilio proficì nihil possit, una ratis videtur, quidquid evenerit,

---

wie so? segnius quam ea, quae sunt subjecta oculis fidelibus, irritant animos.

[1]) Was? Aetas parentum, quae erat pejor avis; was that es? tulit; wen? nos nequiores, qui sumus mox daturi progeniem vitiosiorem. — [2]) Wer? Ego, qui non sum addictus jurare in verba ullius magistri, was thue ich? deferor hospes, wohin? quocunque tempestas rapit me. — [3]) Wer? Ille qui praegravat artes, quae sunt positae infra se, was thut er? urit ex fulgore suo; wann? dum idem extinctus amabitur. — [4]) Wer? Fortuna similis; was that es? voluit; was? hoc, nempe: quod ego quae, eram quoque jactata per labores multos, consisterem demum in hac terra. — [5]) Homo, cui sit exploratum hoc, nempe: quod ipse sit victurus ad vesperum, quamvis sit adolescens; was ist er? est quis? (sc: nullus est.) — [6]) Wer? Sapientes, was thun sie? aiunt; was? hoc, nempe: quod oportet, ut ille, qui profitetur se custodem multorum sit primum custos capitis sui. — [7]) Wie? Ut ager, quamvis sit fertilis, sine cultura non potest esse fructuosus: sic, wer? animus sine doctrina, was thut er? non potest esse fructuosus.

ferre moderate.[1]) — Ut medici, causa morbi inventa, curationem esse inventam putant: sic nos, aegritudinis causa reperta, medendi facultatem reperiemus.[2]) — Ut plerumque bestiae, fame dominatae, ad eum locum, ubi aliquando pastae sunt, revertuntur; sic latrones, urgente inopia.[3]) *Cic.* — Si ea, quae utenda acceperis, majore mensura, si modo possis, jubet reddere Hesiodus, quidnam beneficio provocati facere debemus?[4]) — Si in eos, quos speramus nobis pro futuros, non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt?[5]) — Quibus rebus cognitis, Bocchus per litteras a Mario petivit, uti Syllam ad se mitteret, cujus arbitratu communibus negotiis consuleretur.[6]) *Sall.*

---

[1]) Wann? Cum omnes res sunt eversae, ita ut nihil possit profici consiliis; was? ferre moderate quidquid (omne id, quod) evenerit; was thut es? videtur esse una ratio. — [2]) Wie? Ut medici putant, quod curatio est inventa, cum causa morbi sit inventa; sic, wer? nos; was werden wir thun? reperiemus; was? facultatem medendi; wann? cum causa aegritudinis erit reperta. — [3]) Wie? Ut bestiae, quae sunt dominatae fame, revertuntur plerumque ad eum locum, ubi pastae sunt aliquando; sic, wer? latrones; wann? dum inopia urget illos; was thun sie? revertuntur plerumque, wohin? ad eum locum, ubi praedati sunt. — [4]) In welchem Falle? Si Hesiodus jubet reddere majore mensura, si modo possis, ea quae acceperis utenda; wer? nos, qui sumus provocati beneficio; was werden wir thun? debemus facere, was? quidnam? (i. e. aliquid) multo majus. — [5]) In welchem Falle? Si nos non dubitamus conferre officia in eos, de quibus speramus, quod sint profuturi nobis; wer? nos; was werden wir thun? debemus esse quales in eos, qui jam profuerunt nobis? — [6]) Wann? Cum illae res essent cognitae; wer? Bocchus, was that er? petivit per litteras, von wem? a Mario, was? hoc, nempe: uti mitteret ad se Syllam, cujus arbitratu consuleretur, communibus negotiis.

— Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavi stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus pastores ovium teneros depellere foetus.[1]) *Virg.* — Clamore ab ea parte audito, nostri redintegratis viribus (quod plerumque in spe victoriae accidere consuevit) acrius pugnare coeperunt.[2]) *Cic.* — Cum judici dicenda sententia est meminerit se Deum habere testem, id est, mentem suam qua nihil homini dedit ipse Deus divinus.[3]) *Cic.* — Praestantes viri nunquam tanta conati essent, quae ad posteritatis memoriam pertinent, ni animo vidissent posteritatem ad se pertinere posse.[4]) *Cic.* — Publice maximam putant esse laudem, quam latissime a suis finibus vacare agros; hac re significari, magnum numerum civitatum suam vim sustinere non potuisse.[5]) *Caes.* — Ut, cum in sole ambulamus, etiamsi aliam ob

---

[1]) Meliboee, wer? ego stultus; was habe ich gethan? putavi; was? hoc, nempe: quod urbs, quam dicunt Romam, esset similis huic nostrae, quo nos pastores ovium solemus saepe depellere foetus teneros. — [2]) Wann? Cum clamor esset auditus ab ea parte; wer? nostri; wann? cum vires essent redintegratae, was thaten sie? coeperunt pugnare acrius (id quod consuevit accidere plerumque in spe victoriae). — [3]) Wann? Cum sententia dicenda est judici; wer? ille; was wird er thun? meminerit; wessen? hujus rei, nempe: quod ipse habet Deum testem, id est mentem suam, qua Deus ipse dedit nihil divinus homini. — [4]) Wer? Praestantes viri; was würden sie gethan haben? nunquam conati essent; was? tanta negotia, quae pertinent ad memoriam posteritatis; in welchem Falle? ut illi vidissent animo quod posteritas posset pertinere ad se. — [5]) Wer? Illi; was thun sie? putant publice; was? hoc, nempe: quod, ut agri vacent quam latissime a suis finibus, sit maxima laus; warum? quia putant, quod haec res significat quod magnus numerus civitatum non potuerit sustinere vim suam (eorum).

causam ambulemus, fit natura tamen ut coloremur: sic, cum doctorum libros studiosius legimus, sentimus orationem nostram illorum cantu quasi colorari.[1]) *Cic.* — Ut in graecis artificibus aiunt eos aulaedos esse, qui citharaedi fieri non potuerunt: sic nonnullos videmus, qui oratores evadere potuerunt, eos ad juris studium devenire.[2]) *Cic.* — Ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis utilitatem spectat, quoniam ejus causa est instituta; sic a legibus nihil convenit arbitrari, nisi quod reipublicae conducat, proficisci, quoniam ejus causa sunt comparatae.[3]) *Cic.*

---

[1]) Wie? Ut cum ambulamus in sole, etiamsi aliam ob causam ambulemus, fit tamen natura ut coloremur; sic, wann? cum legimus libros studiosius doctorum; wer? nos, was thun wir? sentimus, was? hoc, nempe: quod oratio nostra coloratur quasi cantu illorum. — [2]) Wie? Ut aiunt, illi qui citharaedi fieri non potuerunt in graecis artificibus, sunt aulaedi: sic, wer? nos; was thun wir? videmus, was? hoc, nempe: quod illi qui non potuerunt evadere oratores, devenerunt ad studium juris. — [3]) Wie? Ut non oportet putare quod aliquid proficiscatur ex medicina nisi *id* quod spectat ad utilitatem corporis, quoniam ejus causa instituta est, sic, was? arbitrari quod aliquid, quod non conducat reipublicae, proficiscatur a lege; was ist es? non convenit; warum? quoniam leges comparatae sunt ejus causa.

Zweite Abtheilung.

Complexe (vielbefassende) Perioden, das sind solche, deren Hauptsatz einen oder mehrere seiner Theile mehrfach besitzt.

Cap. I.

Der Hauptsatz der Periode ist nur in einem einzigen Theile complex.

§. 1.

Das Subject ist complex.

Timor et minae scandunt eodem quo dominus.[1]) *Hor.* — Provehimur portu, terraeque urbesque recedunt.[2]) *Virg.* — Non laudis amor, nec gloria cessit pulsa metu[3]) — Di tibi et mens sibi conscia recti praemia digna ferant.[4]) — Nox atque praeda castrorum, hostes, quo minus victoria uterentur, remorata sunt.[5]) *Sall.* — Labor omnia vincit improbus et duris urgens in rebus egestas.[6]) *Virg.* — Et genus et virtus, nisi

---

[1]) Was? 1. Timor, 2. et minae, was thun sie? scandunt, wohin? eodem (i. e. in eundem locum, in quem) quo dominus scandit. — [2]) Wann? Dum provehimur portu, was? 1. terraeque. 2. urbesque, was thun sie? recedunt. — [3]) Was? 1. Nec amor laudis, 2. nec gloria quae fuerit pulsa metu, was hat sie gethan? cessit (cesserunt.) — [4]) Wer oder was? 1. Dii, 2. et mens, quae est sibi conscia recti, was werden sie thun? ferant, was? praemia digna, wem? tibi. — [5]) Was? 1. nox, 2. atque praeda castrorum; was haben sie gethan? remorata sunt; was? hoc, nempe: quo minus hostes uterentur victoria. — [6]) Was? 1. Labor improbus, 2. et egestas, quae est urgens in rebus duris? was thun sie? vincit (vincunt), was? omnia.

cum re, vilior alga est. [1]) *Hor.* — Ubi ea Romae comperta sunt, metus atque moeror civitatem invasere. [2]) *Sall.* — Inerat simplicitas ac liberalitas, quae ni adsit modus, in exitium vertuntur. [3]) *Tac.* — Multos castra juvant et lituo tubae permixtus sonitus, bellaque matribus detestata. [4]) *Hor.* — Immortalia ne speres, monet annus, et almum, quae rapit hora diem. [5]) — Hac oratione habita, summa alacritas et cupiditas belli gerendi innata est. [6]) *Caes.* — Hi motus animorum atque haec certamina tanta, pulveris exigui jactu compressa, quiescent. [7]) *Virg.* — Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris, et nati natorum, et qui nascentur ab illis. [8]) — Evandrum ex humili tecto lux suscitat alma, et matutini volucrum sub culmine cantus. [9]) — Cum in amicitia, quae

---

[1]) Was? 1. Et genus, 2. et virtus, was sind sie? (sunt viliora) est vilior; als was? alga; in welchem Falle? nisi illa sint cum re, (i. e. cum divitiis.) — [2]) Wann? Ubi ea comperta sunt Romae; was? 1. metus, 2. atque moeror, was thaten sie? invasere; was? civitatem. — [3]) Was? 1. Simplicitas, 2. ac liberalitas, quae in exitium vertuntur, ni modus adsit; was thaten sie? inerat (inerant) wem? illi. — [4]) Was? 1. Castra, 2. et sonitus, qui est permixtus lituo tubae, 3. et bella, quae sunt detestata matribus; was thun sie? juvant; wen? multos. — [5]) Was? 1. Annus, 2. et hora, quae rapit diem almum; was thut das? monet; was? hoc, nempe: ne tu speres immortalia negotia. — [6]) Wann? Cum haec oratio habita esset; wer oder was? 1. summa alacritas, 2. et cupido gerendi belli; was ist geschehn? innata est. (innatae sunt.) — [7]) Was? Hi motus animorum, 2. atque certamina haec tanta; wann? cum sunt compressa jactu pulveris exigui; was thun sie? quiescent. — [8]) Was? 1. Domus Aeneae, 2. et nati natorum; 3. et illi, qui nascentur ab illis; was werden sie thun? dominabitur (dominabuntur) wo? in oris cunctis. — [9]) Was? 1. Lux alma, 2. et cantus matutini

honesta non sunt, postulabuntur, religio et fides anteponantur amicitiae.[1]) *Cic.* — Somno vinoque soluti procubuere.[2]) *Virg.* — Nec vixit, male, qui natus moriensque fefellit.[3]) *Hor.* — Metiri se quemque suo modulo, ac pede, verum est.[4]) — Difficile dictu est, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis.[5]) *Cic.* — Vane Ligus, frustraque animis elate superbis, ne quidquam patrias tentasti lubricus artes.[6]) *Virg.* — Jamque dies, ni fallor adest, quem semper acerbum, semper honoratum (si Di voluistis) habebo.[7]) — Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci, lectorem delectando, pariterque monendo.[8]) *Hor.* — Non tardatus casu, neque territus heros, acrior ad pugnam redit.[9]) *Virg.* — Multum adeo rastris glebas qui

---

volucrum, qui erant sub culmine; was thun sie? (suscitant) suscitat, wen? Evandrum; woraus? ex humili tecto.
[1]) Wann? Cum ea, quae honesta non sunt, postulabuntur in amicitia; was? 1. religio, 2. et fides, was werden sie thun? anteponantur, wem? amicitiae. — [2]) Wer? Illi, qui erant soluti, 1. vino, 2. somno, was thaten sie? procubuere. — [3]) Wer? Ille, 1. qui natus, 2. qui moriens fefellit, was hat er gethan? non vixit male. — [4]) Was? Hoc, nempe: quod quisque metiatur se. 1. suo modulo, 2. suo pede, was ist es? verum est. — [5]) Was? Hoc, nempe: quantopere, 1. comitas, 2. et affabilitas sermonis conciliet animos hominum, was ist es? est difficile dictu. — [6]) Tu; 1. Ligus vane, 2. tu, Ligus elate frustra animis superbis; was hast du gethan? tentasti lubricus ne quicquam; was? artes patrias. — [7]) Wer? Dies, 1. quem habeo semper acerbum, 2. quem habebo semper honoratum, was thut er? adest jam. — [8]) Wer? Ille, qui miscuit utile dulci, 1. delectando lectorem, 2. pariter monendo lectorem, was hat er gethan? tulit punctum omne. — [9]) Wer? Heros, 1. qui non erat tardatus casu, 2. et qui non erat terridus casu; was thut er? redit acrior, wohin? ad pugnam.

frangit inertes, vimineasque trahit crates, juvat arva.[1]) — Quo res cunque cadent, unum et commune periclum, una salus ambobus erit.[2]) — Sed mihi tarda gelu, saeclisque effoeta senectus, invidet imperium, seraeque ad fortia vires.[3]) — Egens est, qui non satis habet, et is cui nihil satis potest esse.[4]) *Cic.* — Agricolam laudat juris legumque peritus, sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.[5]) *Hor.* — Illa seges demum votis respondet avari agricolae bis quae solem, bis frigora sensit.[6]) *Virg.* — Pulcher Jülus, ante annos animumque gerens curamque virilem, multa patri portanda dabat mandata.[7]) — Primus ab aethereo venit Saturnus Olympo, arma Jovis fugiens et regnis exul ademptis.[8]) — Incedunt victae longo ordine gentes, tam variae linguis habitu, tam vestis et armis.[9]) *Virg.* — Tempus erat, quo prima quies

---

[1]) Wer? Ille, 1. qui frangit glebas inertes, 2. et qui trahit crates vimineas; was thut er? juvat multum ades; was? arva. — [2]) Wie? Quocunque res cadent; was? 1. periculum unum, 2. periculum commune, 3. salus una; was werden sie seyn? (erunt) erit; wem? ambobus. — [3]) Was? senectus quae est tarda gelu, 2. et senectus quae est effoeta saeculis, 3. et vires, quae sunt serae ad fortia, was thun sie? invident, was? imperium; wem? mihi. — [4]) Wer? Is, 1. qui non habet satis, 2. et is, cui nihil potest esse satis, was ist er? est egens. — [5]) Wer? 1. peritus juris, 2. et peritus legum, was thun sie? laudant (laudat) wen? agricolam, wann? ubi consultor pulsat ostia sub cantum galli. — [6]) Was? Seges illa, 1. quae sensit bis solem, 2. quae sensit bis frigora, was wird sie thun? respondet demum; wem? votis agricolae avari. — [7]) Wer? Jülus pulcher gerens ante annos; 1. animum virilem, 2. curam virilem? was that er? dabat, was? mandata quae erant portanda patri. — [8]) Wer? Saturnus, 1. fugiens arma Jovis, 2. et exul regnis ademptis, was that er? venit primus; woher? ab Olympo aethereo. — [9]) Wer? Gentes quae

mortalibus aegris incipit, et dono Divûm gratissima serpit.[1]) — Omnium versatur urna, serius ocius sors exitura et nos in aeternum exilium impositura.[2]) — Scilicet, ut Turno contingat regia conjux, nos, animae viles, inhumata, infletaque turba, sternamur campis.[3]) — Nae illi falsi sunt, qui diversissimas res pariter expectant, ignaviae voluptatem et praemia virtutis.[4]) *Sall.* — Est modus in rebus; sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.[5]) *Hor.* — Diram qui contudit hydram, notaque fatali portenta labore subegit, comperit invidiam supremo fine domari.[6]) — Crassus equitum praefectos cohortatus, ut magnis praemiis pollicitationibusque suos excitarent, quid fieri velit, ostendit.[7]) *Caes.* — His litteris recitatis, fuere qui exerci-

---

erant variae, 1. tam linguis, 2. habitu, 3. tam variae vestis, 4. et armis; was thun sie? incedunt victae, wie? longo ordine.

[1]) Was? Tempus quo prima quies, 1. incipit mortalibus aegris, 2. et serpit gratissima dono Divum, was that sie? erat. — [2]) Was? Sors omnium, 1. quae est exitura serius ocius, 2. et quae est impositura nos in aeternum exilium; was thut es? versatur; wo? in urna. — [3]) Wer? Nos, 1. animae viles, 2. nos turba inhumata, 3. turba infleta, was werden wir thun? sternamur in campis, warum? scilicet ut regia conjux contingat Turno. — [4]) Wer? Illi qui diversissimas res expectant pariter, nempe: 1. voluptatem ignaviae, 2. et praemia virtutis, was thun sie? nae sunt falsi. — [5]) Was? 1. modus, 2. certi fines, ultra quos rectum nequit consistere; 3. et certi fines, citra quos rectum nequit consistere; was thun sie? sunt in rebus. — [6]) Wer? Ille, 1. qui contudit hydram diram, 2. et qui subegit nota portenta labore fatali; was that er? comperit, was? quod invidia domabatur cum fine supremo. — [7]) Wer? Crassus, qui cohortatus erat praefectos equitum, ut excitarent suos, 1. magnis praemiis, 2. et magnis pollicitationibus, was that er? ostendit; was? id quod velit fieri.

tum in Africam mittendum censerent et quam primum Atherbali subveniendum.[1]) *Sall.* — Vix invenitur qui laboribus susceptis, periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam.[2]) *Cic.* — In omnibus novis conjunctionibus interest, qualis primus aditus sit, et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiantur.[3]) — Ipse Deum tibi me claro demittit Olympo regnator, coelum et terras qui numine torquet.[4]) *Virg.* — Tentanda via est, qua me quoque possim tollere humo, victorque virum volitare per ora.[5]) — Exilis domus est, ubi non et multa supersunt, et dominum fallunt, et prosunt furibus.[6]) *Hor.* — In consule nostro, multae bonaeque artes animi et corporis erant, quas omnes avaritia praepediebat.[7]) *Sall.* — Omnibus hoc vitium est

---

[1]) Wann? (Cum hac litterae essent recitatae) wer? aliqui qui censerent, 1. quod exercitus mittendus esset in Africam, 2. et auxilium subveniendum esset quam primum Atherbali; was thaten sie? fuere. — [2]) Wer? Ille qui 1. quum susceperit labores, 2. et quum adiverit pericula, non desideret gloriam, quasi mercedem rerum gestarum, was thut er? invenitur vix. — [3]) Was? hoc, nempe: 1. qualis sit primus aditus in omnibus novis conjunctionibus, 2. et qua commendatione fores amicitiae quasi aperiantur, was thut das? hoc interest. — [4]) Wer? Ipse regnator Divum, qui torquet numine, 1. coelum 2. et terras, was thut es? demittit; wen? me, wem? tibi, woraus? ex claro Olympo. — [5]) Was? Via, qua possim, 1. tollere me quoque humo, 2. et volitare victor per ora virum, was ist sie? tentanda est. — [6]) Was? Domus, ubi multa, 1. et non supersunt, 2. et non fallunt dominum, 3. et non prosunt furibus; was ist sie? est exilis. — [7]) Was? 1. Artes multae, 2. et artes bonae animi, 3. artes multae, 4. et bonae corporis, quas omnes avaritia praepediebat; was thaten sie? erant; wo? in consule nostro.

cantoribus inter amicos, ut nunquam inducant animum, cantare rogati, injussi nunquam desistant.[1]) *Hor.* — Sed Metello jam antea experimentis cognitnm erat genus Numidarum infidum, ingenio mobili, novarum rerum avidum esse.[2]) *Sall.* — Stabat acuta silex, praecisis undique saxis, speluncae dorso insurgens, altissima visu, dirarum nidis domus opportuna volucrum.[3]) *Virg.* — Annus exactis completur mensibus orbis, ex quo reliquias divinique ossa parentis condidimus terra, moestasque sacravimus aras.[4]) — Est hic, est animus lucis contemptor et istum qui vita bone credat emi quo tendis honorem.[5]) — Optima torvae forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix, et crurum tenus a mento palearia pendent.[6]) — Mî satis est, si traditum ab antiquis morem servare, tuamque dum custodis eges, vi-

---

[1]) Was? Hoc vitium, nempe: 1. ut cantores qui sunt rogati cantare inter amicos, nunquam inducant animum, 2. et ut cantores, qui sunt injussi cantare nunquam desistant; was thut das? est vitium commune; wem? omnibus cantoribus. — [2]) Was? Hoc, nempe: quod genus Numidarum esset, 1. infidum, 2. ingenio mobili, 3. avidum rerum novarum, was war es? erat jam antea cognitum, wem? Metello; wie so? ex experimentis. — [3]) Was? Silex, 1. acuta ex saxis undique praecisis, 2. insurgens dorso speluncae, 3. altissima visu, 4. domus opportuna nidis volucrum dirarum, was thut sie? stabat. — [4]) Wer? Orbis annus, ex quo condidimus in terra, 1. reliquias, 2. et ossa divini parentis, 3. et ex quo sacravimus aras moestas; was thut er? completur; wie so? ex mensibus exactis. — [5]) Wer? Animus, 1. contemptor lucis, 2. et qui credat bene emi vita honorem quo tendis; was thut er? est hic, est. — [6]) Was? Forma bovis torvae, 1. cui est turpe caput, 2. cui est plurima cervix, 3. et cui palearia pendent a mento crurum tenus; was ist sie? est optima.

tam famamque tueri incolumem possim. [1]) *Hor.* — Custode rerum Caesare, non furor civilis aut vis eximit otium; non ira quae procudit enses, et miseras inimicat urbes. [2]) — Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec, qui invictum se a labore praestiterit, vinci a voluptate. [3]) *Cic.* — Nemo justus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet; aut qui ea, quae his sunt contraria, aequitati anteponunt. [4]) — De hominibus nulla gens est, neque tam immansueta neque tam ferrea, quae non, etiamsi ignoret, qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. [5]) *Cic.* — Qui sceleratorum impetus et conatus represserunt, qui autoritate, qui fide, qui magnitudine animi, consiliis audacium restiterunt, ii boni cives semper habiti sunt. [6])

---

[1]) Was? Hoc, nempe: si ego possim, 1. servare morem traditum ab antiquis, 2. tueri incolumem vitam tuam, 3. tueri incolumem famam tuam, dum custodis eges, was thut es? est satis, wem? mihi. — [2]) Wann? Dum Caesar est custos rerum, was? 1. furor civilis, 2. vis, 3. ira quae procudit enses, 4. et ira, quae inimicat urbes miseras; was wird es thun? non eximet otium, wem? nobis. — [3]) Was? Hoc, nempe: 1. quod ille qui metu non frangitur, frangatur cupiditate; 2. et quod ille qui praestiterit se invictum a labore, vincatur a voluptate, was thut es? non est consentaneum. — [4]) Wer? Nemo, qui timet, 1. mortem, 2. dolorem, 3. exilium, 4. egestatem, 5. nemo illorum, qui anteponunt aequitati ea, quae his sunt contraria; was thut er? potest esse justus. — [5]) Was? Gens, quae sit, 1. tam immansueta, 2. tam ferrea, quae etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen non sciat Deum habendum esse; was ist es? est nulla de hominibus. — [6]) Wer? Ii, qui represserunt, 1. impetus, 2. conatus sceleratorum, 3. qui restiterunt consiliis audacium cum autoritate, qui restiterunt cum fide, 5. qui re-

— Ex eo numero, quos paulo ante coëmptos diximus, cohors una Ligurum, cum duabus turmis Thracum et paucis gregariis militibus, transiere ad regem.[1]) *Sall.* — His de rebus Caesar certior factus, et infirmitatem Gallorum veritus, quod sunt in consiliis capiendis mobiles, et novis plerumque rebus student, nihil his committendum existimavit.[2]) *Caes.* — Est curva anfractu vallis, accommoda fraudi armorumque dolis; quam densis frontibus atrum urget utrinque latus; tenuis quo semita ducit, angustaeque ferunt fauces, aditusque maligni.[3]) *Virg.* — Uterne ad casus dubios fidet sibi certius hic qui pluribus assuevit mentem corpusque superbum; an qui contentus parvo metuensque futuri in pace, ut sapiens, aptavit idonea bello?[4]) *Hor.* — Ut igitur in reliquis rebus

---

stiterunt cum magnitudine animi; was thun sie? sunt semper habendi cives boni.

[1]) Woraus? Ex eo numero quos paulo ante coëptos esse diximus; was? cohors una Ligurum 1. cum duabus turmis Thracum, 2. et cum paucis gregariis militibus; was thaten sie? transiere; zu wem? ad regem. — [2]) Wer? Caesar, 1. factus certior de his rebus, 2. et veritus infirmitatem Gallorum, quod sunt mobiles in consiliis capiendis; 3. et veritus infirmitatem Gallorum, quod student plerumque novis rebus, was that er? existimavit; was? hoc, nempe: quod nihil committendum esset his. — [3]) Was? Vallis, 1. accommoda fraudi, 2. et accommoda dolis armorum; 3. quam latus atrum urget utrinque frondibus densis; 4. quo semita tenuis ducit, 5. quo fauces angustae, 6. quo aditus maligni ferunt; was thut es? est; wo? in curvo anfractu. — [4]) Wer? Uterne, 1. hic qui assuevit pluribus mentem, 2. hic qui assuevit pluribus corpus superbum; 3. an hic, qui contentus parvo; 4. an hic qui metuens futuri, in pace aptavit, ut sapiens, negotia idonea bello; was wird er thun? fidet sibi certius ad casus dubios?

multo majora sunt opera animi, quam corporis; sic hae res, quas prosequimur ingenio ac ratione, graviores sunt quam illae, quas viribus.[1]) *Cic.* — Ille terrarum mihi praeter omnes angulus ridet; ubi non Hymetto mella decedunt, viridique certat bacca venafro; ver ubi longum, tepidasque praebet Jupiter brumas et amicus Aulon fertili Baccho, nimium Falernis invidet uvis.[2]) *Hor.* — Ubi in Africam venit, exercitus ei traditur a Spurio Albino proconsule, iners, imbellis, neque periculi neque laboris patiens; lingua quam manu promptior, praedator ex sociis et ipse praeda hostium, sine imperio et modestia habitus.[3]) *Sall.* — Qui, aut tempus quo postulat non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere, aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur.[4]) *Cic.*

§. 2.

---

[1]) Was? Hae res, quas prosequimur, 1. ingenio, 2. ac ratione; was sind sie? graviores sunt quam illae, quas prosequimur viribus, wie? sic ut in reliquis rebus opera animi sunt multo majora quam opera corporis. — [2]) Was? Ille angulus terrarum, 1. ubi mella non decedunt Hymetto, 2. ubi bacca certat viridi venafro, 3. ubi Jupiter praebet ver longum, 4. ubi Jupiter praebet tepidas brumas; 5. ubi Aulon amicus fertili Baccho invidet nimium uvis Falernis; was wird er thun? ille angulus ridet; wem? mihi, wie? praeter omnes — [3]) Wann? Ubi ille venit in Africam, was? exercitus, 1. iners, 2. imbellis, 3. non patiens periculi, 4. non patiens laboris, 5. promptior lingua quam manu, 6. praedator ex sociis, 7. et ipse praeda hostium, 8. habitus sine imperio, 9. habitus sine modestia, was thut es? traditur, wem? ei; durch wen? a Spurio Albino. — [4]) Wer? Ille qui, 1. aut non videt tempus quo postulat, 2. aut loquitur plura, 3. aut se ostentat, 4. aut non habet rationem dignitatis, 5. aut non

§. 2.

Das Verbum ist complex.

Cedamus Phoebo, et moniti meliora sequamur.[1]) *Virg.* — Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.[2]) — Accepitque manu, dextramque amplexus inhaesit.[3]) — Revocate parentem, reddite conspectum nihil ille triste recepto.[4]) — Lex jubet ea quae facienda sunt, prohibetque contraria.[5]) *Cic.* — Superat quoniam fortuna, sequamur; quoque vocat vertamus iter.[6]) *Virg.* — Melior tutiorque est certa pax; quam sperata victoria.[7]) *Cic.* — Qualis quum caerula nubes solis inardescit radiis, longeque refulget.[8]) *Virg.* — Perge modo, et qua te ducit via, dirige gressum.[9]) — Moneo hortorque vos, ne tantum scelus impunitum dimitta-

---

habet rationem commodi eorum, quibuscum est; 6. aut denique est inconcinnus, 7. aut est multus in aliquo genere, is, was thut er? dicitur ineptus.

[1]) Wer? Nos; was werden wir thun? 1. cedamus Phoebo, 2. et sequamur meliora; wann? dum sumus moniti sequi meliora. — [2]) Wer? Bos; was thut er? 1. sternitur, 2. et procumbit humi, wann? dum tremit examinis. — [3]) Wer? Ille, was that er? 1. et accepit manu, 2. et inhaesit; wann? cum amplexus esset dexteram. — [4]) Wer? Vos; was thut ihr? 1. revocate parentem, 2. reddite conspectum ejus; warum? quia nihil erit triste cum ille receptus erit. — [5]) Was? Lex, was thut es? 1. jubet, was? ea quae sunt facienda, 2. et prohibet ea quae sunt contraria. — [6]) Quoniam fortuna superat; was werden wir thun? 1. sequamur eam, 2. et vertamus iter, wohin? quo illa vocat nos. — [7]) Was? Pax certa, was ist er? est, 1. melior, 2. tutior, als was? quam victoria sperata est bona et tuta. — [8]) Wer? Illa, was war sie? erat qualis est nubes caerula, cum illa, 1. inardescit radiis solis, 2. et refulget longe. — [9]) Wer? Tu; was wirst Du thun? 1. perge modo, 2. et dirige gressum; wohin? qua via ducit te.

tis.[1]) *Sall.* — Quae sit dubiae sententia mentis expediam, et paucis (animos adhibete) docebo.[2]) — Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros, hostis adest.[3]) — Ipse pergit ad oppidum, atque uti superiore die, murum aggreditur.[4]) *Sall.* — Multos alterna revisens lusit, et in solido rursus fortuna locavit.[5]) *Virg.* — Valet ima summis mutare et insignem attenuat Deus obscura premens.[6]) *Hor.* — Hic murus aheneus esto: nil conscire sibi nulla pallescere culpa.[7]) — Curis ingentibus aeger spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.[8]) *Virg.* — Corripit hic subita trepidus formidine ferrum Aeneas, strictamque aciem venientibus effert.[9]) — Celsa sedet Aeolus arce, sceptra tenens; mollitque animos, et temperat iras.[10]) — Effugimus scopulos Ithacae, Laërtia

---

[1]) Wer? Ego; was thue ich? 1. moneo, 2. et hortor vos, wessen? ne dimittatis impunitum scelus tantum. — [2]) Wer? Ego, was werde ich thun? 1. expediam, 2. et docebo paucis verbis, was? hoc, nempe: quae sit sententia mentis dubiae (adhibete animos). — [3]) Wer? Vos, was thut ihr? 1. ferte citi ferrum, 2. date tela, 3. scandite muros. warum? quia hostis adest. — [4]) Wer? Ipse; was thut er? 1. pergit ad oppidum, 2. atque aggreditur murum, wie? ut ille fecerat die superiori. — [5]) Wer? Fortuna alterna, quae est revisens multos, was hat es gethan? 1. lusit illos, 2. et locavit rursus in solido loco. — [6]) Wer? Deus, qui premit obscura, was thut er? 1. valet mutare ima summis, 2. et attenuat insignem. — [7]) Wer? Tu; was wirst Du thun? esto hic murus aheneus, qui murus est, 1. conscire nil sibi, 2. pallescere nulla culpa. — [8]) Wer? Ille, qui erat aeger curis ingentibus; was thut er? 1. simulat spem vultu, 2. premit dolorem altum corde. — [9]) Wer? Aeneas, qui erat trepidus formidine subita; was thut er? 1. corripit ferrum, 2. et offert aciem strictam venientibus. — [10]) Wer? Aeolus, qui tenet sceptra, was thut er? 1. sedet in arce celsa, 2. mollit animos, 3. et temperat iras.

regna, et terram altricem saevi execramur Ulyssei.[1]) *Virg.* — Surge, age, et haec laetus longaevo dicta parenti haud dubitanda refer.[2]) — Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus obtuta tenet ora, soloqne immobilis haeret intentos volvens oculos.[3]) — Haec praemia, qui me ferro ausi tentare, ferunt: sic moenia condunt.[4]) — Nescia mens hominum fati, sortisque futurae, et servare modum, rebus sublata secundis.[5]) — Ingratus est, injustusque civis qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum.[6]) *Cic.* — Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas; defodiet condetque nitentia.[7]) *Hor.* — Simul irrupit in medios hostes, duobusque interfectis, reliquos a porta paulo submovit.[8]) *Caes.* — Caetera populea velatur fronte juventus, nudatosque humeros olea perfusa nitescit.[9]) *Virg.* — Instau-

---

1) Wer? Nos, was thun wir? 1. effugimus scopulos Ithacae, quae sunt regna Laërtia, 2. et execramur terram altricem Ulyssei saevi. — 2) Wer? Tu; was wirst Du thun? 1. surge, age, 2. et refer laetus, wem? parenti longaevo; was? haec, quae sunt haud dubitanda. — 3) Wer? Latinus, wann? cum Ilioneus talia dixisset; was thut er? 1. tenet ora defixa obtutu, 2. et volvens oculos intentos, haeret immobilis solo. — 4) Wer? Illi qui ausi sunt tentare me ferro; was thun sie? 1. ferunt haec praemia 2. condunt sic moenia. — 5) Was? Mens hominum, was ist sie? 1. est nescia fati, 2. est nescia sortis futurae, 3. et illa, sublata rebus secundis, est nescia servare modum. — 6) Wer? Ille qui retinet animum armatum, cum sit liberatus periculo armorum; was ist er? est civis, 1. ingratus, 2. et injustus. — 7) Was? Aetas, was wird es thun? 1. proferet in apricum omne id, quod est sub terra, 2. defodiet, 3. et condet nitentia. — 8) Wer? Ille, was that er? 1. irrupit simul in medios hostes, 2. et submovit paulum reliquos a porta, wann? cum duo hostes essent interfecti. — 9) Wer? Juventus caetera, was thut sie?

rant epulas et mensae grata secundae dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.[1]) — Naturam expellas furca, tamen usque recurret et mala perrumpet furtim fastidia victrix.[2]) *Hor.* — Eorum ut quisque primus venerat, sub muro consistebat, suorumque pugnantium numerum augebat.[3]) *Caes.* — Si quid novisti rectius istis, candidus imperti; si non, his utere mecum.[4]) *Hor.* — Inter cuncta leges et percontabere doctos, qua ratione queas traducere leniter aevum.[5]) — Comisso praelio, diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non potuerunt, ac terga verterunt.[6]) *Caes.* — Tu ne cede malis, sed contra audentior ito, qua tua te fortuna sinet.[7]) *Virg.* — Qui studet optatam cursu contingere metam, multa tulit fecitque puer, sudavit et al-

---

1. velatur fronde populea, 2. et nitescit, durch welche Mittel? cum sit perfusa oleo humeros nudatos.

[1]) Wer? Illi, was thun sie? 1. instaurant epulas, 2. et ferunt dona, quae sunt grata mensae secundae, 3. et cumulant aras lancibus oneratis. — [2]) Wessen ohnerachtet? Etiamsi expellas naturam furca, tamen; wer? Illa, was wird sie thun? 1. recurret usque, 2. et illa victrix perrumpet furtim fastidia mala. — [3]) Wie so? Ut quisque eorum venerat primus, was that er? 1. consistebat sub muro, 2. et augebat numerum pugnantium suorum. — [4]) In welchem Falle? Si tu novisti aliquid rectius istis, was wirst Du thun? 1. candidus imperti id, 2. vel utere mecum his; in welchem Falle? si non novisti rectius istis. — [5]) Wer? Tu; was wirst Du thun? 1. leges, 2. percontabere inter cuncta doctos, warum? ut noscas qua ratione queas traducere leniter aevum. — [6]) Wann? Cum praelium esset commissum; wer? hostes; was haben sie gethan? 1. non potuerunt ferre diutius impetum militum nostrorum, 2. ac verterunt terga. — [7]) Wer? Tu, was wirst Du thun? 1. ne cede malis, 2. sed ito contra audentior, auf welche Weise? qua tua fortuna sinet te ire contra.

sit. 1) *Hor.* — Venti, velut agmine facto, qua data porta, ruunt et terras turbine perflant. 2) *Virg.* — Quod in adversis rebus optaverant otium, postquam adepti sunt, asperius acerbiusque fuit. 3) *Sall.* — Coelum ipsum petimus stultitia, neque per nostrum patimur scelus, iracunda Jovem ponere fulmina. 4) *Hor.* — Corpus onustum hesternis vitiis animum quoque praegravat una: atque affigit humo divinae particulam aurae. 5) *Hor.* — Tu, ne qua manus se attollere nobis a tergo possit, custodi et consule longe. 6) *Virg.* — Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser atque duceris, ut nervis alienis mobile lignum. 7) *Hor.* — Prudens futuri temporis exitum, caliginosa nocte premit Deus ridetque, si mortalis ultra fas trepidat. 8) — Nil rerum mortalium tam insta-

---

1) Wer? Ille, qui studet contingere cursu metam optatam; was that er? 1. tulit multa, 2. et fecit multa, dum erat puer, 3. sudavit, 4. et alsit. — 2) Was? venti, was thun sie? 1. ruunt (ea parte) qua porta data est, 2. et perflant terras turbine; wie so? veluti si agmen factum esset. — 3) Was? Otium quod illi optaverant in rebus adversis, was that sie? fuit; 1. asperius, 2. et acerbius; wann? postquam illi adepti sunt otium. — 4) Wer? Nos; was thun wir? 1. petimus coelum ipsum stultitia, 2. neque patimur per nostrum scelus; was? hoc, nempe: ut Jupiter ponat fulmina iracunda. — 5) Was? corpus, quod est onustum vitiis hesternis, was thut er? 1. praegravat quoque una animum, 2. atque affigit humo particulum aurae divinae. — 6) Wer? Tu; was wirst Du thun? 1. custodi, 2. et consule longe; warum? ne aliqua manus possit attollere se nobis à tergo. — 7) Wer? Tu, qui imperitas mihi, was thust Du? 1. servis miser aliis, 2. atque duceris, auf welche Weise? ut mobile lignum ducitur nervis alienis. — 8) Wer? Deus prudens; was hat er gethan? 1. premit exitum temporis futuri nocte caliginosa, 2. et ridet, in welchem Falle? si mortalis trepidat ultra fas.

bile ac fluxum est, quam fama potentiae, non sua vi nixae.[1]) *Tac.* — O terque quaterque beati, queis ante ora patrum, Trojae sub moenibus altis contigit oppetere.[2]) *Virg.* — Quid sit futurum cras, fuge quaerere; et quem sors dierum cumque dabit, lucro appone.[3]) *Hor.* — Proluit, insano contorquens vortice sylvas fluviorum rex Eridanus camposque per omnes cum stabulis armenta tulit.[4]) *Virg.* — Utque, dato signo, spatia in sua quisque recessit, defigunt tellure hastas et scuta reclinant.[5]) — Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.[6]) *Virg.* — Ut quisque animi magnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps omnium esse vel potius solus esse.[7]) *Cic.* — Omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent commune quoddam vincu-

---

[1]) Was? Nil rerum mortalium; was ist es? est 1. tam instabile; 2. ac tam fluxum, als was? quam fama potentiae est instabilis, ac fluxa, quae non est nixa sua vi. — [2]) Wer? Illi, queis oppetere ante ora patrum, sub moenibus altis Trojae contigit, was thun sie? sunt, o! 1. ter beati et 2. quater beati. — [3]) Wer? tu; was wirst Du thun? 1. fuge quaerere id, quod sit futurum cras, 2. et appone lucro, was? quemcumque diem sors dabit tibi. — [4]) Wer? Eridanus, rex fluviorum; wann? contorquens sylvas vortice insano, was hat er gethan? 1. proluit, 2. et tulit armenta cum stabulis per campos omnes. — [5]) Wann? Ut quisque recessit in sua spatia, postquam signum fuit datum; wer? illi; was thun sie? 1. defigunt hastas tellure, 2. et reclinant scuta. — [6]) Wer? Ille vomens rivos sanguinis; was thut er? 1. cadit, 2. atque mandit humum cruentam, 3. et moriens versat se in vulnere suo. — [7]) Auf welche Weise? Ut quisque excellit maxime magnitudine animi; ita, was thut er? 1. vult maxime esse princeps omnium, 2. vel vult potius esse solus.

lum et quasi cognatione quadam inter se continentur.[1]) — Si (fortuna) celeres quatit pennas, resigno quae dedit, et mea virtute me involvo, probamque pauperiem sine dote quaero.[2]) *Hor.* — Postquam id animum advertit, copias suas Caesar in proximum subducit; equitatumque qui sustineret hostium impetum, misit.[3]) *Caes.* — Vetrum non immemor ille parentum gratatur reduces, et gaza laetus agresti excipit, ac fessos opibus solatur amicis.[4]) *Virg.* — Verum homines corrupti superbia, ita aetatem agunt, quasi honores vestros contemnant: ita hos petunt, quasi honeste vixerint.[5]) *Sall.* — Tum regina Deum coelo delapsa, morantes impulit ipsa manu portas et cardine verso, belli ferratas rupit Saturnia postes.[6]) *Virg.* — Sapiens uno minor est Jove; dives, liber, honoratus, pulcher, rex denique regum; praeci-

---

[1]) Was? Omnes artes, quae pertinent ad humanitatem, was thun sie? 1. habent vinculum quoddam commune, 2. et continentur inter se, quasi quadam cognatione. — [2]) In welchem Falle? Si fortuna quatit pennas celeres, wer? ego, was thue ich? 1. resigno ea, quae illa dedit, 2. et involvo me mea virtute, 3. et quaero pauperiem probam sine dote. — [3]) Wann? Postquam id advertit animum, wer? Caesar; was thut er? 1. subducit copias suas in proximum collem, 2. et misit equitatum, qui sustineret impetum hostium. — [4]) Wer? Ille, qui non erat immemor veterum parentum; was thut er? 1. gratatur reduces, 2. et excipit laetus illos gaza agresti, 3. ac solatur fessos opibus amicis. — [5]) Wer? Homines, qui sunt corrupti superbia, was thun sie? 1. agunt aetatem, auf welche Weise? ita, quasi contemnant honores vestros, 2. petunt hos (honores) auf welche Weise? quasi vixerint honeste. — [6]) Wer? Ipsa regina Deorum Saturnia, quae delapsa erat coelo, was that sie? 1. impulit tum manu portas morantes, 2. et ipsa rupit postes ferratas belli.

pue sanus, nisi cum pituita molesta est.[1]) *Hor.* — At juvenis, vicisse doloratus, avolat ipse haud mora; conversisque fugax aufertur habenis quadrupedemque citum, ferrata calce fatigat.[2]) *Virg.* — Caeteri reges, aut bella victi, in amicitiam a vobis recepti sunt; aut in suis dubiis rebus, societatem vestram appetiverunt.[3]) *Sall.* — Te vero, mea quem spatiis propioribus aetas insequitur, venerande puer, jam pectore toto accipio et comitem casus complector in omnes.[4]) *Virg.* — Quoad vixit, credidit ingens pauperiem vitium et cavit nihil acrius: ut, si forte minus locuples uno quadrante periret: ipse videretur sibi nequior.[5]) *Hor.* — Interea medium Aeneas jam classe tenebat certus iter, fluctusque atros aquilone secabat, moenia respiciens quae jam infelicis Elisae collucent flammis.[6]) *Virg.* — Ille (Lucilius) si foret

---

[1]) Wer? Sapiens, was ist er? 1. est minor uno Jove; 2. est dives, 3. liber, 4. honoratus, 5. pulcher, 6. rex regum, 7. praecipue sanus; in welchem Falle? nisi cum pituita molesta est. — [2]) Wer? Juvenis, qui ratus erat se vicisse dolo, was thut er? 1. avolat ipse haud mora, 2. et aufertur fugax habenis conversis, 3. et fatigat quadrupedem citum calce ferrata. — [3]) Wer? Reges caeteri, was haben sie gethan? 1. aut recepti sunt in amicitia, cum essent victi bello, 2. aut appetiverunt amicitiam vestram in rebus suis dubiis. — [4]) Wer? Ego, was thue ich? 1. accipio jam toto pectore, te, venerande puer, quem aetas mea insequitur spatiis propioribus, 2. et complector te comitem in casus omnes. — [5]) Wann? Quoad vixit, was that er? 1. credidit pauperiem vitium ingens, 2. et cavit nihil acrius, auf welche Weise? ut ipse videretur nequior sibi, si periret minus locuples uno quadrante. — [6]) Wer? Aeneas certus, was that er? 1. tenebat jam iter medium classe, 2. et secabat fluctus atros aquilone, wann? dum respiciebat moenia Elisae infelicis, quae jam collucent flammis.

hoc nostrum fato dilatus in aevum, detereret sibi multa recideret omne, quod ultra perfectum traheretur; et in versu faciendo, saepé caput scaberet, vivos et roderet ungues.[1]) *Hor.* — Semper in civitate, quibus opes nullae sunt, bonis invident, malos extollunt, vetera odere, nova exoptant; odio suarum rerum, mutari omnia student; turba, atque seditionibus sine cura aluntur; quoniam egestas facile habetur sine damno.[2]) *Sall.* — Nos numerus sumus, et fruges consumere nati, sponsi Penelopes, nebulones Alcinoïque in cute curanda plus aequo operata juventus, cui pulchrum fuit, in medios dormire dies, et ad strepitum citharae cessatum ducere curas.[3]) *Hor.*

§. 3.

Das Complement (Object, abhängiger Gegenstand) ist complex.

Bella viri, pacemque gerant, queis bella geren-

---

[1]) Wer? Ille, in welchem Falle? si foret delatus casu in hoc aevum nostrum; was würde er thun? 1. detereret multa sibi, 2. recideret omne id, quod traheretur ultra perfectum, 3. et in versu faciendo scaberet saepe caput, 4. et roderet ungues vivos. — [2]) Wer? Illi, quibus opes nullae sunt; was thun sie? 1. invident semper bonis in civitate, 2. extollunt malos. 3. odere vetera, 4. exoptant nova, 5. student mutari omnia, odio suarum rerum, 6. aluntur turba, 7. aluntur seditionibus, sine cura, warum? quia egestas habetur facile sine damno. — [3]) Wer? Nos; was sind wir? sumus, 1. numerus (i. e. homines inutiles, Null), 2. et nati censumere (i. e. ad consumendum) fruges; wie? 1. ut sponsi Penelopes qui erant nebulones 2. ut juventus Alcinoi, quae operata est in cute curanda (i. e. in voluptatibus) plus aequo, et cui pulchrum fuit dormire in medios dies, et ducere curas cessatum (i. e. ut cessaret) ad strepitum citharae.

da.[1]) *Virg.* — Coelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.[2]) *Hor.* — Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.[3]) *Virg.* — Quaecumque mihi fortuna fidesque est, in vestris pono gremiis.[4]) — Littora tum patriae lacrymans, portusque relinquo, et campos, ubi Troja fuit.[5]) — Tacitus pasci si posset corvus; haberet plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.[6]) *Hor.* — O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe bilem, saepe jocum vestri movere tumultus![7]) — Somnus agrestium lenis virorum non humiles domos fastidit, umbrosamque ripam, non Zephyris agitata Tempe.[8]) — Postera cum prima lustrabat lampade terras orta dies, urbem et fines et littora gentis explorant.[9]) *Virg.*

---

[1]) Wer? Viri, queis bella gerenda sunt, was werden sie thun? gerant, 1. bella, 2. et pacem. — [2]) Wer? Illi qui currunt trans mare, was thun sie? 1. mutant coelum, 2. et non mutant animum. — [3]) Auf welche Weise? Quidquid id est; wer? ego; was thue ich? times, 1. Danaos, 2. et Danaos ferentes dona. — [4]) Wer? Ego, was thue ich? pono in vestris gremiis, was? 1. fortunam, 2. et fidem quaecunque fortuna, et quaecunque fides est mihi. — [5]) Wer? Ego lacrymans, was thue ich? relinquo tum, was? 1. littora patriae, 2. portus, 3. et campos ubi Troja fuit. — [6]) In welchem Falle? Si corvus posset pasci tacitus; was würde er thun? haberet, was? 1. et partem plus amplam dapis, 2. partem multo minus amplam rixae, 3. et partem multo minus amplam invidiae. — [7]) (O, imitatores pecus servum) was? vestri tumultus; was haben sie gethan? ut movere saepe, was? 1. bilem, 2. jocum, wem? mihi. — [8]) Was? Somnus lenis, was thut er? non fastidit; was? 1. domos humiles virorum agrestium, 2. et ripam umbrosam, 3. et Tempe, quae est agitata Zephyris. — [9]) Wann? Cum postera dies orta lustrabat terras lampade prima, wer? illi; was thun sie? explorant; was? 1. urbem, 2. et fines, 3. et littora gentis.

Die Perioden sind complex durch die Modificationen des Complements oder Objects:

Invadunt urbem somno vinoque sepultam.[1]) *Virg.* — Te jam septima portat omnibus errantem terris et fluctibus aestas.[2]) — Eos uti quaeque Jugurthae res erant, laetos modo, modo pavidos animadverteres.[3]) *Sall.* — Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Trojae, qui mores hominum multorum vidit et urbes.[4]) *Hor.* — Quidam habent aures tam inhumanas tamque agrestes, ut ne doctissimorum quidem virorum eos movere possit auctoritas.[5]) *Cic.* — Vos, o Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non multa dies et multa litura coercuit, atque perfectum decies non castigavit ad unguem.[6]) *Hor.* — Eum intelligimus divitem, cui tanta possessio est, ut ad liberaliter vivendum facile contentus sit, qui nihil quaerat, nihil appetat, nihil optet amplius.[7]) *Cic.* — Parvum ego te, Jugurtha, amis-

---

[1]) Wer? Illi, was thun sie? invadunt, was? 1. urbem sepultam somno, 2. urbem sepultam vino. — [2]) Was? Aestas septima; was thut er? portat; wen? 1. te errantem terris omnibus, 2. te errantem fluctibus omnibus. — [3]) Wer? Tu; was würdest Du thun? animadverteres, wen? 1. eos laetos modo, 2. eos modo pavidos? auf welche Weise? uti quaeque res Jugurthae erant. — [4]) Wer? Tu, Musa; was wirst Du thun? dic, wem? mihi; wen? 1. virum, qui vidit mores hominum multorum, 2. virum qui vidit urbes hominum multorum, post tempora Trojae captae. — [5]) Wer? Quidam, was thun sie? habent, was? aures, 1. tam inhumanas, 2. et tam agrestes, ut ne auctoritas quidem virorum doctissimorum possit movere eos. — [6]) Wer? Vos, o sanguis Pompilius; was werdet ihr thun? reprehendite, was? carmen, 1. quod multa dies non coërcuit, 2. et quod multa litura non coërcuit, 3. et quod multa litura non castigavit decies ad unguem perfectum. — [7]) Wer?

so patre, sine spe, sine opibus, in meum regnum accepi; existimans, non minus me tibi quam liberis, si genuissem, ob beneficia carum fore.[1]) *Sall.* — Quid voveat dulci nutricula majus alumno, quam sapere et fari ut possit quae sentiat, et cui gratia, fama, valetudo contingat abunde, et mundus victus non deficiente crumena.[2]) *Hor.* — Bello punico secundo, quo dux Carthaginiensium, Hannibal, post magnitudinem nominis Romani, Italiae opes maxime attriverat, Massinissa, rex Numidarum, in amicitiam receptus a Publio Scipione, cui postea Africano cognomen ex virtute fuit, multa et praeclara rei militaris facinora fecerat.[3]) *Sall.*

Die Perioden sind complex durch die Modificationen des einzuschaltenden Complements oder Objects:

Quo Deus et quo dura vocat, fortuna, sequamur.[4])

Nos; was thun wir? intelligimus divitem; wen? 1. illum, cui possessio est tanta ad liberaliter vivendum, ut facile contentus sit, 2. illum, qui nihil quaerat, 3. illum, qui nihil appetat, 4. illum, qui nihil optet amplius.

[1]) Wer? Ego; was habe ich gethan? accepi in meum regnum, wen? 1. te parvum Jugurtha; 2. te, qui amiseras patrem, 3. te, qui eras sine opibus; warum? quia existimabam me fore carum tibi ob beneficia, non minus quam liberis, si genuissem. — [2]) Wer? Nutricola; was wird sie thun? voveat; wem? alumno; was? quid (nihil) majus quam hoc, nempe: 1. ut ille possit sapere, 2. et ut possit fari ea quae sentiat, 3. et ut gratia; 4. ut fama, 5. ut valetudo, 6. et ut victus mundus contingat abunde illi, cui crumena non deficit illi. — [3]) Wann? Bello punico secundo, quo Hannibal, dux Carthaginiensium, attriverat maxime opes Italiae, post magnitudinem nominis Romani, wer? Massinissa, rex Numidarum, qui receptus erat in amicitiam a Publio Scipione, cui postea Africano cognomen datum fuit ex virtute, was that er? fecit, was? 1. multa, 2. praeclara facinora rei militaris. — [4]) Wer? Nos; was werden

Virg. — Dolus an virtus, quis in hoste requirat.[1]) — Id socordiane, an casu acciderit, parum cognovi.[2]) *Sall.* — Quid de quoque viro, et cui dicas, saepe videto.[3]) *Hor.* — Quaerebas, quis aut hoc miserior, aut illo beatior foret.[4]) *Cic.* — Percipe porro, quid dubitem, et quae nunc animo sententia surgat.[5]) *Virg.* — Principio sociis edicit signa sequantur, atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.[6]) *Virg.* — Aspice; aratra jugo referunt suspensa juvenci, et sol crescentes decedens duplicat umbras.[7]) — Cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt, quo Phoebus vocet errantes jubeatque reverti.[8]) — Sociis, tunc arma capessant, edico et dira bellum cum gente gerendum.[9]) — Quam pro me curam geris,

---

wir thun? sequamur; wohin? eo, 1. quo Deus vocat, 2. quo fortuna dura vocat.

[1]) Wer? Quis (nullus); was wird er thun? requirat hoc, nempe: 1. an dolus, 2. an virtus sit in hoste. — [2]) Wer? Ego; was that ich? cognovi parum, was? hoc, nempe: an id acciderit, 1. socordia, 2. an casu. — [3]) Wer? Tu; was wirst Du thun? videto saepe, was? hoc, nempe: 1. quid dicas de quoque viro, 2. cui dicas. — [4]) Wer? Tu; was thatst Du? quaerebas; was? hoc, nempe: quis foret, 1. aut miserior hoc, 2. aut beatior illo. — [5]) Wer? Tu; was wirst Du thun? percipe porro, was? hoc, nempe: 1. quid ego dubitem, 2. et quae sententia surgat nunc animo. — [6]) Wer? Ille, was thut er? edicit principio; wem? sociis; was? hoc, nempe: ut 1. sequantur signa, 2. et aptent animos armis, 3. et parent se pugnae. — [7]) Wer? Tu, was wirst Du thun? aspice, was? hoc, nempe: quod, 1. juvenci referunt aratra suspensa jugo, 2. et sol decedens duplicat umbras crescentes. — [8]) Wer? Cuncti, was thun sie? quaerunt, was? hoc, nempe: 1. quae sint ea moenia, 2. quo Phoebus vocet errantes, 3. quo Phoebus jubeat errantes reverti. — [9]) Wer? Ego, was thue ich? edico tunc; was? hoc, nempe: 1. ut socii

hanc precor, optime, pro me deponas, lethumque sinas pro laude pacisci.[1]) — Tu facito, mox cum matura adoleverit aetas, sis memor; et te animo repetentem exempla tuorum, et pater Aeneas et avunculus exitet Hector.[2]) *Virg.*

Die Perioden sind complex durch die als Complement (Object) gebrauchten Infinitive:

Quisque hostem ferire, murum ascendere, conspici dum tale facinus faceret, properabat.[3]) *Sall.* — Turpe putant parere minoribus; et quae imberbes didicere, senes perdenda fateri.[4]) *Hor.* — Optimus quisque facere, quam dicere; sua ab aliis beneficia laudari, quam ipse aliorum narrare malebat.[5]) *Sall.* — Hostes undique circumventi, desperatis omnibus rebus, se per munitiones dejicere et fuga salutem petere contenderunt.[6]) *Caes.* — Proprium hoc statuo esse virtutis, conciliare

---

capessant arma, 2. et quod bellum gerendum sit cum gente dira.

[1]) Wer? Ego; was thue ich? precor; von wem? abs te; was? hoc, nempe: 1. ut tu, optime, deponas hanc curam quam geris pro me, 2. et ut sinas me pacisci lethum pro laude. — [2]) Wer? Tu, was wirst Du thun? facito, was? hoc, nempe: 1. ut, cum aetas matura adoleverit, tu sis memor, 2. et ut pater Aeneas, 3. et ut Hector avunculus excitet (excitent) te repetentem animo exempla tuorum. — [3]) Wer? Quisque, was that er? properabat, was? 1. ferire hostem; 2. ascendere murum, 3. conspici; wann? dum faceret facinus tale. — [4]) Wer? Illi; was thun sie? putant turpe, was? 1. parere minoribus, 2. et fateri, dum sunt senes, ea, quae illi imberbes didicere esse perdenda. — [5]) Wer? Quisque optimus; was that er? malebat, was? hoc, nempe: 1. facere quam dicere, 2. sua beneficia laudari ab aliis, quam ipse narrare beneficia aliorum. — [6]) Wer? Hostes, qui erant circumventi

sibi animos hominum et ad usus suos adjungere.[1]) *Cic.* — Ille, ut depositi proferet fata parentis, scire potestates herbarum, usumque medendi maluit et mutas agitare inglorius artes.[2]) *Virg.* — Ut qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere: sic nemo ulla in re potest id quod malum decernit, non curare, idque timere.[3]) *Cic.* — Quoniam armis bellum parum procedebat, insidias regi per amicos tendere, et eorum perfidia pro armis uti parat.[4]) *Sall.* — Quōrum (hostium) cum magna multitudo convenisset, matres familias, quae paulo ante Romanis de muro manus tendebant, suos obtestari, et, more Gallico, passum capillum ostentare, liberosque in conspectu proferre coeperunt.[5]) *Caes.*

---

undique; wann? cum res omnes essent desperatae, was thaten sie? contenderunt; was? 1. dejicere se per munitiones, 2. et petere salutem fuga.

[1]) Wer? Ego; was thue ich? statuo; was? hoc, nempe: quod est proprium virtutis, 1. conciliare sibi animos hominum 2. et adjungere illos ad usus suos. — [2]) Wer? Ille; was that er? maluit; was? 1. scire potestates herbarum, 2. et scire usum medendi, 3. et agitare inglorius artes mutas; warum? ut proferet fata parentis depositi. — [3]) Auf welche Weise? Ut ille qui ponit mortem in malis, non potest non timere eam, sic; wer? nemo potest ulla in re; was? 1. non curare, 2. et non timere id quod decernit malum. — [4]) Warum? Quoniam bellum procedebat parum armis, wer? ille; was thut er? parat, was? hoc, nempe: 1. tendere insidias regi per amicos, 2. et uti perfidia eorum pro armis. — [5]) Wann? Cum magna multitudo illorum hostium convenisset, wer? matres familias, quae paulo ante tendebant de muro manus Romanis; was thaten sie? coeperunt; was? 1. obtestari suos, 2. et ostentare passum capillum more Gallico, 3. et proferre liberos in conspectu.

Die Perioden sind complex durch die Infinitivsätze, welche das Complement Object näher bestimmen.

Caeteris, si errorem suum deposuerint, veniam et impunitatem dandam (esse) putant.[1]) *Cic.* — Ipse diem noctemque negat discernere coelo, nec meminisse viae media Palinurus in unda.[2]) *Virg.* — Quodcunque semel chartis illeverit, omnes gestiet a Turno redeuntes scire, lacuque et pueros et anus.[3]) *Hor.* — Amicitiae, quae minus delectent et minus probentur, magis decere censent sapientes sensim dissuere, quam repente praecidere.[4]) *Hor.* — Qui non moderabitur irae, infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens, dum poenas odio per vim festinat inulto.[5]) *Hor.* — Praeclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset.[6]) *Cic.* — Publius Scipio, qui primus Africanus

---

[1]) Wer? Illi, was thun sie? putant; was? hoc, nempe: 1. et veniam, 2. et impunitatem dandam esse caeteris, si deposuerint errorem suum. — [2]) Wer? Ipse Palinurus, was thut er? negat, was? hoc, nempe: 1. se discernere diem, 2. et se discernere noctem coelo, 3. et se meminisse viae in unda media. — [3]) Wer? ille, was wird er thun? gestiet, was? hoc, nempe: 1. omnes redeuntes a Turno, 2. et omnes redeuntes a lacu, 3. et pueros, 4. anus, scire quodcunque ille illeverit chartis. — [4]) Wer? Sapientes, was thun sie? censent, was? hoc, nempe: quod dissuere sensim amicitias, 1. quae minus delectant, 2. et quae minus probentur, decet potius quam repente praecidere illas. — [5]) Wer? Ille, qui non moderabitur irae; was wird er thun? volet, was? hoc, nempe: quod id quod, 1. dolor, 2. et mens suaserit sit infectum, dum festinat poenas per vim odio inulto. — [6]) Wer? Socrates, was that er? dicebat praeclare, was? hoc, nempe: quod haec via erat, 1. proxima, 2. et quasi compendia-

canus appellatus est, dicere solebat: nunquum se minu otiosum esse, quam quum otiosus; nec minus solum quam quum solus esset.[1]) — Magnopere te hortor, mi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etian de philosophia libros, qui jam illos fere aequarunt, studiose legas.[2]) *Cic.* — Ambitio multos mortales falsos fieri subegit; aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere; amicitias, inimicitiasque non ex re, sed ex commodo aestimare; magisque vultum, quam ingenium bonum habere.[3]) *Sall.*

§. 4.

Die Perioden sind complex in dem Zweckworte.

Responde; quibus amissas reparare queam res artibus atque modis?[4]) *Hor.* — Imberbis juvenis, tandem, custode remoto, gaudet equis, canibusque, et aprici

---

ria ad virtutem, nempe: si quis ageret id, ut esset talis, qualis vellet haberi.

[1]) Wer? Publius Scipio, qui primus est appellatus Africanus, was thut er? solebat dicere; was? hoc, nempe: 1. se esse nunquam minus otiosum, quam cum esset otiosus, 2. et se esse nunquam minus solum, quam cum esset solus. — [2]) (Mi Cicero) welcher? ego, was thue ich? hortor magnopere; wen? te, wozu? ut legas studiose 1. non solum orationes meas, 2. sed etiam hos libros de philosophia, qui aequarunt jam fere illos. — [3]) Was? Ambitio, was hat sie gethan? subegit; wen? multos mortales, 1. fieri falsos, 2. habere aliud clausum in pectore, dum illi habent aliud promptum in lingua, 3. non aestimare amicitias, 4. et non aestimare inimicitias ex re, 5. sed aestimare illas ex commodo, 6. habere vultum bonum magis quam habere ingenium bonum. — [4]) Wer? Tu, was wirst Du thun? responde; worauf? ad hoc, nempe: 1. quibus artibus, 2. et quibus modis ego queam reparare res amissas.

gramine campi.[1]) *Hor.* — Auream quisquis mediocritatem diligit, tutus caret obsoleti sordibus tecti, caret invidenda sobrius aula.[2]) — Vobis animam hanc soceroque Latino, Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus, devovi.[3]) *Virg.* — Luna revertentes cum primum colligit ignes, si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu, maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.[4]) — Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum desinet, ac toto surget gens aurea mundo, casta, fave, Lucina.[5]) *Virg.* — Nihil viro bono et quieto et bono civi magis convenit, quam abesse a civilibus controversiis.[6]) *Cic.* — Quid ei potest videri magnum in rebus humanis, cui aeternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo?[7]) — Bellum importunum, cives,

---

[1]) Wer? Juvenis imberbis, wann? cum custos est tandem remotus, was thut er? gaudet, wessen? 1. equis, 2. et canibus, 3. et gramine campi aprici. — [2]) Wer? Quisque (illi qui) diliget mediocritatem auream, was thut er? caret tutus; wessen? 1. sordibus tecti obsoleti, 2. caret sobrius aula invidenda. — [3]) Wer? Ego Turnus, qui haud sum secundus ulli veterum virtute; was habe ich gethan: devovi animam hanc; wem? 1. vobis, 2. et socero Latino. — [4]) In welchem Falle? Si luna comprehenderit nigrum aëra cornu obscuro, tum cum illa colligit primum ignes revertentes, was? imber maximus; was wird er thun? parabitur, wem? 1. agricolis, 2. et pelago. — [5]) Wer? Tu, casta Lucina, was wirst Du thun? fave modo; wem? puero nascenti, quo, 1. gens ferrea desinet primum, 2. quo gens aurea surget in toto mundo. — [6]) Was? Nihil, was thut es? convenit magis; wem? 1. viro bono, 2. et civi quieto, 3. et civi bono, als was? magis quam abesse a civilibus controversiis convenit illi. — [7]) Was? Quid (nihil) was thut es? potest videri magnum in rebus humanis; wem? ei, cui 1. aeternitas omnis, 2. et cui magnitudo totius mundi nota sit.

cum gente Deorum invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant praelia, nec victi possunt absistere ferro.[1]) *Virg.* — Vivitur parvo bene, cui paternum splendet in mensa tenui salinum: nec leves somnos timor, aut cupido sordidus aufert.[2]) *Hor.* — Ubi plura nitent in carmine, non ego paucis offendor maculis, quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura.[3])

§. 5.

Die Perioden sind complex durch Bestimmungswörter.

1. der Zeit.

Cum vos considero, milites, et cum facta vestra aestimo, magna me spes victoriae tenet.[4]) *Sall.* — Fremit arma juventus; flent moesti, mussantque patres.[5]) *Virg.* — Quoties oculos conjecit in hostem, alipedumque fugam cursu tentavit equorum, aversos toties currus Juturna retorsit.[6]) *Virg.* — Postquam bellum in Numi-

---

[1]) Cives; wer? nos; was thun wir? gerimus; was? bellum importunum, wem? 1. cum gente Deorum, 2. et cum viris invictis, quos nulla praelia fatigant, 3. et cum viris invictis qui victi non possunt absistere ferro. — [2]) Was? Vita; was thut es? vivitur bene, von wem? ab illo; 1. cui salinum paternum splendet in mensa tenui, 2. et cui timor, 3. et cui cupido sordidus non aufert somnos leves. — [3]) In welchem Falle? Ubi plura nitent in carmine, wer? ego; was werde ich thun? non offendor, wovon? paucis maculis 1. quas incuria fudit, 2. quas natura humana cavit parum. — [4]) Wann? 1. Cum considero vos, milites, 2. et cum aestimo facta vestra, was? magna spes victoriae, was thut sie? tenet; wen? me. — [5]) Was? Juventus, was thut sie? fremit; wonach? arma, wann? 1. dum patres moesti flent, 2. et dum patres moesti mussant. — [6]) Wer? Juturna, was that sie? retorsit; was? currus aversos equorum, wann? 1. toties quoties, (Camilla) con-

dia confectum et Jugurtham Romam vinctum adduci nunciatum est, Marius consul absens factus est.[1]) *Sall.* — Prima Ceres ferro mortales vertere terram instituit, cum jam glandes atque arbuta sacra deficerent sylvae, et victum Dodona negaret.[2]) *Virg.* — Quum dispicere coeperimus et sentire quid simus, et quid ab animantibus caeteris differamus, tum ea insequi incipiemus, ad quae nati sumus.[3]) *Cic.* — Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus ipsum inter pecudes vasta se mole moventem pastorem, Polyphemum, et littora nota petentem: monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.[4]) *Virg.* — Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis, cum medio celeres revolant ex aequore mergi, clamoremque ferunt ad littora, cumque marinae in sicco ludunt fulicae; notasque paludes deserit, atque altam supra volat ardea nubem.[5])

---

jecit oculos in hostem, 2. et toties quoties illa tentavit fugam alipedum cursu.

[1]) Wann? Postquam nunciatum est, 1. bellum confectum esse in Numidia, 1. et Jugurtham adduci vinctum Romam; wer? Marius absens; was that er? factus est consul. —
[2]) Wer? Ceres; was that sie? instituit prima, was? hoc, nempe: mortales vertere terram ferro, wann? 1. cum glandes, 2. et cum arbuta sacra deficerent jam sylvae, 3. et cum Dodona negaret victum. — [3]) Wann? Quum coeperimus, 1. dispicere, 2. et sentire quid simus, 3. et sentire quid differamus ab animantibus caeteris, tum, wer? nos; was werden wir thun? incipiemus insequi, was? ea, ad quae nati sumus. — [4]) Wer? Ille, was that er? fatus erat vix, was? ea, wann? cum videmus monte summo ipsum pastorem Polyphemum, 1. moventem se vasta mole inter pecudes, 2. et petentem littora nota, 3. monstrum horrendum, 4. monstrum informe, 5. monstrum ingens, cui lumen ademptum erat. — [5]) Was? Unda, was thut sie? temperat male, wen? carinis curvis, wann?

2. des Orts.

Viridi in campo templum de marmore ponam, propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat Mincius et tenera praetexit arundine ripas. [1]) *Virg.*

3. der Vergleichung.

Hoc ego commodius, quam tu, praeclare senator, millibus atque aliis vivo. [2]) *Hor.* — Rectius vives, Licini, neque altum semper, urgendo; neque, dum procellas cautus horrescis, nimium premendo littus iniquum. [3]) — Ut navem et aedificium idem destruit facillime, qui construxit; sic hominem eadem, optime quae conglutinavit natura, dissolvit. [4]) *Cic.* — Regum timendorum in proprios greges, reges in ipsos imperium est Jovis, clari giganteo triumpho, cuncta supercilio moventis. [5]) *Hor.* — Ut non omnem frugem atque arborem

---

jam tum, 1. cum mergi celeres revolant ex aequore medio, 2. et cum illi ferunt clamorem ad littora, 3. et cum fulicae marinae ludunt in sicco, 4. et cum ardea deserit notas paludes, 5. et cum illa volat supra nubem altam.

[1]) Wer? Ego, was werde ich thun? ponam, was? templum de marmore, wohin? in campo viridi, propter aquam, 1. ubi Mincius ingens errat flexibus tardis, 2. et ubi ille praetexit ripas arundine tenera. — [2]) Wer? Ego, was thue ich? vivo; wovon? de hoc, auf welche Weise? commodius, 1. quam tu, praeclare senator, vivis, 2. atque millibus aliis (sc.) quam millia aliorum vivunt. — [3]) Wer? Tu, Lucini, was wirst Du thun? vives rectius, auf welche Weise? 1. neque urgendo semper altum mare; 2. neque premendo nimium littus iniquum, dum tu cautus horrescis procellas. — [4]) Auf welche Weise? ut ille idem qui construxit, 1. navem, 2. et aedificium, destruit facillime ea, sic; welcher? natura eadem, quae conglutinavit optime hominem, was thut sie? dissolvit; wen? illum. — [5]) Was? Imperium regum timendorum; was thut es? est

in omni agro reperire possis; sic non omne facinus in omni vita nascitur.[1]) *Cic.* — Multi faciunt multa, temeritate quadam sine judicio, vel morbo in omnes, vel repentino quodam quasi vento, impetu animi excitati.[2]) — Caesar primum suo deinde omnium e conspectu remotis equis, ut aequato periculo spem fugae tolleret, cohortatus suos, praelium commisit.[3]) *Caes.* — Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvae, ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis, tu decus omne tuis.[4]) *Virg.* — Indum sanguineo veluti violaverit ostro si quis ebur; aut mixta rubent ubi lilia multa alba rosa: tales virgo dabat ore colores.[5]) — Ut in aedificiis architecti avertunt ab oculis naribusque dominorum ea quae profluen-

---

in proprios greges; auf welche Weise? sicut imperium Jovis, 1. clari giganteo triumpho; 2. moventis cuncta supercilio; was thut er? est in reges ipsos.

[1]) Auf welche Weise? Ut tu non possis reperire, 1. omnem frugem, 2. atque omnem arborem in omni agro; sic, was? omne facinus, was thut sie? non nascitur; wo? in omni vita. — [2]) Wer? Multi, was thun sie? faciunt, was? multa, auf welche Weise? 1. temeritate quadam, 2. sine judicio, 3. vel morbo in omnes, 4. vel vento quasi repentino, 5. vel quasi illi essent excitati impetu animi. — [3]) Wer? Caesar, auf welche Weise? cum removisset equos, 1. primum e conspectu suo, 2. deinde e conspectu omnium, ut tolleret eis spem fugae cum aequato periculo, 3. et cum cohortatus esset suos, was that er? commisit, was? praelium. — [4]) Auf welche Weise? 1. Ut vitis est decori arboribus, 2. ut uvae sunt decori vitibus, 3. ut tauri sunt decori gregibus, 4. ut segetes sunt decori arvis pinguibus; sic, wer? tu, was bist Du? es decus omne, wem? tuis. — [5]) Auf welche Weise? 1. Veluti si quis violaverit ebur indum ostro sanguineo, 2. aut ubi lilia alba mixta cum rosa multa rubent; wer? virgo, was that sie? dabat ore, was? tales colores.

tia necessario tetri essent aliquid habitura; sic natura res similes procul amandavit a sensibus.[1]) *Cic.* — Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae; aliam Aquitani; tertiam, qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur.[2]) *Caes.* — Magna est vis conscientiae in utramque partem, ut neque timeant, qui nihil commiserint, et poenam semper ante oculos versari putent, qui, peccarint.[3])

4. der Menge.

Omnium societatum nulla praestantior est, quam cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate conjuncti.[4]) *Cic.* — Nec magis incepto vultum sermone movetur, quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.[5]) *Virg.*

---

[1]) Auf welche Weise? Ut architecti, in aedificiis avertunt, 1. ab oculis, 2. et a maribus dominorum ea, quae profluentia essent habitura necessario aliquid tetri, sic, was? natura, was hat sie gethan? amandavit procul, was? res similes, wovon? a sensibus. — [2]) Was? Gallia omnis, was ist sie? est divisa, auf welche Weise? in partes tres, 1. quarum unam Belgae incolunt, 2. quarum aliam Aquitani incolunt, 3. quarum tertiam incolunt illi, qui appellantur Celtae lingua ipsorum, Galli nostra. — [3]) Was? Vis consientiae, was ist sie? est magna in utramque partem, auf welche Weise? ita ut, 1. et illi qui nihil commiserint, non timeant, 2. et illi qui peccarint, putent poenam versari semper ante oculos. — [4]) Was? Nulla omnium societatum, was ist sie? est praestantior, als was? quam haec, nempe: cum viri, 1. boni, 2. similes moribus, sunt conjuncti familiaritate. — [5]) Wer? Illa, was thut sie? non movetur vultum, (i. e. quod adtinet ad vultum, non movet vultum) wodurch? incepto sermone, als was? non magis, quam si illa stet, 1. silex dura, 2. aut cautes Marpesia.

5. der Ursache.

Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta percipiant animi dociles, teneantque fideles [1]) *Hor.* — Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se impediat verbis lassas onerantibus aures. [2]) — Solve senescentem mature sanus equum, ne peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat. [3]) *Hor.* — Majorum gloria posteris quasi lumen est; neque bona, neque mala eorum in occulto patitur. [4]) *Sall.* — Denique te ipsum concute; num qua tibi vitiorum inseverit olim natura, aut etiam consuetudo mala. [5]) *Hor.* — Maxima quaeque ambigua sunt; dum alii quoque modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt. [6]) *Tac.*

6. des Mittels.

Valetudo sustentatur notitia sui corporis, et observatione earum rerum, quae res aut prodesse soleant,

---

[1]) Wer? Tu, was wirst Du thun? esto brevis, cum tu praecipies quidquid; warum? ut animi dociles, 1. percipiant cito dicta, 2. et ut animi fideles teneant dicta. — [2]) Was? Opus; was ist es? est, wessen? brevitate, warum? 1. ut sententia currat, 2. vel ne illa impediat se verbis onerantibus aures lassas. — [3]) Wer? Tu, was wirst Du thun? solve mature, was? equum senescentem, wenn? si sanus es, warum? ne ille ridendus, 1. peccet ad extremum, 2. et ducat ilia. — [4]) Was? Gloria majorum, was ist er? est quasi lumen, wem? posteris, warum? nam illa 1. neque patitur bona eorum, 2. neque patitur mala eorum esse in occulto. — [5]) Wer? Tu; was wirst Du thun? concute denique, wer? te, warum? ut noscas, 1. num natura, 2. aut etiam consuetudo mala inseverit olim tibi qua vitiorum (aliqua vitia). — [6]) Was? Maxima quaeque negotia, was sind sie? sunt ambigua, warum? dum, 1. alii habent pro compertis dicta audita quoquo modo, 2. alii vertunt dicta vera in contrarium.

aut obesse; et continentia in victu omni, atque cultu corporis tuendi causa, et praetermittendis voluptatibus; postremo arte eorum quorum ad scientiam haec pertinent.[1] *Cic.*

7. der Bedingung.

Ubi socordiae tete, atque ignaviae tradideris, nequicquam Deos implores.[2] *Sall.* — Possum multa tibi veterum praecepta referre, ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.[3] *Virg.* — Si esset ista cognitio juris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere.[4] *Cic.* — Seu linguam causis acuis, seu civica jura respondere paras, seu condis amabile carmen, prima feres hederae victricis praemia.[5] *Virg.* — O Dea! si prima repetens ab origine pergam, et vacet annales no-

---

[1]) Was? Valetudo, was thut sie? sustentatur, durch welche Mittel? 1. notitia corporis sui, 2. observatione earum rerum quae res soleant prodesse, 3. aut observatione earum rerum quae res soleant obesse, 4. et continentia in victu omni, 5. et continentia in cultu, corporis tuendi causa, 6. et praetermittendis voluptatibus, 7. postremo arte eorum ad scientiam, quorum haec pertinent. — [2]) In welchem Falle? Ubi tu tradideris tete, 1. socordiae, 2. et ignaviae; wer? tu; was wirst du thun? implores nequicquam; wen? Deos. — [3]) Wer? Ego, was thue ich? possum referre, was? praecepta veterum, wem? tibi; in welchem Falle? si hoc, nempe: cognoscere curas tenus, non piget tc. — [4]) In welchem Falle? Si ista cognitio juris esset, 1. magna, 2. ac difficilis; tamen; was? magnitudo utilitatis, was würde sie thun? deberet impellere, wen? homines, zu was? ad suscipiendum laborem discendi. — [5]) In welchem Falle? 1. seu acuis linguam causis, 2. seu paras respondere jura civica, 3. seu condis carmen amabile, wer? tu; was wirst Du thun? feres, was? praemia prima hederae victricis.

strorum audire laborum, ante diem clauso componet vesper Olympo.[1]) — Si tantus amor menti, si tanta cupido est bis Stygios innare lacus, bis nigra videre Tartara, et insano juvat indulgere dolori, accipe quae peragenda prius.[2]) *Virg.* — Alte spectare si voles, atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque sermonibus vulgi dederis te, nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus.[3]) *Cic.*

8. des Vorbehalts.

Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minetur.[4]) *Virg.* — Quamvis multa meis exiret victima septis, pinguis et ingratae premeretur caseus urbi, non unquam gravis aere domum mihi dextra redibat.[5]) *Virg.*

---

[1]) O, Dea! in welchem Falle? 1. si ego repetens facta pergam ab origine prima, 2. et si tempus vacet audire annales laborum nostrorum; was? vesper, was wird er thun? componet ante; was? diem, wo? in Olympo clauso. — [2]) In welchem Falle? Si amor tantus, 1. innare (innandi) bis lacus Stygios, 2. videre (videndi) bis Tartara nigra est menti, 3. si cupido tanta innare, etc., 4. si cupido tanta videre, etc., est menti; 5. si indulgere dolori juvat te, wer? tu; was wirst Du thun? accipe; was? ea quae peragenda sunt prius tibi. — [3]) In welchem Falle? Si tu voles, 1. spectare alte, 2. atque contueri hanc sedem, 3. et contueri aeternam domum, 4. et si non dederis te sermonibus vulgi, 5. nec posueris spem rerum tuarum in rebus humanis; was? hoc, nempe: ut virtus ipsa trahat te suis illecebris ad verum decus, was thut er? oportet. — [4]) Equidem (i. e. ego quidem) was werde ich thun? dicam; was? hoc; wessen ohnerachtet? licet ille minetur, 1. arma, 2. et mortem mihi. — [5]) Wessen ohnerachtet? 1. quamvis victima multa exiret ex meis septis, 2. quamvis caseus premeretur urbi ingratae, was? dex-

Die folgenden Perioden können eigentlich eine für sich bestehende Classe bilden; in der That erläuterten in den vorhergehenden Sätzen mehrere Bestimmungswörter einen einzigen Hauptsatz, während in den nachstehenden ein einziges Bestimmungswort mehrere Sätze modificirt.

Gelidus tardante senecta sanguis hebet, frigentque effoetae in corpore vires.[1]) — Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui, ultra quam satis est, virtutem si ferat ipsam.[2]) *Hor.* — Si duo praeterea tales Idaea tulisse terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes Dardanus et versis lugeret Graecia fatis.[3]) *Virg.* — Quod si tam Graecis novitas invisa fuisset, quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet, quod legeret, terreretque viritim publicus usus?[4]) *Hor.* — Ante leves ergo pascentur in aethere cervi et freta destituent nutos in littore pisces; ante, pererratis amborum finibus, exul aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim, quam nostro illius labatur pectore vultus.[5]) — Ante Jovem

---

tra, was that sie? redibat nunquam gravis, wohin? ad domum.

[1]) Wann? Cum senectus tardat, I. sanguis gelidus hebet, II. et vires effoetae frigent in corpore. — [2]) I. Homo sapiens ferat nomen iniqui, in welchem Falle? si ille ferat virtutem ultra quam satis est. — [3]) In welchem Falle? Si terra Idaea tulisset duos viros tales, I. wer? Dardanus venisset, ultro ad urbes Inachias, II. et Graecia lugeret satis versis. — [4]) In welchem Falle? Si novitas fuisset tam invisa Graecis quam est invisa nobis, I. quid (nihil) esset vetus, II. aut publicus usus haberet quid (nihil) quod ille legeret, III. et publicus usus haberet nihil, quod ille terreret viritim. — [5]) Wann? Antequam vultus illius labatur ex pectore nostro. I. cervi leves pascentur in aethere II. freta destituent pisces nudos in littore, III. aut Par-

nulli subigebant arva coloni, nec signare quidem aut partiri limite campum fas erat; in medium quaerebant, ipsaque tellus omnia liberius nullo poscente, ferebat.[1])

Cap. II.

Die Perioden sind in zwei Theilen des Hauptsatzes complex.

§. 1.

Der Hauptsatz der Periode ist complex im Subject und noch in irgend einem seiner andern Theile.

1. Im Subject und Verbo:

Do quod vis; et me victusque volensque remitto.[2]) *Virg.* — Galli per dumos aderant arcemque tenebant, defensi tenebris et dono noctis opacae.[3]) — Ostroque insignis et auro stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.[4]) — Fortes igitur et magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam.[5]) *Cic.* —

---

thus exul bibet Ararim, IV. aut Germania bibet Tigrim, pererratis finibus amborum.

[1]) Wann? Ante Jovem, I. nulli coloni subigebant arva, II. nec signare quidem campum limite fas erat, III. nec partiri campum limite fas erat; IV. illi quaerebant in medium, V. et ipsa tellus ferebat omnia liberius, nullo poscente. — [2]) I. Wer? Ego, 1. victus, 2. ego volens, II. was thue ich? 1. do id, quod vis, 2. et remitto me. — [3]) I. Wer? Galli, qui erant defensi, 1. tenebris, 2. et dono noctis opacae; II. was thaten sie? 1. aderant per dumos, 2. et tenebant arcem. — [4]) I. Was? Sonipes, 1. insignis ostro, 2. et insignis aura, II. was thut er? 1. stat 2. ac mandit ferox frena spumantia. — [5]) I. Wer? 1. Non illi qui faciunt, 2. sed illi qui propulsant injuriam, II. was thun sie? sunt habendi, 1. fortes, 2. et magnanimi.

Rursum in secessu longo sub rupe cavata, arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris, instruimus mensas arisque reponimus ignem.[1]) *Virg.* — Ille manu patiens, mensaeque assuetus herili, errabat sylvis, rursusque ad limina nota ipse domum, sera quamvis se nocte, ferebat.[2]) — Fracti bello fatisque repulsi, ductores Danaum, tot jam labentibus annis, instar montis equum divina Palladis arte aedificiant, sectaque intexunt abiete costas.[3]) — Is mihi vivere et frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus, praeclari facinoris aut artis bonae famam quaerit.[4]) *Sall.* — Reddere qui voces jam scit puer, et pede certo signat humum, gestit paribus colludere et iram colligit et ponit temere, mutatur in horas.[5]) *Hor.* — Quique pedum cursu valet et qui viribus audax, aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis, seu crudo fidit pugnam committere caestu, cuncti adsint, meritaeque expectent praemia palmae.[6]) *Virg.* — Ab-

---

[1]) Wo? In secessu longo, qui erat sub rupe cavata, I. wer? nos, clausi circum, 1. arboribus, 2. umbris horrentibus, II. was thun wir? 1. instruimus rursum mensas, 2. et reponimus ignem aris. — [2]) I. Wer? Ille qui erat, 1. patiens manu, 2. et assuetus mensae herili, II. was machte er? 1. errabat sylvis, 2. et ipse ferebat se domum ad limina nota, quamvis nocte sera. — [3]) I. Wer? Ductores Danaum, qui sunt, 1. fracti bello, 2. et repulsi fatis, jam tot labentibus annis, II. was thun sie? 1. aedificiant, arte divina Palladis, equum instar montis, 2. et intexunt costas abiete secta. — [4]) I. Wer? Is, qui intentus aliquo negotio, quaerit famam, 1. praeclari facinoris, 2. aut artis bonae, II. was thut er? videtur mihi, 1. vivere, 2. et frui anima. — [5]) I. Wer? Puer, 1. qui jam scit reddere voces, 2. et qui signat humum pede certo, II. was thut er? 1. gestit colludere paribus, 2. et colligit, 3. et ponit temere iram, 4. mutatur in horas. — [6]) I. Wer?

sentem, qui rodit amicum, qui non defendit alio culpante; solutos, qui captat risus hominum, famamque dicacis; fingere qui non visa potest; commissa tacere qui nequit, hic niger est; hunc tu, Romane, caveto.[1]) *Hor.* — Hi et audaces et mali et perniciosi cives putantur, qui incitant populi animos ad seditionem, aut qui largitione caecant mentes imperitorum, aut qui fortes et claros viros, et bene de republica meritos, in aliquam vocant invidiam.[2]) *Cic.*

2. Im Subject und Complement (Object):

Prodigus et stultus donat quae spernit et odit.[3]) *Hor.* — Romani simul et cursu et spatio pugnae defatigati, non facile recentes atque integros sustinebant.[4])

---

1. Et ille, qui valet cursu pedum, 2. et ille, qui est audax viribus, 3. aut qui incedit melior jaculo, 4. aut qui incedit melior levibus sagittis, 5. aut ille qui fidit committere pugnam caestu crudo, cuncti, II. was werden sie thun? 1. adsint, 2. expectent praemia palmae meritae.

[1]) I. Wer? Ille, 1. qui rodit amicum absentem, 2. qui non defendit amicum alio culpante, 3. qui captat risus solutos hominum, 4. qui captat famam dicacis, 5. qui potest fingere negotia non visa, 6. qui nequit tacere commissa, hic, II. was ist er? 1. est niger; 2. tu, Romane, cavete hunc. — [2]) I. Wer? Hi, 1. qui incitant animos populi ad seditionem, 2. aut qui caecant mentes imperitorum largitione, 3. aut qui vocant in invidiam aliquam viros fortes, 4. aut qui vocant in invidiam aliquam viros claros, 5. aut qui vocant in invidiam aliquam viros bene meritos de republica, II. was sind sie? putantur cives, 1. audaces, 2. et mali, 3. et perniciosi. — [3]) I. Wer? 1. Prodigus, 2. et stultus; was thut er? donat, II. was? 1. ea, quae spernit, et ea quae odit. — [4]) I. Wer? Romani, qui erant defatigati simul, 1. cursu, 2. spatio pugnae, was thaten sie? non sustinebant facile; II. wen? 1. milites recentes, 2. atque milites integros.

Caes. — Arcadas accensos monitu et praeclara tuentes facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostes.[1]) *Virg.* — Multi, qui e castris videndi aut spoliandi gratia processerant, volventes hostilia cadavera, amicum alii, pars hospitem aut cognatum reperiebant.[2]) *Sall.* — Justum et tenacem propositi virum, non civium ardor prava jubentium, non vultus instantis tyranni, mente quatit solida; neque Auster, dux inquieti turbidus Adriae, nec fulminantis magna Jovis manus.[3]) *Hor.*

5. Im Subject und im Zweckworte.

Quae tibi polliceor reduci, rebusque secundis, haec eadem matrique tuae, generique manebunt.[4]) *Virg.* — Fortuna saevo laeta negotio, et ludum insolentem ludere pertinax, transmutat incertos honores, nunc mihi, nunc aliis benigna.[5]) *Hor.* — Ea quae eximia plerisque et praeclara videntur, parva ducere, eaque ratione stabili,

---

[1]) I. Was? 1. Dolor mixtus, 2. et pudor, was thut er? armat in hostes, II. wen? Arcadas, 1. accensos monitu, 2. et tuentes praeclara facta viri. — [2]) I. Wer? Multi, qui processerant e castris, 1. videndi gratia, 2. aut spoliandi gratia, volventes cadavera hostilia; II. was thaten sie? reperiebant, was? 1. alii amicum; 2. pars (i. e. alii) hospitem aut cognatum. — [3]) I. Was? 1. Ardor civium jubentium prava, 2. vultus tyranni instantis, 3. neque auster, dux turbidus Adriae inquieti, 4. nec manus magna Jovis fulminantis; was thut das? non quatit ex mente solida; II. wen? 1. virum justum, 2. virum tenacem propositi. — [4]) I. Was? Ea, eadem quae polliceor, 1. tibi reduci, 2. et tibi in rebus secundis, was werden sie thun? manebunt; II. wem? 1. matri tuae, 2. et generi tuo. — [5]) I. Wer? Fortuna, 1. laeta saevo negotio, 2. et pertinax ludere ludum insolentem, was thut sie? transmutat honores incertos; II. wann? dum benigna sit, 1. nunc mihi, nunc aliis.

firmaque, contemnere, fortis animi magnique ducendum est.[1]) *Cic.* — Ea quae videntur acerba (quae multa et varia in hominum vita, fortunaque versantur) ita ferre, ut nihil a statu naturae discedas, nihil a dignitate sapientis, robusti animi est, magnaeque constantiae.[2]) —

4. Im Subject und in den Nebenbestimmungen.

Seu pacem, seu bella geram, tibi maxima rerum, verborumque fides.[3]) *Virg.* — Animus impurus, Diis hominibusque infestus, neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat.[4]) *Sall.* — Non ulla laborum, o Virgo! nova mi facies inopinave surgit: omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.[5]) — Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator, nemo adeo ferus est, ut non mites-

[1]) I. Was? Hoc, nempe: 1. Ducere parva ea, quae videntur plerisque eximia, 2. et ducere parva ea quae videntur praeclara, 3. contemnere ea negotia ratione stabili, 4. contemnere ea ratione firma, was ist es? est ducendum proprium, II. von wem? 1. animi fortis, 2. et animi magni. — [2]) I. Was? Hoc, nempe: ferre ea, quae videntur acerba (quae versantur, 1. multa, 2. varia in vita hominum, quae versantur multa, 4. quae versantur varia in fortuna hominum) ita, ut discedas nihil, 1. a statu naturae, 2. nihil a dignitate sapientis, II. was ist es? est proprium, 1. animi robusti, et constantiae magnae. — [3]) In welchem Falle? 1. Seu geram pacem, 2. seu geram bella, II. was? fides maxima, 1. rerum, 2. et verborum, was wird sie seyn? erit, wem? tibi. — [4]) I. Was? Animus, 1. impurus, 2. infectus Diis, 3. et infestus hominibus, was that er? non poterat sedari; II. durch welche Mittel? 1. neque vigiliis, 2. neque quietibus. — [5]) O, Virgo! I. was? nulla facies, 1. nova, 2. vel inopia laborum; was thut sie? surgit; wem? mihi; II. warum? quia, 1. praecepi omnia, 2. atque ante peregi mecum omnia animo.

mitescere possit, si modo culturae patientem commodet aurem.[1]) *Hor.* — Ut quidam morbo aliquo, et sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt: sic libidinosi, avari, facinorosi, verae laudis gustum non sentiunt.[2]) *Cic.* — Cum utilitas ad se rapere, honestas contra revocare ad se videtur, fit ut distrahatur deliberando animus, afferatque ancipitem curam cogitandi.[3]) — Si contentio quaedam et comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum sit officii, principes sunt patria et parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus.[4]) — Dum juga montis aper, fluvium dum piscis amabit, dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae, semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.[5]) *Virg.* — Bene praecipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites

---

[1]) I. Wer? Homo, 1. invidus, 2. iracundus, 3. iners, 4. vinosus, 5. amator, nemo, was ist er? est ferus; II. 1. wie so? adeo, ut non possit mitescere, 2. in welchem Falle? si modo ille commodet aurem patientem culturae. — [2]) I. Auf welche Weise? Ut quidam, qui sunt affecti, 1. morbo aliquo, 2. aliquo stupore sensus, non sentiunt suavitatem cibi; sic, II. 1. libidinosi, 2. avari, 3. facinorosi, was thun sie? non sentiunt, was? gustum laudis verae. — [3]) I. Wann? 1. cum utilitas videtur rapere ad se, 2. contra cum honestus videtur revocare ad se, was thut es? fit, II. was? hoc, nempe: ut animus, 1. distrahatur deliberando, 2. et ut afferat curam ancipitem cogitandi. — [4]) I. In welchem Falle? 1. si fiat contentio quaedam, 2. et si fiat comparatio quaedam; quibus plurimum officii sit tribuendum, II. was? 1. patria, 2. et parentes, quorum beneficiis nos sumus maxime obligati, was sind sie? sunt principes. — [5]) I. Wann? 1. Dum aper amabit juga montis, 2. dum piscis amabit fluvium, 3. dum apes pascentur thymo, 4. dum cicadae pascentur rore, II. was? 1. honos tuus, 2. et nomen tuum, 3. et laudes tuae, was werden sie thun? manebunt semper.

aequum sit, an iniquum. aequitas enim lucet ipsa per se; dubitatio cogitationem significat injuriae.[1]) *Cic.* — Detrahere aliquid alteri, et hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam caetera, quae possunt aut corpori accidere aut rebus externis.[2]) — Si fructibus et emolumentis et utilitatibus amicitias colemus, si nulla caritas erit quae faciat amicitiam ipsam sua sponte, vi sua, ex se, et propter se expetendam; non dubium est, quin fundos et insulas amicis anteponamus.[3]) *Cic.* — Romulus et Liber pater, et cum Castore Pollux, post ingentia facta, Deorum in templa recepti, dum terras, hominumque colunt genus, aspera bella componunt, agros assignant, oppida condunt, ploravere suis non respondere favorem speratum meritis.[4])

---

[1]) I. Wer? Illi qui vetant agere quidquam, quod dubites, 1. an aequum sit, 2. an iniquum sit; was thun sie? praecipiunt bene; II. warum? enim, 1. aequitas ipsa lucet per se, 2. et dubitatio significat cogitationem injuriae. — [2]) I. Was? 1. Hoc, nempe: hominem detrahere aliquid alteri, 2. et hominem augere suum commodum incommodo hominis, was ist es? est contra naturam, II. wie? auf welche Weise? 1. magis quam mors, 2. magis quam paupertas, 3. magis quam dolor, 4. magis quam caetera quae possunt accidere rebus externis, sunt contra naturam. — [3]) I. Was? Hoc, nempe: (quin) quod nos anteponamus amicis, 1. fundos, 2. et insulas, was ist es? non est dubium, II. in welchem Falle? 1. si colemus amicitias fructibus, 2. et si colemus emolumentis, 3. et si colemus amicitias utilitatibus, 4. si nulla caritas erit, quae faciat amicitiam ipsam expetendam sua sponte, 5. expetendam vi sua, 6. expetendam ex se, 7. et expetendam propter se. — [4]) I. Wer? 1. Romulus, 2. pater Liber, 3. Pollux cum Castore, recepti in templa Deorum post facta ingentia, was thaten sie? ploravere, hoc, nempe: favorem speratum non respondere suis me-

Hor. — In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet; semper honos, nomenque tuum laudesque manebunt. quae me cunque vocant terrae.[1]) *Virg.*

§. 2.

Der Hauptsatz der Periode ist complex im Verbo und in noch irgend einem seiner andern Theile.

1. Im Verbo und Complement, (Object)

Discit enim citius, meminitque libentius illud, quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.[2]) *Hor.* — Majores eorum omnia quae licebat, illis reliquere; divitias, imagines, memoriam sui praeclaram: virtutem non relinquere.[3]) *Sall.* — Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam viribus; et versate diu quid ferre recusent, quid valeant humeri.[4]) *Hor.* — Is genus indocile ac dispersum montibus altis composuit, legesque de-

---

ritis, II. wann? dum colunt, 1. terras, 2. dum colunt genus hominum, 3. dum componunt bella aspera, 4. dum assignant agros, 5. dum condunt oppida.

[1]) I. Wann? 1. Dum fluvii current in freta, dum umbrae lustrabunt loca convexa montibus, 3. dum polus pascet sidera: II. was? 1. honos tuus, 2. et nomen tuum, 3. et laudes tuae, was werden sie thun? manebunt semper, (quaecunque terrae vocant me.) — [2]) Wer? Quisque, I. was thut er? 1. discit citius, 2. et meminit libentius, was? illud quod ille deridet, II. als was? quam discit et meminit id quod ille 1. probat, 2. et veneratur. — [3]) Wer? Majores eorum, was thaten sie? I. relinquere illis; was? omnia quae licebat, nempe: 1. divitias, 2. imagines, 3. memoriam praeclaram sui, II. non relinquere, was? virtutem. — [4]) Wer? Vos, qui scribitis, I. was werdet ihr thun? 1. sumite materiam aequam vestris viribus, 2. et versate diu, II. was? hoc, nempe: 1. quid humeri recusent ferre, 2. quid humeri valeant ferre.

dit; Latiumque vocari maluit; his quoniam latuisset tutus in oris.[1]) *Virg.* — Motum ex Metello consule civicum, bellique causas, et vitia et modos, ludumque fortunae, gravesque principum amicitias et arma nondum expiatis uncta cruoribus (periculosae plenum opus aleae) tractas, et incedis per ignes suppositos cineri doloso.[2]) *Hor.* — Dicunt in tenero gramine pinguium custodes ovium carmina fistula, delectantque Deum, cui pecus et nigri colles Arcadiae placent.[3])

Im Verbo und in den Nebenbestimmungen.

Angusta et lubrica oratio sub principe (Tiberio) qui libertatem metuebat, adulationem oderat.[4]) *Tac.* — Si cessas, aut strenuus anteis; nec tardum opperior, nec praecedentibus insto.[5]) *Virg.* — Cum juvenes relaxare animos, et dare se jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiae.[6]) *Cic.* — Tum

---

[1]) Wer? Is; I. was that er? 1. composuit 1) genus indocile ac 2) dispersum montibus altis, 2. et dedit leges, 3. maluit vocari Latium, quoniam latuisset in his oris. — [2]) Wer? Tu, I. was thust Du? 1. tractas motum civicum, etc. 2. et incedis per ignes suppositos cineri dolosos; II. (tractas) was? 1. motum civicum ex consule Metello, 2. et causas belli, 3. et vitia, 4. et modos, 5. et ludum fortunae, 6. et graves amicitias principum, 7. et arma uncta cruoribus nondum expiatis (opus plenum aleae periculosae.) — [3]) Wer? Custodes ovium pinguium, I. was thun sie? 1. dicunt carmina fistula in gramine tenero, 2. et delectant, II. wen? Deum cui, 1. pecus, 2. et nigri colles Arcadiae placent. — [4]) Was? Oratio; I. was war sie? erat, 1. angusta, 2. et lubrica, II. wann? sub principe, 1. qui metuebat libertatem, 2. qui oderat adulationem. — [5]) In welchem Falle? 1. si tu cessas, 2. aut si tu anteis strenuus, wer? ego; II. was thue ich? 1. nec opperior tardum, 2. nec insto praecedentibus. — [6]) I. Wann?

victu revocant vires, fusique per herbam implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinae.[1]) *Virg.* — Quid enim eloquentia laudabilius et praestabilius, vel admiratione audientium, vel spe ingentium praemiorum, vel eorum, qui defensi sunt, gratia?[2]) *Cic.* — Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam, commissumque teges et vino tortus et ira.[3]) *Hor.* — Inter caedes, cadentiaque agmina Tarchon fertur equo variisque instigat vocibus alas, nomine quemque vocans, reficitque in praelia pulsos.[4]) *Virg.* — Me patris Anchisae, quoties humentibus umbris nox operit terras, quoties astra ignea surgunt, admonet in somnis, et turbida terret imago.[5]) — Crescit indulgens sibi dirus hydrops, nec sitim pellit, nisi causa morbi fugerit venis, et aquosus albo corpore languor.[6]) *Hor.* — Turnus ut infractos adverso Marte La-

---

Cum juvenes volent, 1. relaxare animos, 2. et dare se jucunditati, wer? illi; II. was mögen sie thun? 1. caveant intemperantiam, 2. meminerint verecundiae.

[1]) Wer? Illi, I. was thun sie? 1. revocant tum vires victu, 2. et, dum sunt fusi per herbam, implentur, II. wodurch? 1. Bacchi veteris, (i. e. vino vetere) 2. et ferinae pinguis. — [2]) Was? Quid (nihil) I. was ist es? est, 1. laudabilius, 2. et praestabilius eloquentia; II. wodurch? 1. vel admiratione audientium, 2. vel spe ingentium praemiorum, 3. vel gratia eorum qui defensi sunt. — [3]) Wer? Tu, I. was wirst Du thun? 1. neque scrutaberis unquam arcanum ullius, 2. et teges commissum, II. wessen ohnerachtet? etiamsi tu sis tortus, 1. vino, 2. et ira. — [4]) I. Wo? 1. Inter caedas, 2. et inter agmina cadentia; wer? Tarchon. II. was thut er? 1. fertur equo, 2. et instigat alas vocibus variis, dum vocat quemque nomine, 3. et reficit pulsos in praelia. — [5]) I. Wann? 1. Quoties nox operit terras umbris humentibus, 2. quoties astra ignea surgunt, was imago turbida patris Anchisae, II. was thut sie? 1. admonet me, 2. terret me in somnis. — [6]) Wer? Hydrops di-

tinos defecisse videt, sua nunc promissa reposci, se signari oculis; ultro implacabilis ardet, attolitque animos.[1]) *Virg.* — Si quis, etiam a culpa vacuus, in amicitiam ejus inciderat; quotidiano usu atque illecebris, facile par, similisque caeteris efficiebatur.[2]) *Sall.* — Si numina vestra incolumem Pallanta mihi, si fata reservant; si visurus cum vivo, et venturus in unum, vitam oro, patiar quemvis durare laborem.[3]) *Virg.* — Inde ubi prima fides pelago, placataque venti dant maria, et lenis crepitans vocat Auster in altum; deducunt socii naves et littora complent.[4]) *Virg.* — Non nos aut ferro Lybicos populare Penates venimus, aut raptas ad littora vertere praedas; non ea vis animo, nec tanta superbia victis.[5]) — Ita uno tempore et longas naves, quibus

---

rus, I. was thut sie? 1. crescit indulgens sibi, 2. nec pellit sitim, II. in welchem Falle? 1. nisi causa morbi fugerit venis, 2. et nisi languor aquosus fugerit ex corpore albo.

[1]) Wann? Ut Turnus videt, 1. Latinos infractos defecisse Marte adverso, 2. sua promissa reposci nunc, 3. se signare oculis, wen? ille, II. was thut er? 1. ardet implacabilis ultro, 2. et attolit animos. — [2]) In welchem Falle? Si quis, etiam a culpa vacuus, inciderat in amicitiam ejus; wer? ille, I. durch welche Mittel? 1. usu quotidiano, 2. atque illecebris, II. was that er? efficiebatur facile, 1. par, 2. et similis caeteris. — [3]) In welchem Falle? 1. Si numina vestra, 2. si fata reservant mihi Pallanta incolumem; 3. si ego vivo visurus eum, 4. si ego vivo venturus in unum; wer? ego, II. was thue ich? 1. oro vitam, 2. patiar durare laborem quemvis. — [4]) I. Wann? Ubi fides prima est pelago, 2. et ubi venti dant maria placata, 3. et, ubi Auster lenis crepitans vocat nos in altum, wer? socii, II. was thun sie? deducunt naves, et complent littora. — [5]) Wer? Nos, I. was haben wir gethan? 1. non venimus populare ferro Penates Lybicos, 2. aut vertere ad littora praedas raptas, II. warum? quia, 1. ea vis non est animo, 2. nec superbia tanta est victis.

Caesar exercitum transportandum curaverat, quasque in aridum subduxerat, aestus complebat; et onerarias, quae ad anchoras erant deligatae, tempestas afflictabat.[1]) *Caes.* — Pergite, ut facitis, adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite; ut et vobis honori, et amicis utilitati et reipublicae emolumento esse possitis.[2]) *Cic.* — Ut hirundines aestivo tempore praesto sunt, frigore pulsae recedunt; ita falsi amici sereno vitae tempore praesto sunt, simulatque fortunae hyemem viderint, devolant omnes![3]) — Si te fama movet, si tantum péctore robur concipis, et si adeo dotalis regia cordi est; aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.[4]) *Virg.* — Tibi, quo die portus Alexandrea supplex, et vacuam patefecit aulam; fortuna lustro prospera tertio, belli secundos reddidit exitus, laudamque et optatum peractis imperiis decus arrogavit.[5]) *Hor.* —

---

[1]) I. Wann? Uno tempore, 1. aestus complebat longas naves, quibus, etc. 2. et tempestas afflictabat naves quae erant deligatae ad anchoras; II. (naves), 1. cum quibus Caesar curaverat exercitum transportandum esse, et quas ille subduxerat in aridum. — [2]) Wer? Vos, adolescentes. I. was werdet ihr thun? 1. pergite ut facitis, 2. atque incumbite in id studium, in quo estis; II. warum? ut possitis esse, 1. et honori vobis, 2. et utilitati amicis, 3. et emolumento reipublicae. — [3]) I. Auf welche Weise? Ut hirundines, 1. sunt praesto in tempore aestivo, 2. et illae recedunt pulsae frigore; ita, wer? amici falsi, II. was thun sie? 1. sunt praesto in tempore sereno vitae, 2. et devolant omnes simulac viderint hyemem fortunae. — [4]) I. In welchem Falle? 1. fama movet te, 2. si tu concipis tantum robur in pectore, 3. et si regia dotalis est adeo cordi tibi, wer? tu, II. was wirst Du thun? 1. aude, 2. atque fidens fer pectus adversum in hostem. — [5]) I. Wann? Ex eo die, quo Alexandrea supplex patefecit tibi, 1. por-

Libra die somnique pares ubi fecerit horas et medium luci atque umbtis jam dividet urbem, exercete, viri, tauros, serite hordea campis, usque sub extremum brumae intractabilis imbrem.[1]) *Virg.* — Si nullam nostris ultra spem ponis in armis; si tam deserti sumus; et simul agmine verso, funditus occidimus, neque habet fortuna regressum; oremus pacem; et dextras tendamus inertes.[2]) — Nisi et assiduis terram insectabere rastris et sonitu terrebis aves, et ruris opaci falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem, heu! magnum alterius frusta spectabis acervum, concussaque famem in sylvis solabere quercu.[3]) *Virg.* — Cum natura caeteros animantes abjecisset ad pastum, solum hominem erexit, et ad coeli quasi cognationis, domiciliique pristini conspectum, excitavit; tum speciem ita formavit oris, ut in ea penitus reconditos mores effingeret.[4]) *Cic.* — Ubi

---

tus, 2. aulam vacuam, wer? fortuna prospera in tertio lustro, II. was that sie? 1. reddidit tibi secundos exitus belli, 2. et arrogavit laudem, et arrogavit decus optatum imperiis peractis.

[1]) I. Wann? 1. Ubi libra fecerit horas somni pares die, 2. et ubi illa dividet orbem medium luci, 3. atque umbris, wer? vos viri, II. was sollt ihr thun? 1. exercete tauros, 2. serite hordea in campis, usque sub imbrem extremum brumae intractabilis. — [2]) I. In welchem Falle? 1. Si tu ponis nullam spem in armis, 2. si nos sumus tam deserti, 3. et si occidimus funditus agmine verso, 4. et si fortuna non habet regressum, wer? nos, II. was werden wir thun? 1. oremus pacem, 2. et tendamus dextras inertes. — [3]) I. In welchem Falle? 1. Nisi et insectabere terram rastris assiduis, 2. et nisi terrebis aves sonitu, 3. et nisi premes cum falce umbras ruris opaci, 4. et nisi vocaveris imbrem votis, wer? tu, II. was wirst Du thun? 1. heu! tu spectabis frustra acervum alterius, 2. et tu solabere famem quercu concussa in sylvis. — [4]) Wann? cum na-

labore atque justitia res publica crevit, reges magni bello domiti, nationes ferae, et populi ingentes vi subacti, Carthago aemula imperii Romani ab stirpe interiit, cuncta maria terraeque patebant, fortuna saevire ac miscere omnia coepit.[1]) *Sall.* — Certe si nihil animus praesentiret in posterum, et si quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur, nec toties de vita ipsa dimicaret.[2]) *Cic.* — Ut fera, quae densa venantum septa corona, contra tela ruit, seseque haud nescia morti injicit, et saltu supra venabula fertur; haud aliter juvenis medios moriturus in hostes irruit, et qua tela videt densissima tendit.[3]) *Virg.* — Hi fugiunt, peni-

---

tura abjecisset caeteros animantes ad pastum; wer? illa; was hat sie gethan? I. 1. erexit hominem solum, 2. excitavit illum ad conspectum coeli, etc. 3. tum formavit speciem oris ita, ut illa effingeret in ea mores reconditos; II. (illa excitat eum ad conspectum coeli) auf welche Weise? quasi excitaret eum ad conspectum, 1. cognationis pristinae, 2. et domicilii pristini.

[1]) I. Wann? 1. Ubi respublica crevit labore, 2. ac justitia, 3. ubi reges magni domiti fuerunt bello, 4. ubi nationes ferae, 5. populi ingentes subacti fuerunt vi, 6. ubi Carthago, aemula populi Romani, interiit a stirpe, 7. ubi cuncta maria, 8. et cunctae terrae patebant; wer? fortuna; II. was that sie? coepit, 1. saevire, 2. et miscere omnia negotia. — [2]) I. In welchem Falle? 1. Si animus praesentiret nil in posterum, 2. si ille terminaret omnes cogitationes suas eisdem regionibus, quibus spatium vitae est circumscriptum; wer? ille (animus); II. was würde er thun? 1. nec frangeret se tantis laboribus, 2. neque angeretur tot curis, 3. nec angeretur tot vigiliis, 4. nec dimicaret toties de vita ipsa. — [3]) I. Auf welche Weise? Ut fera, quae septa corona densa venantium est, 1. ruit

tusque datis referuntur habenis: qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus, nunc ruit ad terras, scopulosque superjacit undam spumeus, extremamque sinu perfundit arenam; nunc rapidus retro atque aestu revoluta resorbens saxa, fugit, littusque vado labente relinquit.[1])

§. 3.

Der Hauptsatz der Periode ist complex im Complement und in den Nebenbestimmungen.

Ludus enim genuit trepidum certamen et iram; ira truces inimicitias et funebre bellum.[2]) *Hor.* — Si genus humanum et mortalia temnitis arma; at sperate Deos memores fandi atque nefandi.[3]) *Virg.* — Invident honori meo, ergo invideant labori, innocentiae, periculis etiam meis, quoniam per hae illum cepi.[4]) *Sall.* — Nam

contra tela, 2. et, haud nescia morti injicit sese, 3. et fertur saltu supra venabula; haud aliter; wer? juvenis: II. was that er? 1. irruit moriturus in hostes medios, 2. et tendit (eo) qua (sc. parte) videt tela densissima.

[1]) Wer? Hi; I. was thun sie? 1. fugiunt, 2. et referuntur habenis datis penitus: II. auf welche Weise? (tali modo) qualis ubi pontus procurrens gurgite alterno, 1. nunc ruit ad terras, 2. et spumeus jacit undam super scopulos, 3. et perfundit arenam extremam sinu; 4. nunc rapidus, 5. et resorbens saxa revoluta aestu, fugit retro; 6. et relinquit littus, vado labente. — [2]) Was? Ludus, was that er? genuit; I. was? 1. certamen trepidum, 2. iram: II. auf welche Weise? sicuti ira genuit, 1. inimicitias truces, 2. et bellum funebre. — [3]) I. In welchem Falle? 1. Si vos temnitis genus humanum, 2. et arma mortalia; at, wer? vos; was werdet ihr thun? sperate, II. wen? Deos memores, 1. fandi, 2. atque nefandi. — [4]) Wer? Illi; was werden sie thun? invideant ergo; I. um was? 1. labori, 2. innocentiae, 3. periculis etiam meis: II. 1. in welchem Falle? si illi invident honori meo: 2. warum? quoniam ego cepi illum per haec negotia.

ubi mare magnum esse et saevire ventis coepit, limum arenamque et saxa ingentia fluctus trahunt.[1]) — Tibi quidnam accedet ad istam, quam puer et validus praesumis mollitiem, seu dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?[2]) *Hor.* — Propriae telluris herum natura neque illum, nec me, nec quemquam statuit: nos expulit ille, illum aut nequities, aut vafri inscitia juris, postremo expellet certe vivacior haeres.[3]) — Si natura juberet a certis annis aevum remeare peractum, atque alios legere ad fastum quoscumque parentes optaret sibi quisque; meis contentus, onustos fascibus et sellis nolim mihi sumere.[4]) — Quantum conniti animo potes, quantum contendere (si dicendi labor est potius quam voluptas) tantum fac ut efficias, neve committas, ut cum omnia suppeditata sint a nobis, tute tibi defuisse videare.[5]) *Cic.*

---

[1]) I. Wann? Ubi mare coepit, 1. esse magnum, 2. et saevire ventis, was? fluctus, was thun sie? trahunt; II. was? 1. limum, 2. et arenam, 3. et saxa ingentia. — [2]) Was? Quidnam (nihil), was wird es thun? accedet; I. zu was? ad istam mollitiem quam; 1. tu puer, 2. tu validus praesumis: II. in welchem Falle? 1. seu valetudo dura, 2. seu senectus tarda inciderit tibi. — [3]) Was? Natura, was hat sie gethan? non statuit herum telluris propriae; I. wen? 1. nec illum, 2. nec me, nec quemquam: II. warum? nam ille expulit nos, sicuti, 1. aut nequities, 2. aut inscitia juris vafri, 3. aut haeres certe vivacior expellet postremo illum. — [4]) I. In welchem Falle? Si natura juberet, 1. remeare aevum peractum a certis annis, 2. atque legere ad fastum parentes alios, quos quisque optaret sibi; wer? ego, contentus meis parentibus; was würde ich thun? nolim sumere mihi: II. wen? parentes onustos, 1. fascibus, 2. et sellis. — [5]) I. Wie so? 1. Quantum potes conniti animo, 2. quantum potes contendere labore (si dicendi labor est potius

§. 4.

Die Perioden sind complex durch mehrere, theils einfache, theils complexe Nebenbestimmungen des Hauptsatzes.

Simul ac duravit aetas membra animumque tuum, nabis sine cortice.[1]) *Hor.* — Metellus, pro tempore atque loco paratis rebus, cuncta moenia exercitu circumvenit.[2]) *Sall.* — Tu, cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro insectére, velut melior.[3]) *Hor.* — Furit immissis Vulcanus habenis, transtra per et remos, et pictas abiete puppes.[4]) *Virg.* — Jamque rubescebat stellis aurora fugatis, cum procul obscuros colles, humilemque videmus Italiam.[5]) — Per varios casus, per tot discrimina rerum, tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas ostendunt.[6]) — Ad terram, gurgite ab alto,

---

quam voluptas); was wirst Du thun? fac tantum: II. Was? 1. ut efficias, 2. vel ne committas, ut cum omnia suppedita sint a nobis, tu videare defuisse tute tibi.

[1]) Wer? Tu, was wirst Du thun? nabis; I. auf welche Weise? sine cortice; II. wenn? simul ac aetas duraverit, 1. membra tua, 2. animum tuum. — [2]) Wer? Metellus, was that er? circumvenit, was? moenia cuncta, I. womit? exercitu: II. wann? cum res essent paratae, 1. pro tempore, 2. et pro loco. — [3]) Wer? Tu, was wirst Du thun? insectere ultro me; I. auf welche Weise? velut sis melior: II. wann? cum tu sis, 1. id quod ego sum, 2. et fortassis nequior. — [4]) Wer? Vulcanus, was thut er? furit; I. auf welche Weise? veluti si habenae essent immissae: II. wohin? 1. per transtra, 2. per remos, 3. per puppes pictas abiete. — [5]) Was? Aurora, was that sie? rubescebat jam; I. auf welche Weise? adeo ut stellae fugarentur: II. wann? cum videmus procul, 1. colles obscuros, 2. et Italiam humilem. — [6]) Wer? Nos, was thun wir? tendimus; I. wohin? in Latium, ubi fata ostendunt nobis sedes quie-

quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus trans pontum fugat, et terris immittit apricis.[1]) *Virg.* — Lenta salix quantum pallenti cedit olivae, puniceis humilis quantum saliunca rosetis, judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.[2]) — His perruptis, prius in hostium castris constiterunt, quam plane ab his videri, aut quid rei geretur, cognosci posset.[3]) *Caes.* — Ubi pro labore desidia, pro continentia et aequitate libido atque superbia invasere; fortuna simul cum moribus immutatur.[4]) *Sall.* — Manet sub Jove frigido, venator tenerae conjugis immemor, seu visa est catulis cerva fidelibus, seu rupit teretes marsus aper plagas.[5]) *Hor.* — Cum tua, pro! videas oculis mala lippus inunctis; cur in amicorum vitiis tam cernis acutum, quam aut aquila aut serpens Epidaurus?[6]) — Si quid mea carmina possunt, nulla

---

tas: II. durch welche Mittel? 1. per casus varios, 2. per tot discrimina rerum.

[1]) Wer? Quam multae aves, was thun sie? glomerantur ab alto gurgite; I. wohin? ad terram: II. wann? ubi annus frigidus, 2. et immittit illas terris apricis. — [2]) Wer? Amyntas; was thut er? cedit, wem? tibi; I. auf welche Weise? in judicio nostro: II. wie so? 1. tantum, quantum salix lenta cedit olivae pallenti, 2. tantum quantum saliunca humilis cedit rosetis puniceis. — [3]) Wer? Illi, was thaten sie? constiterunt; I. wo? in castris hostium (his hostibus perruptis): II. wann? prius quam, 1. videri ab his posset plane, 2. cognosci ab his posset plane, quid rei geretur. — [4]) Was? Fortuna, was thut sie? immutatur; I. auf welche Weise? simul cum moribus: II. wann? ubi desidia invasit pro labore, 2. ubi libido, 3. ubi superbia invasere pro continentia et aequitate. — [5]) Wer? Venator, immemor conjugis tenerae, was thut er? manet; I. wo? sub Jove frigido: II. in welchem Falle? 1. seu cerva visa est catulis fidelibus, 2. seu aper marsus rupit plagas teretes. — [6]) (Cur), wer? tu, was thust Du? cernis acutum

dies unquam memori vos eximet aevo, dum domus Aeneae Capitolii immobile saxum accolet, imperiumque pater Romanus habebit.[1]) *Virg.* — In collocando beneficio, et in referenda gratia si caetera paria sint, hoc maxime officii est, ut quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari.[2]) *Cic.* — Quod si me solum Teucri in certamina poscunt, idque placet, tantumque bonis communibus obsto; non adeo has exosa manus victoria fugit, ut tanta quicquam pro re tentare recusem.[3]) *Virg.* — Cum tot sustineas et tanta negotia solus, res Italas armis tuteris, moribus ornes, legibus emendes; in publica commoda peccem, si longo sermone morer tua tempora, Caesar.[4]) *Hor.*

---

in vitiis amicorum; I. wie so? tam acutum quam, 1. aut aquila, 2. aut serpens Epidaurus cernit acutum: II. wann? cum tu lippus, pro! videas mala tua oculis inunctis.

[1]) Dies nulla, was wird er thun? eximet, wen? vos, wem? aevo memori; I. wann? 1. dum domus Aeneae accolet saxum immobile Capitolii, 2. et dum pater Romanus habebit imperium: II. in welchem Falle? si carmina mea possunt quid (aliquid). — [2]) Was? Hoc, nempe: opitulari potissimum cuique, ut is indigeat maxime opis, was ist es? est maximi officii; I. wobei? 1. in collocando beneficio, 2. et in referenda gratia: II. in welchem Falle? si caetera sint paria. — [3]) Was? Victoria, was hat sie gethan? non exosa est, was? has manus; I. wie so? adeo ut ego recusem tentare quicquam pro re tanta: II. in welchem Falle? 1. si Teucri poscunt me solum in certamina, 2. et si id placet, 3. et si ego obsto tantum bonis communibus. — [4]) Wer? Ego, was würde ich thun? peccem in commoda publica; I. in welchem Falle? si ego morer tempora tua, Caesar: II. warum? 1. cum tu sustineas negotia tot, 2. cum tu sustineas negotia tanta, 3. cum tu tuteris res Italas armis, 4. cum tu ornes res Italas moribus, 5. cum tu emendes res Italas legibus.

Die Nebenbestimmungen sind alle beide complex.

Metellus, ubi oppidanos praelio intentos, simul oppidum et operibus et loco munitum videt; vallo fossaque moenia circumvenit.[1]) *Sall.* — Ut proficiscentem docui te saepe diuque; Augusto reddes signata volumina, Vinni; si validus, si laetus erit, si denique poscet.[2]) *Hor.* — Sed si tantus amor casus cognoscere nostros, et breviter Trojae supremum audire laborem; quanquam animus meminisse horret, luctuque refugit, incipiam.[3]) *Virg.* — Ni posces ante diem librum cum lumine, si non intendes animum studiis et rebus honestis; invidia vel amore vigil torquebere.[4]) *Hor.* — Pluribus navibus fractis, reliquae cum essent, funibus, anchoris, reliquisque armamentis amissis, ad navigandum inutiles; magna (id quod necesse erat accidere) totius exercitus perturbatio facta est: neque enim naves erant aliae, qui-

---

[1]) Wer? Metellus, was that er? circumvenit, was? moenia; I. durch welche Mittel? 1. vallo, 2. et fossa: II. wann? ubi videt, 1. oppidanos intentos praelio, 2. simul et oppidum munitum operibus, 3. et oppidum munitum loco. — [2]) Wer? Tu, Vinni, was wirst Du thun? reddes, was? volumina signata, wem? Augusto; I. in welchem Falle? 1. si ille erit validus, 2. si ille erit laetus, 3. denique si ille poscet ea: II. auf welche Weise? 1. ut ego docui saepe, 2. et ut ego docui diu, te proficiscentem. — [3]) Wer? Ego, was werde ich thun? incipiam, I. wessen ohnerachtet? quanquam animus, 1. horret meminisse, 2. et refugit luctu: II. in welchem Falle? si tantus amor, 1. cognoscere (cognoscendi) casus nostros, 2. et audire (audiendi) breviter laborem supremum Trojae, est tibi. — [4]) Wer? Tu, was wirst Du thun? torquebere vigil; I. durch welche Mittel? 1. invidia, 2. vel amore: II. in welchem Falle? 1. ni tu posces ante diem librum cum lumine, 2. et si non intendes animum rebus honestis.

bus reportari possent; et omnia deerant, quae ad reficiendas eas usui sunt.[1]) *Caes.* — Nulla vitae pars, nec publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus; neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest.[2]) *Cic.* — Litterae discuntur facile, si et tantum sumas, quantum opus sit, et habeas qui docere fideliter possit, et scias ipse etiam discere; ita ut facilis usus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur memoria studiumque permaneat.[3])

Eine Nebenbestimmung, zu mehreren Sätzen gehörig.

Ut sylvae foliis pronos mutantur in annos, prima cadunt; ita verborum vetus interit aetas, et juvenum ritu florent modo nata vigentque.[3]) *Hor.* — Multa renascentur;

---

[1]) Wann? 1. cum naves plures essent fractae, 2. et cum reliquae essent inutiles ad navigandum; warum? 1. funibus amissis, 2. anchoris amissis, 3. et reliquis armamentis amissis, was? perturbatio magna exercitus totius, was that sie? facta est; II. warum? 1. neque enim naves aliae erant, quibus illi possent reportari, 2. et omnia quae ad reficiendas eas usu sunt, deerant. — [2]) Was? Nulla pars vitae, was thut sie? potest vacare officio; I. wo? 1. nec in rebus publicis, 2. neque in rebus privatis, 3. neque in rebus forensibus, 4. neque in rebus domesticis; II. in welchem Falle? 1. neque si agas quid (aliquid) tecum, 2. neque si contrahas cum altero. — [3]) Was? Litterae, was thun sie? discuntur facile; I. in welchem Falle? 1. si et tantum sumas, quantum opus sit, 2. et si habeas aliquem, qui possit docere fideliter, 3. et si ipse etiam scias discere: II. auf welche Weise? ita ut, 1. usus facilis confirmet doctrinam, 2. opera mediocris tribuatur 3. memoria, 4. et studium permaneat. — [4]) I. Auf welche

centur; quae jam cecidere, cadentque, quae sunt in honore vocabula; si volet usus, quem penes arbitrium est, et jus et norma loquendi.[1]) — Vere novo, gelidus canis cum montibus humor liquitur et Zephyro putris se gleba resolvit; depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.[2]) — Jamque rubescebat radiis mare, et aethere ab alto Aurora in roseis fulgebat lutea bigis; cum venti posuere, omnisque repente resedit flatus et in lento luctantur marmore tonsae.[3]) *Virg.*

Cap. III.

Die Perioden sind complex in drei Theilen des Hauptsatzes.

§. 1.

Subject, Verbum, Complement (Object) sind complex:

Qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant, iis otium, divitiae optandae aliis, oneri

---

Weise? 1. Ut sylvae mutantur foliis in annos pronos, 2. et ut prima folia cadunt; ita: II. 1. vetus aetas verborum interit, 2. et verba modo nata florent, 3. et verba modo nata vigent, ritu juvenum.

[1]) I. 1. Multa vocabula quae jam ceciderunt, renascentur; 2. et multa vocabula, quae sunt in honore, cadent, II. in welchem Falle? si volet usus, penes quem, 1. arbitrium, 2. et jus, 3. et norma loquendi est. — [2]) Wann? I. Vere novo, 1. cum humor gelidus liquitur ex montibus canis, 2. cum gleba putris resolvit se Zephyro; II. 1. taurus incipiat jam tum ingemere mihi ex aratro depresso, 2. et vomer attritus incipiat jam tum splendescere mihi in sulco. — [3]) I. 1. Et mare rubescebat jam

miseriaeque fuere.[1]) *Sall.* — Conversis studiis, aetas, animusque virilis quaerit opes et amicitias; inservit honori; commisisse cavet, quod mox mutare laboret.[2]) *Hor.*

Subject, Object und Nebenbestimmungen sind complex.

Qui cupit, aut metuit, juvat illum sic domus, aut res, ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram, auriculas citharae collecta sorde dolentes.[3])

Subject, Verbum und Nebenbestimmungen sind complex.

Interdum speciosa locis morataque recte fabula, nullius veneris, sine pondere et arte, valdius oblectat populum, meliusque moratur, quam versus inopes rerum nugaeque canorae.[4]) *Hor.* — Facilis descensus Averni;

---

radiis, 2. et aurora lutea fulgebat jam ab alto aethere, in bigis roseis; II. wann? cum, 1. venti posuere, 2. et cum flatus omnis resedit repente, 3. et cum tonsae luctantur in marmore lento.

[1]) I. Was? 1. vitium, 2. divitiae, quae sunt optandae aliis; II. was thaten sie? 1. fuere oneri, 2. et fuere miseriae; III. wem? iis, qui toleraverant facile, 1. labores, 2. pericula, 3. res dubias, 4. atque res asperas. — [2]) I. Was? 1. Aetas, 2. et animus virilis; II. was thut er? 1. quaerit, etc., 2. inservit honori, 3. cavet commisisse id quod laboret mutare; III. (quaerit) was? 1. opes, 2. amicitias. — [3]) I. Was? 1. Domus, 2. aut res, was thut sie? juvat; II. wer? 1. illum qui cupit, 2. aut illum, qui metuit: III. wie so? 1. ut tabulae pictae juvant lippum, 2. ut fomenta juvant podagram, 3. ut citharae juvant auriculas dolentes ex sorde collecta. — [4]) I. Was? Fabula, 1. speciosa locis, 2. et morata recte, 3. fabula nullius veneris, 4. fabula sine pondere, 5. et fabula sine arte; II. was thut sie? 1. oblectat populum, 2. moratur populum: III. wie sehr? valdius, ac melius, 1. quam versus inopes

noctes atque dies patet atri janua Ditis; sed revocare gradum, superasque evadere ad auras, hoc opus, hic labor est.[1]) *Virg.* — Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla occurrit tellus; maria undique et undique coelum; olli caeruleus supra caput adstitit imber, noctem, hyememque ferens et inhorruit unda tenebris.[2])

Subject, Object und Nebenbestimmungen sind complex.

Ut vicitas in seditione non potest esse beata, nec in discordia dominorum domus; sic animus a se ipso dissidens secumque discordans, nullam gustare partem liquidae voluptatis ac liberae potest.[3]) *Cic.*

Verbum nebst Nebenbestimmungen, complex.

Non minus jucundi atque illustres sunt hi dies, quibus conservamur, quam illi quibus nascimur: quod salutis certa laetitia est, nascendi incerta conditio; et quod sine sensu nascimur, cum voluptate conservamur.[4])

---

rerum, 2. quam nugae canorae, delectant et morantur populum.

[1]) I. Wessen ohneracht̄et? Quamvis descensus Averni sit facilis, nam janua Ditis atri patet, 1. per dies, 2. atque per noctes; (sed): II. was? 1. revocare gradum, 2. et evadere ad auras superas: III. was ist es? 1. (hoc) est opus, 2. (hic) est labor. — [2]) I. Wann? Ut, 1. rates tenuere pelagus, 2. nec ulla terra occurrit jam amplius, 3. maria sunt undique, 4. et coelum est undique; II. was? imber caeruleus, 1. ferens noctem, 2. et ferens hyemem: III. was that er? 1. adstitit olli (illi) supra caput, 2. et unda inhorruit tenebris. — [3]) I. Auf welche Weise? 1. Ut civitas in seditione, 2. et ut domus in discordia dominorum non potest esse beata; (sic); II. was? animus, 1. dissidens, 2. discordans a se ipso, was thut er? non potest gustare: III. was? ullam partem voluptatis, 1. liquidae, 2. ac liberae. — [4]) Was? Hi dies, quibus conservamur; I. was

Subject, Zweckwort und Nebenbestimmungen sind complex.

Integer vitae, scelerisque purus, non eget Mauri jaculis, neque arcu; nec venenatis gravida sagittis, Fusce, pharetra: sive per Syrtes iter aestuosas, sive facturus per inhospitalem Caucasum, vel quae loca fabulosus lambit Hydaspes.[1]) *Hor.*

Subject, Verbum und Nebenbestimmungen sind complex.

Ut nox longa, quibus somni est pars nulla, diesque longa videtur opus debentibus; ut piger annus pupillis, quos dura premit custodia matrum: sic mihi tarda fluunt, ingrataque tempora, quae spem consiliumque morantur agendi gnaviter id, quod aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque; aeque neglectum pueris, senibusque nocebit.[2]) *Hor.*

---

sind sie? sunt, 1. jucundi, 2. atque illustres; II. wie so? non minus quam illi dies, quibus nascimur, sunt, 1. jucundi, 2. atque illustres: III. warum? 1. quod laetitia salutis est certa, sed conditio nascendi est incerta, 2. et quod nos nascimur sine sensu, sed conservamur cum voluptate.

[1]) I. (Fusce), wer? homo, 1. integer vitae, 2. et purus sceleris, was thut er? non eget: II. wessen? 1. jaculis, 2. neque arcu Mauri, 3. nec pharetra gravida sagittis venenatis: III. in welchem Falle? sive ille est facturus iter, 1. per Syrtes aestuosas, 2. sive per Caucasum inhospitalem, 3. vel per loca, quae Hydaspes fabulosus lambit. — [2]) I. Auf welche Weise? 1. Ut nox videtur longa illis, quibus nulla pars somni est, 2. et ut dies videtur longa hominibus debentibus opus, 3. ut annus videtur piger pupillis, quos custodia dura matrum premit; (sic); II. was? tempora quae, 1. morantur spem, 2. et morantur consilium agendi gnaviter id, quod prodest aeque pauperibus,

§. 2.

Der Hauptsatz der Perioden ist in drei verschiedenen Nebenbestimmungen complex.

a. Wann? wie? auf welche Weise?

(Quae postquam ex sententia exstruxerit) intempesta nocte, de improviso, multitudine Numidarum, Auli castra circumvenit.[1]) *Sall.*

b. Wann? wie (auf welche Weise)? wo?

Jugurtha munimento castrorum impeditus, cum alii super vallum praecipitarentur, alii in angustiis ipsi sibi properantes officerent, multis amissis, in loca maxime munita sese recipit.[2]) *Sall.*

c. Wie? wann? wo?

Illi (ut erat imperatum) eductis quatuor cohortibus, quae, praesidio castris relictae, integrae ab labore erant; et longiore itinere circumductis, ne ex hostium castris conspici possent; omnium oculis mentibusque ad pugnam intentis, celeriter ad eas, quas diximus, munitiones pervenerunt.[3]) *Caes.*

---

3. prodest aeque locupletibus, 4. quod neglectum nocebit aeque pueris, 5. et nocebit aeque senibus: III. was thun sie? (haec tempora), 1. fluunt tarda, 2. et fluunt lenta, wem? mihi.

[1]) Quae postquam ex sententia instruxerit, wer? ille, was thut er? circumvenit, was? castra Auli; I. wann? intempestiva nocte; II. auf welche Weise? ex improviso; III. womit? cum multitudine Numidarum. — [2]) Wer? Jugurtha, qui erat impeditus munimento castrorum; I. wann? 1. cum alii praecipitarentur super vallum, 2. et cum alii, properantes in angustiis, ipsi officerent sibi; II. auf welche Weise? multis amissis, was that er? recipit sese: III. wohin? in loca maxime munita. — [3]) Wer? Illi; I. auf welche

d. Wann? worinn? in welchem Falle?

Sin' aliquem infandum casum, fortuna, minaris; nunc, o nunc liceat crudelem abrumpere vitam, dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri; dum te, care puer, mea sera et sola voluptas, complexu teneo: gravior me nuncius aures vulneret.[1]) *Virg.* — (*)

Weise? 1. eductis ut erat imperatum, quatuor cohortibus, quae relictae praesidio castris, erant integrae ab labore, 2. circumductis illis cohortibus longiore itinere, ne possent conspici ex castris hostium; II. wann? 1. dum oculi, 2. et dum mentes omnium erant intentae ad pugnam, was thaten sie? pervenerunt: III. wohin? ad eas munitiones, quas diximus.

[1]) Was? Abrumpere vitam crudelem, was thut es? liceat nunc, o nunc mihi; I. wann? 1. dum curae sunt ambiguae, 2. dum spes futuri est incerta, 3. dum ego teneo complexu te, care puer, 4. dum teneo te, mea sera voluptas, 5. dum teneo te, mea sola voluptas; II. warum? ne nuncius gravior vulneret aures meas: III. in welchem Falle? si tu, o fortuna, minaris aliquem casum infandum.

(*) Wenn man die Classiker mit Aufmerksamkeit liest, wird man nur sehr selten darin auf Perioden stoßen, die in drei Theilen des Hauptsatzes zugleich complex sind. Unter tausend Perioden gelang es nur mit Mühe, die zehn Beispiele, welche den §. 1. dieses Capitels ausmachen, und die vier, welche den zweiten bilden, aufzufinden; aber unter vielen tausend Perioden ist mir auch nicht Eine vorgekommen, welche in mehr als drei Theilen des Hauptsatzes complex wäre. Der Grund ist kein anderer, als, weil die Gruppirung verschiedenartiger Begriffe in einem und demselben Hauptsatze nothwendig Unverständlichkeit zur Folge haben müßte.

Dritte Abtheilung.

Zusammengesetzte, (mehrgliedrige) Perioden, das sind solche, worin der Hauptsatz durch ganze Satzgefüge näher bestimmt und erläutert wird.

Cap. I.

Zusammengesetzte Perioden, deren Hauptsatz durch eine einzige Periode näher bestimmt wird.

a. Der Hauptsatz ist ein einfacher:

Commoda, quibus utimur, lucem qua fruimur, spiritum quem ducimus a Deo, nobis dari, et impertiri videmus.[1]) *Cic.* — Magnum hoc ego duco, quod placuit tibi, qui turpi secernis honestum, non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.[2]) *Hor.* — Vinum ad se omnino importari non sinunt; quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines atque effoeminari arbitrantur.[3]) *Caes.* — Omnes homines, P. C., qui de rebus

---

[1]) Nos videmus hoc, ist der Hauptsatz: (hoc, nempe: quod), 1. commoda quibus utimur, 2. lux qua fruimur, 3. spiritus quem ducimus, 1. dantur, 2. impertiuntur nobis a Deo; ist die Periode, welche „hoc", das Object des Hauptsatzes näher bestimmt.

[2]) Ego duco hoc magnum; ist der Hauptsatz: (hoc, nempe: quod), 1. ego placui tibi, qui secernis honestum turpi, non patre praeclaro, 2. sed placui tibi, 1. vita pura, 2. pectore puro, ist die Periode, welche „hoc", das Object des Hauptsatzes, näher bestimmt.

[3]) Illi non sinunt omnino hoc; ist der Hauptsatz: (hoc, nempe: ut) vinum importetur ad se; dient zur nähern Bestimmung des Objects. (quia) illi arbitrantur quod ho-

dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. [1]) *Sall.* — Non replenda est Curia verbis, quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem agger murorum, nec inundant sanguine fossae. [2]) *Virg.* — Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum dicat, et exacto contentus tempore vitae, cedat, uti conviva satur, reperire queamus. [3]) *Hor.* — Qui in simulatione, in inani ostentatione ficto non modo sermone, sed etiam vultu, stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. [4]) *Cic.* — Omnes homines, qui sese student praestare caeteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant veluti pecora, quae na-

---

mines, 1. remollescunt ea re ad laborem ferendum, 2. et quod effoeminantur ea re, ist hier die Periode, welche den Sinn des Hauptsatzes näher bestimmt.

[1]) P. C., hoc decet; Hauptsatz: (hoc, nempe: ut) omnes homines, qui consultant de rebus dubiis, sint vacui, 1. ab odio, 2. ab amicitia, 3. ab ira, 4. atque a misericordia, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes näher bestimmt.

[2]) Curia non est replenda verbis; Hauptsatz: (quae) verba magna volant tuto tibi, 1. dum agger murorum distinet hostem, 2. et dum fossae non inundant sanguine, ist die Periode, welche „verbis", eine Nebenbestimmung des Hauptsatzes, erläutert.

[3]) Hoc fit inde, Hauptsatz: (hoc, nempe: ut) nos queamus raro reperire hominem, 1. qui dicat se vixisse beatum, 2. et qui, contentus tempore exacto vitae, cedat uti conviva satur, ist die Periode, welche „hoc", das Subject des Hauptsatzes, näher bestimmt.

[4]) Illi errant vehementer, Hauptsatz: (qui) illi rentur hoc, nempe: quod ipsi possint consequi gloriam stabilem, 1. in simulatione, 2. in inani ostentatione, 3. non modo cum sermone ficto, 4. sed etiam cum vultu ficto, ist die Periode, welche „illi", das Subject des Hauptsatzes, näher bestimmt.

tura prona atque ventri obedientia finxit.[1]) *Sall.* — Proxima Circaeae raduntur littora terrae dives inaccessos ubi solis filia lucos assiduo resonat cantu, tectisque superbis urit odoratam nocturna in lumina cedrum, arguto tenues percurrens pectine telas.[2]) *Virg.* — Septima post Trojae excidium jam vertitur aetas, cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa, sideraque emensae ferimur, dum per mare magnum Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.[3]) *Virg.* — Ut obscuratur et offunditur luce solis lumen lucernae; sic rerum corporearum aestimatio, splendore virtutis et magnitudine obscuretur et obruatur atque intereat necesse est.[4]) *Cic.* —

---

[1]) Hoc decet, Hauptsatz: (hoc, nempe: ut) omnes homines, qui student, praestare sese caeteris animalibus, nitantur summa ope, ne transeant vitam in silentio, veluti pecora, quae natura finxit, 1. prona, 2. atque obedientia ventri, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes „hoc" näher bestimmt.

[2]) Littora proxima terrae Circaeae raduntur, Hauptsatz: (littora ubi) filia dives solis, 1. resonat lucos inaccessos cantu assiduo, 2. et urit cedrum odoratam tectis superbis in lumina nocturna, dum illa percurrit telas tenues pectine arguto, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes: „littora" näher bestimmt.

[3]) Aetas septima vertitur jam post excidium Trojae, Hauptsatz: (cum, ex quo excidio), nos emensae, 1. freta, 2. terras omnes, 3. saxa tot inhospita, 4. et sidera, 1. ferimur, 2. sequimur per mare magnum Italiam fugientem, 3. et volvimur undis, ist die Periode, welche den Hauptsatz näher bestimmt.

[4]) Hoc est necesse, Hauptsatz: (hoc, nempe: ut) aestimatio rerum corporearum, 1. obscuretur, 2. et obruatur, 3. atque intereat, 1. splendore, 2. magnitudine virtutis, wie so? ut lumen lucernae obscuratur et offunditur luce solis, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes näher bestimmt.

Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis agricola, incurvo terram molitus aratro, exesa inveniet scabra rubigine pila, aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes, grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.[1]) *Virg.* — Nunc ad me redeo libertino patre natum; quem rodunt omnes libertino patre natum; nunc, quia Maecenas, tibi sum convictor; at olim, quod mihi pareret legio Romana tribuno.[2]) *Hor.* — Humano capiti cervicem pictor equinam jungere si velit, et varias inducere plumas, undique collatis membris; ut turpiter atrum desinat in piscem mulier formosa superne; spectatum admissi, risum teneatis, amici?[3]) — Satis enim nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet, si omnes Deos hominesque celare possimus, nihil tamen avare, nihil injuste, nihil libidinose, nihil incontinenter esse faciendum.[4]) *Cic.* — Insidet quaedam in opti-

---

[1]) Tempus veniet scilicet, Hauptsatz: (tempus cum), 1. agricola, molitus terram aratro incurvo, inveniet finibus illis pila exesa rubigine scabra, 2. aut pulsabit galeas inanes rastris gravibus, 3. et mirabitur ossa grandia in sepulcris effossis, ist die Periode, welche „tempus" als Subject des Hauptsatzes näher bestimmt.

[2]) Ego redeo nunc ad me natum patre libertino, Hauptsatz: (quem) omnes rodunt me natum patre libertino; 1. nunc quia sum convictor tibi, Maecenas; 2. at olim, quod legio Romana pareret mihi tribuno, ist die Periode, welche die Worte des Hauptsatzes: „ad me," näher bestimmt.

[3]) Amici, admissi spectatum, teneatis risum, Hauptsatz: (si) pictor velit, 1. jungere cervicem equinam capiti humano, 2. et inducere varias plumas, membris entibus undique collatis; ita ut mulier formosa superne desinat in piscem atrum, ist die Periode, welche dem Hauptsatze zur nähern Bestimmung dient.

[4]) Hoc debet esse persuasum satis nobis, Hauptsatz: (si modo profecimus aliquid in philosophia); der dem Hauptsatze

mo quoque virtus, quae noctes et dies animum gloriae stimulis concitat atque admonet, non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam. [1]) — Sed tamen, quia magis ea percipimus, quae nobis ipsis, aut prospera, aut adversa eveniunt, quam illa quae caeteris; quae quasi longo intervallo interjecto videmus: aliter de illis ac de nobis judicamus. [2]) *Cic.* — Ut nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quae, nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quae possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam et ardens accesserit. [3]) —

---

untergeordnete Satz: (hoc, nempe: quod), 1. nihil est faciendum avare, 2. nihil est faciendum injuste, 3. nihil est faciendem libidinose, 4. nihil est faciendum incontinenter, etiamsi nos possimus celare, 1. omnes Deos, 2. et omnes homines, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes „hoc" näher bestimmt.

[1]) Virtus quaedam insidet in optimo quoque viro, Hauptsatz: (quae) virtus 1. concitat, 2. atque admonet animum stimulis gloriae, 1. per noctes, 2. et per dies, quod commemoratio nominis nostri, 1. non est dimittenda cum tempore vitae, 2. sed est adaequanda cum posteritate omni, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes „virtus" näher bestimmt.

[2]) Nos judicamus de illis, Hauptsatz: aliter ac judicamus de nobis, beigeordneter Satz: (quia) nos percipimus ea, 1. aut prospera, 2. aut adversa quae eveniunt nobis ipsis magis quam nos percipimus illa, quae eveniunt caeteris, quae videmus quasi longo intervallo interjecto, ist die Periode, welche die Beweggründe für den Hauptsatz enthält.

[3]) Nulla mens est tam parata ad comprehendendam vim oratoris, Hauptsatz: tam parata, ut illa possit incendi, nisi orator ipse accesserit, 1. inflammatus, 2. et ardens ad eam, ist die Periode, welche den Hauptsatz näher bestimmt: ut nulla materies est tam facilis ad exardescendum, quae

Ut in corporibus magnae dissimilitudines sunt, (alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere; itemque in formis aliis dignitatem inesse, aliis venustatem); sic in animis existunt etiam majores varietates.[1]) *Cic.* — Ut equus indomitus, quamvis natura bene compositus sit, idoneus non potest esse ad eas utilitates, et aptus ad ea, quae desiderantur ab equo; sic homo indoctus, quamvis ingeniosus, ad virtutem non potest pervenire.[2]) — Sed mihi vel tellus (optem) prius ima dehiscat, vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, pallentes umbras Erebi, noctemque profundam, ante, pudor, quam te violo aut tua jura resolvo.[3]) *Virg.* — Publium Scipionem, Marce fili, eum qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum, scripsit Cato, qui fere fuit ejus aequalis, nunquam se minus

---

possit concipere ignem, nisi igni admoto, untergeordneter Satz, der die ganze Periode näher bestimmt.

[1]) Varietates majores existunt etiam in animis, Hauptsatz: (sicut) magnae dissimilitudines sunt in corporibus; videmus enim quod, 1. alii valent velocitate ad cursum, 2. alii valent viribus ad luctandum; 3. itemque in formis, videmus quod dignitas inest aliis, 4. et quod venustas inest aliis, ist die Periode, die den Hauptsatz näher bestimmt.

[2]) Homo indoctus non potest pervenire ad virtutem, Hauptsatz: quamvis ille sit ingeniosus: nähere Bestimmung des Hauptsatzes. (sicut) equus indomitus non potest esse 1. idoneus ad eas utilitates, 2. et aptus ad ea quae desiderantur ab equo, quamvis ille sit bene compositus natura, ist die Periode, welche den Hauptsatz näher bestimmt.

[3]) Ego optem hoc, Hauptsatz: (hoc, nempe); 1. vel tellus ima dehiscat mihi, 2. vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, 3. ad umbras pallentes Erebi, 4. et ad noctem profundam, wann? ante (prius) quam, 1. violo te o pudor, 2. aut resolvo tua jura, ist die Periode, welche das Object des Hauptsatzes „hoc" näher bestimmt.

otiosum esse, quam cum otiosus; nec minus solum, quam cum solus esset.[1]) — Poenorum qualis in arvis saucius ille gravi venantum vulnere pectus, tum demum movet arma leo, gaudetque comantes excutiens cervice toros, fixumque latronis impavidus frangit telum, et fremit ore cruento; haud secus accenso gliscit violentia Turno.[2]) *Virg.* — Qui didicit, patriae quid debeat, et quid amicis; quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes; quod sit conscripti, quod judicis officium; quae partes in bellum missi ducis; ille profecto reddere personae scit convenientia cuique.[3]) *Hor.* — Quemadmodum oculus conturbatus non est probe affectus ad suum munus fungendum, et reliquae partes, reliquumve

---

[1]) Marce fili, Cato, scripsit hoc, Hauptsatz; qui fuit fere aequalis ejus (Scipionis); Zwischensatz zur nähern Bestimmung des Hauptsatzes; (scripsit hoc, nempe: quod) Publius Scipio, ille qui primus Africanus appellatus est, erat solitus dicere, 1. se nunquam esse minus otiosum, quam cum otiosus esset; 2. et se nunquam esse minus solum, quam cum solus esset, ist die Periode, welche das Object des Hauptsatzes „hoc" näher bestimmt.

[2]) Violentia gliscit Turno accenso, Hauptsatz. (auf welche Weise? haud secus qualis) ille leo, qui est saucius pectus ex vulnere gravi venantum in arvis Poenorum, tum demum, 1. movet arma, 2. et excutiens toros comantes cervice, gaudet, 3. et impavidus frangit telum fixum latronis, 4. et fremit ore cruento, ist die Periode, welche den Hauptsatz näher bestimmt.

[3]) Ille scit profecto reddere convenientia cuique personae, Hauptsatz: (qui) ille didicit, 1. quid debeat patriae, 2. et quid debeat amicis, 3. quo amore frater amandus sit, 4. et quo amore hospes amandus sit, 5. quod sit officium conscripti, 6. quod sit officium judicis; 7. quae sint partes ducis missi in bellum, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes „ille" näher bestimmt.

corpus, cum a statu est motum, officio suo et muneri deest; sic conturbatus animus non est aptus ad exsequendum munus suum.[1]) *Cic.*

b. Der Hauptsatz ist complex.

Quanquam omnis virtus nos ad se allicit, facitque ut eos diligamus in quibus ipsa inesse videatur; tamen justitia et liberalitas id maxime efficit.[2]) — Cervus erat forma praestanti et cornibus ingens; Tyrrheidae pueri quem matris ab ubere raptum nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia parent armenta, et late custodia credita campi.[3]) *Virg.* — Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate et metu, tum etiam aegritudine et voluptate animi et iracundia; ut tranquillitas, et securitas adsit, quae effert, tum constantiam, tum etiam dignitatem.[4]) *Cic.*

---

[1]) Animus conturbatus non est aptus ad exsequendum munus suum, Hauptsatz. (auf welche Weise? quemadmodum), 1. oculus conturbatus non est affectus probe ad fungendum munus suum, 2. et (quemadmodum), 1. partes reliquae, 2. vel corpus reliquum deest, 1. officio suo, 2. et muneri, cum est motum a statu, ist die Periode, welche dem Hauptsatze zur nähern Bestimmung dient.

[2]) 1. Justitia, 2. et liberalitas efficit maxime id, Hauptsatz. (wessen ohnerachtet? quanquam) omnis virtus, ,allicit nos ad se, 2. et facit ut diligamus eos in quibus ipsa videatur inesse, ist die Periode, welche den Hauptsatz näher bestimmt.

[3]) Cervus, 1. forma praestanti, 2. et ingens cornibus, erat, Hauptsatz. (quem), 1. pueri Tyrrheidae, 2. et pater Tyrrheus, cui armenta regia parent, 3. et cui custodia campi credita est late, nutribant illum (cervum) raptum ab ubere matris, ist die Periode, welche das Subject des Hauptsatzes „cervus" näher bestimmt.

[4]) Vacatio vacanda est (vacandum), 1. omni perturbatione animi, 2. cupiditate, 3. et metu, 4. tum etiam aegritudi-

Cap. II.

Aus zwei Satzgefügen zusammengesetzte Perioden.

a. Mit einem einfachen Hauptsatze.

Postquam exempta fames epulis, mensaeque remotae, amissos longo socios sermone requirunt; spemque metumque inter dubii, seu vivere credant, sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.[1]) *Virg.* — Si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum spoliet aut violet alterum, disrumpi necesse est eam, quae maxime est secundum naturam humani generis, societatem.[2]) *Cic.* — Quoniam res humanae fragiles caducaeque sunt, semper aliqui acquirandi sunt quos diligamus, et a quibus diligamur; caritate enim benevolentia-

---

ne, 5. et voluptate animi, 6. et iracundia, Hauptsatz. (warum? ut), 1. tranquillitas, 2. et securitas, quae effert tum constantiam, cum etiam dignitatem, adsit, ist die Periode zur nähern Bestimmung des Hauptsatzes.

[1]) I. Illi requirunt sermone longo socios amissos, Hauptsatz. (wann? postquam), 1. fames est exempta epulis, 2. et mensae sunt remotae, Bestimmungssatz der mit dem Hauptsatze zusammen, die erste Periode bildet. II. (qui) illi erant dubii, 1. inter spem, 2. et inter metum; auf welche Weise? 1. seu credant eos vivere, 2. seu credant eos pati extrema, 3. et seu credant eos vocatos non exaudire jam, ist die zweite Periode, welche das Subject des Hauptsatzes „illi" näher bestimmt.

[2]) I. Hoc est necesse, Hauptsatz; (hoc, nempe: ut) illa societas quae est maxime secundum naturam generis humani disrumpatur; nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „hoc" mit welchem es die erste Periode bildet; II. (si enim) nos erimus affecti sic, auf welche Weise? ut quisque, 1. spoliet, 2. aut violet alterum, propter suum emolu-

que sublata omnis est e vita sublata jucunditas.[1]) — Ut stultitia, etsi adepta est, quod concupivit, nunquam se tamen consecutam putat; sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque unquam sui poenitet.[2]) *Cic.* — Mortua quin etiam jungebat corpora vivis, componens manibusque manus, atque oribus ora: tormenti genus! et sanie taboque fluentes complexu in misero, longa sic morte necabat.[3]) *Virg.* — Ut gravius aegrotant ii, qui, cum levati morbo videntur, in eum de integro inciderunt; sic vehementius nos laboramus, qui profligato bello ac pene sublato, renovatum bellum gerere

---

mentum, ist die zweite Periode, welche eben auch zu näherer Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „hoc" dient.

[1]) I. Aliqui sunt semper acquirendi, Hauptsatz; 1. quos diligamus, 2. et a quibus diligamur, Bestimmungssatz des Subjects quoniam res humanae sunt, 1. fragiles, 2. caducae; Bestimmungssatz des Hauptsatzes, mit dem er die erste Periode bildet. II. warum? jucunditas enim omnis est sublata e vita, si caritas sit sublata, et si benevolentia sit sublata, ist die zweite Periode, die den Sinn der ersten ergänzt.

[2]) I. Sapientia, 1. est contenta semper eo, etc., 2. neque poenitet unquam sui; Hauptsätze: quod adest; Bestimmungssatz des Zweckwortes „eo" der mit den beiden vorhergehenden Sätzen die erste Periode bildet, — II. (sicut) stultitia nunquam putat se consecutam esse, quod concupivit; etsi adepta sid id, zweite Periode, welche die erste näher bestimmt.

[3]) I. Ille jungebat corpora mortua corporibus vivis; Hauptsatz; (ille) qui componebat, 1. manus manibus, 2. ora oribus; Bestimmungssatz des Subjects des Hauptsatzes mit dem er die erste Periode bildet. II. (genus tormenti!) ille necabat sic longa morte homines, 1. qui erant fluentes sanie, 2. et qui erant fluentes tabo in complexu misero, zweite Periode, welche den Sinn der ersten erweitert und vervollständigt.

rere conamur.[1]) *Cic.* — Ut, si medicus sciat eum aegrotum, cui jussisset vinum sumere, meracius sumpturum statimque periturum, magna sit in culpa; sic doctus reprehendendus, qui docet eos, quos sciat doctrina perverse et improbe usuros.[2]) *Cic.* — Quoniam autem vivitur non cum perfectis hominibus, planeque sapientibus; sed cum iis, in quibus praeclare agitur, si sunt simulacra virtutis; etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio virtutis appareat.[3]) *Cic.* — Ut gemmae, quamvis abjiciantur in lutum, fulgorem tamen et proprietatem non amittunt; sic multi, qui, quamvis in tenebris involuti fuerint, non tamen optimam naturam, quam non ab

---

[1]) I. Nos laboramus vehementius, Hauptsatz; (qui) nos conamur gerere bellum renovatum, cum bellum sit, 1. profligatum, 2. ac pene sublatum; Bestimmungssatz, zum Subject des Hauptsatzes „nos" gehörig, mit welchem er die erste Periode bildet. — II. (sicut) ii aegrotant gravius, qui inciderunt in eum de integro, cum viderentur levati morbo, zweite Periode, welche die erste näher bestimmt.

[2]) I. Doctus est reprehendendus, Hauptsatz; (qui doctus) docet eos quos sciat usuros doctrina, 1. perverse, 2. et improbe; Bestimmungssatz des Subjects des Hauptsatzes, mit dem er die erste Periode bildet. II. (sicut) medicus sit in magna culpa, in welchem Falle? si ille sciat quod is aegrotus, cui jussisset sumere vinum, sumpturus sit meracius, et periturus sit statim, zweite Periode.

[3]) I. Ego puto hoc intelligendum esse, Hauptsatz. (hoc, nempe: quod) nemo, in quo aliqua significatio virtutis appareat, sit negligendus omnino; Bestimmungssatz des Objects „hoc" des Hauptsatzes, mit welchem er die erste Periode bildet. — II. (quoniam autem) vita vivitur non cum hominibus, 1. perfectis, 2. et plane sapientibus; sed cum iis, in quibus praeclare agitur, si illi sint simulacra virtutis. Zweite Periode.

homine, sed ab ipso Deo genitam putamus, non amiserunt.[1]) — Cum referre negas, quali sit quisque parente natus, dum ingenuus; persuades hoc tibi vere, ante potestatem Tulli, atque ignobile regnum, multos saepe viros nullis majoribus ortos, et vixisse probos, amplis et honoribus auctos.[2]) *Hor.* — Quanquam enim libri nostri complures non modo ad legendi, sed etiam ad scribendi studium excitaverunt; tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiae nomen sit invisum, mirenturque in ea tantum me operae et temporis ponere.[3]) *Cic.* — Ut equos, propter crebras contentiones praelio-

---

[1]) I. Multi non amiserunt naturam optimam, Hauptsatz; quam naturam nos non putamus genitam esse ab homine, sed a Deo ipso; nähere Bestimmung des Objects, quamvis ille fuerint involuti in tenebris, Bestimmungssatz des Hauptsatzes, mit dem er die erste Periode bildet. II. (sicut) gemmae non amittunt, 1. fulgorem, 2. et proprietatem, wessen ohnerachtet? quamvis illae abjiciantur in lutum. Zweite Periode.

[2]) I. Tu persuades vere hoc tibi, Hauptsatz; (hoc, nempe: quod) multi viri, qui erant orti nullis majoribus, 1. et vixerant saepe probi, 2. et fuerunt saepe aucti honoribus amplis, Bestimmungssatz zum Object des Hauptsatzes „hoc" gehörig, mit dem er die erste Periode bildet. II. (wann? cum) tu negas referre quali parente quisque sit natus, dum ille sit ingenuus; Zweite Periode.

[3]) I. Ego vereor interdum hoc, Hauptsatz; (hoc nempe: ne), 1. nomen philosophiae sit invisum quibusdam bonis viris, 2. et ne mirentur me ponere in ea tantum, 1. operae, 2. et temporis; Bestimmungssatz des Objects des Hauptsatzes „hoc" mit dem er die erste Periode bildet. II. (vereor hoc) wessen ohnerachtet? (quanquam) libri nostri excitaverunt complures, 1. non modo ad studium legendi, 2. sed etiam ad studium scribendi, nähere Bestimmung (des Vorbehalts) für den Hauptsatz „vereor hoc" mit welchem sie die zweite Periode bildet.

rum ferocitate exultantes, domitoribus tradere solent, ut iis facilioribus possint uti; sic homines secundis rebus effrenatos, sibique praesidentes, tanquam in gyrum rationis et doctrinae duci oportet, ut perspiciant rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunae. [1]) *Cic.* — Ut medici membrum saepe putrefactum incidunt, atque in totum eradicant, ne aliam corporis partem labefactare aut corrumpere possit; sic necesse est, si rempublicam salvam esse volumus, ut perditissimos homines ex urbe penitus exstirpemus, ne corruptus integro, violatus casto, labem infringat. [2]) *Cic.* — Ut medicorum scientiam non ipsius artis, sed bonae valetudinis causa probamus; et gubernatoris ars, quia bene navigandi

---

[1]) Hoc oportet, Hauptsatz; (hoc, nempe: ut) homines, 1. effrenati rebus secundis, 2. et praesidentes sibi, ducantur tanquam in gyrum rationis et doctrinae; nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „hoc," (ut) illi perspiciant, 1. imbecillitatem rerum humanarum, 2. et varietatem fortunae, Bestimmungssatz des Hauptsatzes, mit welchem er die erste Periode bildet. II. (auf welche Weise? sicut) homines solent tradere domitoribus equos exultantes ferocitate, propter contentiones crebras praeliorum; ut possint uti iis facilioribus, zweite Periode und nähere Bestimmung (der Art und Weise) für den Hauptsatz.

[2]) I. Hoc est necesse, Hauptsatz; si volumus rempublicam esse salvam; nähere Bestimmung des Hauptsatzes. (hoc, nempe: ut) nos exstirpemus penitus ex urbe homines perditissimos, ne (civis), 1. curruptus infringat labem integro, 2. et ne violatus infringat labem casto; Bestimmungssatz für „hoc," als Subject des Hauptsatzes, mit welchem er die erste Periode bildet; II. (auf welche Weise? sicut) medici incidunt saepe membrum putrefactum, atque eradicant illud in totum; ne id possit, 1. labefactare, 2. aut corrumpere partem aliam corporis, zweite Periode, die zu näherer Bestimmung des Hauptsatzes dient.

rationem habet, utilitate, non arte laudatur: sic sapientia quae ars vivendi putanda est, non expeteretur, si nihil efficeret; nunc expetitur, quia est tanquam artifex conquirendae et comparandae voluptatis.[1]) *Cic.* — Marcus Petrejus ejusdem legionis centurio, cum portas exscindere conatus esset, a multitudine oppressus ac sibi desperans, multis jam vulneribus acceptis, manipularibus suis, qui illum secuti erant; quoniam inquit, me una vobiscum servare non possum; vestrae quidem certe saluti prospiciam, quos cupiditate adductus, in periculum deduxi.[2]) *Caes.* — Ut si grammaticum se professus quispiam, barbare loquatur; aut si absurde canat, qui

---

[1]) I. Sapientia non expeteretur, Hauptsatz; quae est putanda ars vivendi; nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „sapientia“ (nam) nunc expetitur, quia est tanquam artifex, 1. conquirendae, 2. et comparandae voluptatis; Bestimmungssatz des Hauptsatzes mit dem er die erste Periode bildet; II. (auf welche Weise? sicut) nos probamus scientiam medicorum, 1. non causa ipsius artis, 2. sed causa valetudinis bonae; et sicuti ars gubernatoris laudatur utilitate, quia habet rationem bene navigandi, non laudatur arte, zweite Periode, zu näherer Bestimmung des Hauptsatzes.

[2]) I. Marcus Petreius, centurio ejusdem legionis, inquit hoc manipularibus suis. Hauptsatz; qui secuti erant illum; nähere Bestimmung von „manipularibus“; (ille) qui 1. erat oppressus a multitudine, cum conatus esset exscindere portas, 2. et qui erat desperans sibi ex multis vulneribus jam acceptis; Bestimmungssatz zum Subject des Hauptsatzes „M. Petreius,“ gehörig, mit dem er die erste Periode bildet; II. (inquit hoc) ego prospiciam quidem certe saluti vestrae, quos ego abductus cupiditate deduxi in periculum; quoniam non possum servare me una vobiscum, zweite Periode, zu näherer Bestimmung von „hoc“ als Object der ersten Periode.

se velit haberi musicum, hoc turpius est, quod in eo ipso peccat, cujus profitetur scientiam: sic philosophus in ratione vitae peccans, hoc turpius est, quod in officio, cujus magister esse vult, labitur, artemque vitae professus, delinquit in vita.[1]) *Cic.* — Primo Punico bello Regulus captus a Poenis, cum de captivis commutandis Romam missus esset, jurassetque se rediturum; primum ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit; deinde, cum retineretur a propinquis et ab amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere.[2]) *Cic.* — Aequam memento rebus in arduis servare mentem; non secus in bonis ab insolenti

---

[1]) I. Hoc est turpius, Hauptsatz; (hoc, nempe:) philosophus qui peccat in ratione vitae, nähere Bestimmung von „hoc" als Subject des Hauptsatzes, (warum? ex hoc, quod), 1. ille labitur in officio cujus ille vult esse magister, 2. et quod ille delinquit in vita, dum professus est artem vitae; Bestimmungssatz des Hauptsatzes, mit dem es die erste Periode bildet; II. (sicut) hoc, nempe: 1. si quispiam qui professus est se grammaticum, loquatur barbare, 2. aut si quispiam qui velit se haberi musicum canat absurde, est turpius; warum? ex eo, quod peccat in eo ipso, cujus scientiam profitetur, zweite Periode.

[2]) I. Regulus non censuit hoc in senatu; Hauptsatz; qui captus fuerat a Poenis in primo bello punico; nähere Bestimmung zu „Regulus," als Subject des Hauptsatzes gehörig, (hoc, nempe: quod) captivi essent reddendi; nähere Bestimmung zu „hoc" als Object des Hauptsatzes gehörig; 1. cum missus esset Romam de captivis commutandis, 2. et cum jurasset se rediturum; nähere Bestimmung des Hauptsatzes; primum ut venit; zweite nähere Bestimmung des Hauptsatzes und mit dem vorhergehenden die erste Periode bildend; II. (deinde) ille maluit redire ad supplicium, quam fallere fidem datam hosti, cum retineretur, 1. a propinquis, 2. et ab amicis. Zweite Periode.

temperatam laetitia, moriture Deli; seu moestus omni tempore vixeris, seu te in remoto gramine per dies festos reclinatus bearis interiore nota Falerni: qua pinus ingens albaque populus, umbram hospitalem consociare amant ramis, et obliquo laborat lympha fugax trepidare rivo.[1]) *Hor.*

b. mit einem complexen Hauptsatze.

Quo quisque est solertior et ingenuosior, hoc decet iracundius et laboriosius; quod enim ipse celeriter arripuit, id quum tarde percipi videt, discruciatur.[2]) *Cic.* — Ut ignis in aquam conjectus, continuo restinguitur et refrigeratur; sic refervens falsum crimen, in purissimam et castissimam vitam collatum, statim concidit et extinguitur.[3]) — Tu, quamcumque Deus tibi fortuna-

---

[1]) Deli moriture, memento servare mentem aequam in rebus arduis, Hauptsatz; a) auf welche Weise? non secus actu memineris in rebus bonis servare mentem temperatam ab insolenti laetitia; b) in welchem Falle? seu tu vixeris moestus omni tempore, seu etc. — a) und b) sind nähere Bestimmungen des Hauptsatzes, und bilden mit ihm die erste Periode. II. (seu) tu reclinatus per dies festos in gramine remoto, bearis te nota interiore (vini) Falerni: wohin? 1. qua pinus ingens, et qua populus alba amant consociare ramis umbram hospitalem, 3. et qua lympha fugax laboret trepidare rivo obliquo, zweite Periode.

[2]) I. Quisque docet, 1. iracundius, 2. et laboriosus, Hauptsätze; wie so? hoc quo quisque est, 1. solertior, 2. et ingeniosior; Bestimmungssatz des Hauptsatzes, mit dem er die erste Periode bildet; II. (enim) ipse discruciatur, quum videt id, quod ipse arripuit celeriter, percipi tarde, zweite Periode.

[3]) I. Crimen falsum refervens, 1. concidit, 2. et extinguitur statim, Hauptsätze; quod est collatum in vitam, 1. purissimam, 2. et castissimam; nähere Bestimmung des Sub-

verit horam, grata sume manu; nec dulcia differ in annum: ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter te dicas. [1]) *Hor.* — Quemadmodum temperantia sedat omnes appetitiones, et efficit ut hae rectae rationi pareant conservatque considerata judicia mentis; sic huic inimica intemperantia, omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. [2]) *Cic.* — Ut mare, quod sua natura tranquillum est, ventorum vi agitari videmus ac turbari; sic populus sua sponte pacatus, hominum seditiosorum vocibus, et violentissimis tempestatibus concitari solet. [3]) *Cic.* — Ut imperatores instructa acie solent, quanquam

---

jects „crimen" des Hauptsatzes mit dem sie die erste Periode bildet. II. sicut ignis, qui est conjectus in aquam, 1. restinguitur, 2. et refrigeratur continuo, zweite Periode.

[1]) I. Tu, 1. sume horam, etc. manu grata, 2. nec differ negotia dulcia in annum, Hauptsätze; quamcumque horam Deus fortunaverit tibi, nähere Bestimmung des Objects des ersten Hauptsatzes, und mit beiden zusammen die erste Periode bildend; II. (ut) tu dicas, quod tu vixeris libenter, qocunque loco tu fueris, zweite Periode.

[2]) I. Intemperantia, 1. inflammat, 2. conturbat, 3. incitat omnem statum animi, Hauptsätze; (quae est) inimica huic (temperantiae), nähere Bestimmung des Subjects beider Hauptsätze „intemperantia" mit welchen sie die erste Periode bildet; II. (quemadmodum) temperantia, 1. sedat omnes appetitiones, 2. et efficit, ut hae pareant rationi rectae, 3. et conservat judicia considerata mentis, zweite Periode.

[3]) I. Populus solet concitari, 1. vocibus hominum seditiosorum, 2. et tempestatibus violentissimis, Hauptsätze; qui est pacatus sua sponte; nähere Bestimmung des Subjects beider Hauptsätze „populus" mit welchen sie die erste Periode bildet; II. (sicut) nos videmus mare, quod est tranquillum sua natura, 1. agitari, 2. ac turbari vi ventorum, zweite Periode.

paratissimos milites ad proeliandum videant, eos tamen cohortari; ita juvenes ardentes et erecti, ad laudem et ad litteras sunt adhortandi. [1]) — Si primo praelio Catilina superior aut aequa manu discessisset, profecto magna clades atque calamitas rempublicam oppressisset; quin defessis et exsanguibus, qui plus posset, imperium atque libertatem extorqueret. [2]) *Sall.* — Jam saliare Numae carmen qui laudet, et illud, quod mecum ignorat, solus vult scrire videri, ingeniis non ille favet, plauditque sepultis; nostra sed impugnat: nos, nostraque lividus odit. [3]) *Hor.* — Jam primum juventus, simul ac belli patiens erat, in castris, per laborem, usu, mili-

---

[1]) I. Juvenes sunt adhortandi, 1. ad laudem, 2. et ad litteras, Hauptsatz; qui sunt, 1. ardentes, 2. et erecti; nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „juvenes", mit dem sie die erste Periode bildet; II. (ita) ut imperatores, cum acies est instructa, solent cohortari milites, quanquam videant eos paratissimos ad proeliandum. Zweite Periode.

[2]) I. 1. Magna clades, 2. atque calamitas oppressisset profecto rempublicam, Hauptsatz; in welchem Falle? si Catilina primo praelio discessisset, 1. superior, 2. aut aequa manu; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, mit welchem sie die erste Periode bildet; II. (quin) ille qui plus posset, extorqueret, 1. imperium, 2. atque libertatem hominibus, 1. defessis, 2. et exsanguibus, zweite Periode.

[3]) I. Ille, 1. non favet jam, 2. non plaudit jam ingeniis sepultis, Hauptsätze; auf welche Weise? sed, 1. ille impugnat nostra, 2. odit lividus nos, 3. odit lividus nostra; nähere Bestimmung der beiden Hauptsätze, mit denen sie gemeinschaftlich die erste Periode bildet; II. ille (qui), 1. laudat carmen saliare Numae, 2. et qui solus vult videri scire illud, quod ignorat mecum, zweite Periode, welche zu näherer Bestimmung von „ille" als Subjects der beiden Hauptsätze dient.

tiam discebat; magisque in decoris armis et militaribus equis, quam in scortis atque conviviis lubidinem habebat.[1]) *Sall.* — Cum aliquid clementer, mansuete, juste, recte, moderate, sapienter factum aut legimus, aut audimus, quo studio incendimur, non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos saepe, quos nunquam vidimus; diligamus?[2]) *Cic.* — Tertia sed postquam congressi in praelia, totae implicuere inter se acies, legitque virum vir; tum vero et gemitus morientum, et sanguine in alto armaque, corporaque, et permixti caede virorum, semianimes volvuntur equi, pugna aspera surgit.[3]) *Virg.* — Romanus imperator, ubi se dolis fatigari videt, neque ab hoste copiam, pugnandi fieri, ur-

---

[1]) I. Juventus jam primum discebat militiam, 1. in castris, 2. per laborem, 3. usu, Hauptsatz; wann? simul ac illa erat patiens belli, nähere Bestimmung des Hauptsatzes, mit welchem sie die erste Periode bildet; II. (et) illa juventus habebat lubidinem, 1. in armis decoris, 2. et in equis militaribus, magis quam illa habebat lubidinem, 1. in scortis, 2. atque in conviviis, zweite Periode.

[2]) I. Nos incendimur quo (nempe: magno) studio, Hauptsatz; wann? cum, 1. legimus, 2. aut audimus aliquid factum esse, 1. clementer, 2. mansuete, 2. juste, 4. recte, 5. moderate, 6. sapienter; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, mit dem sie die erste Periode bildet; II. (nos incendimur studio), auf welche Weise? non modo, 1. in rebus gestis, 2. sed etiam in rebus fictis, ita ut diligamus saepe eos, quos nunquam vidimus, zweite Periode.

[3]) I. Tum vero, 1. gemitus morientum est, 2. et arma, 3. et corpora sunt in sanguine alto, 4. et equi semianimes volvuntur, 5. pugna aspera surgit, Hauptsätze; qui erant permixti caede virorum; nähere Bestimmung von „equi" als Subject des vierten Hauptsatzes. II. (wann? postquam), illi congressi sunt in praelia tertia, 1. acies implicuere inter se, 2. et vir legit virum, zweite Periode.

bem magnam, et in ea parte, qua sita erat, arcem regni nomine Zamam statuit oppugnare; ratus (id quod negotium poscebat) Jugurtham laborantibus suis auxilio venturum, ibique praelium fore.[1]) *Sall.* — Illam omnis tectis agrisque effusa juventus, turbaque miratur matrum, et prospectat euntem, attonitis inhians animis, ut regius ostro velet honos leves humeros, ut fibula crinem auro internectat; Lyciam ut gerat ipse pharetram et pastoralem praefixa cuspide myrtum.[2]) *Virg.* — At furii Caci mens effera, ne quid inausum aut intentatum scelerisve dolive fuisset, quatuor a stabulis praestanti corpore tauros avertit, totidem forma superante juvencas; atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis, cauda in speluncam tractos, versisque viarum indiciis raptos, saxo occultabat opaco.[3]) *Virg.* — Postquam res Asiae, Pria-

---

[1]) I. Romanus imperator statuit oppugnare, 1. urbem magnam, 2. et arcem regni nomine Zamam, Hauptsatz; in ea parte in qua sita erat; erste nähere Bestimmung des Hauptsatzes: ubi videt, 1. se fatigari dolis, 2. neque copiam pugnandi fieri ab hoste; zweite nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und mit der vorhergehenden zur ersten Periode gehörig. II. (warum? quia) ille erat ratus, 1. Jugurtham venturum auxilio laborantibus suis, 2. et praelium fore ibi (id quod negotium poscebat.)

[2]) I. 1. Omnis juventus, 2. et turba matrum, 1. miratur, 2. et prospectat illam euntem, Hauptsatz; quae erat effusa, 1. in tectis, 2. et in agris, nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes, und mit ihm die erste Periode bildend; II. (wann? dum) illa juventus est inhians animis attonitis, 1. ut honos regius velet ostro humeros leves, 2. ut fibula internectat crinem auro; 3. ut ipsa gerat pharetram Lyciam, 4. et ut ipsa gerat myrtum pastoralem cuspide praefixa; zweite Periode.

[3]) I. At mens Caci avertit a stabulis, 1. quatuor tauros corpore praestanti, 2. totidem juvencas forma superante,

mique evertere gentem immeritam visum Superis, ceciditque superbum Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja; diversas exilia et desertas quaerere terras auguriis agimur Divum, classemque sub ipsa Antandro et Phrigiae molimur montibus Idae, incerti quo fata ferant, ubi sistere detur; contrahimusque viros.[1]) *Virg.* — Ut enim pulchritudo corporis apta compositione movet oculos et delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt, sic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibuscum vivitur, ordine, et constantia, et moderatione dictorum omnium, atque factorum.[2]) *Cic.* — Ut, si quodque

---

Hauptsatz; quae erat effera furiis, erste nähere Bestimmung von dem Subject des Hauptsatzes „mens", ne quid, 1. sceleris, 2. vel doli fuisset, 1. inausum, 2. aut intentatum; zweite nähere Bestimmung des Hauptsatzes und mit der vorhergehenden die erste Periode bildend; (atque) ille occultabat in saxo opaco, 1. hos tractos cauda in speluncam, 2. et hos raptos indiciis versis viarum, ne aliqua vestigia forent pedibus rectis; zweite Periode.

[1]) I. Nos agimur quaerere auguriis Divum, exilia diversa et terras desertas, 2. et molimur classem sub ipsa Antandro, et sub montibus Idae Phrygiae, 3. et contrahimus viros, Hauptsätze; dum nos sumus incerti, 1. quo fata ferant, 2. ubi sistere detur; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, die mit ihm die erste Periode bildet. II. (wann? postquam), 1. hoc (nempe:) evertere res Asiae, et gentem immeritam Priami visum est Superis, 2. et postquam Ilium superbum cecidit, 3. et postquam omnis Troja Neptunia fumat humo; zweite Periode.

[2]) I. Hoc decorum movet approbationem, 1. ordine, 2. et constantia, 3. et moderatione dictorum atque factorum omnium, Hauptsatz; quod elucet in vita; nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „hoc"; eorum quibuscum vivitur; nähere Bestimmung von „approbationem" als

membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret se valere, si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari et interire totum corpus necesse est; sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique prosit, emolumenti sui gratia, societas hominum et communitas evertetur.[1]) *Cic.* — Est non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendae salutis.[2]) *Cic.* — Ut pictores, et ii, qui signa fabricantur,

---

Object des Hauptsatzes; alles zusammen genommen bildet die erste Periode; II. (auf welche Weise? sicut) pulchritudo corporis, 1. movet oculos apta compositione, 2. et delectat hoc ipso, quod omnes partes corporis consentiunt inter se quodam lepore, zweite Periode.

[1]) I. 1. Societas, 2. et communitas hominum evertetur, Hauptsatz; si unusquisque nostrum, 1. rapiat ad se commoda aliorum, 2. et detrahat id quod cuique prosit, gratia sui emolumenti; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, mit welchem sie die erste Periode bildet. II. (auf welche Weise? sicut) hoc, nempe: ut totum corpus debilitetur et intereat, est necesse, in welchem Falle? si quodque membrum haberet hunc sensum, ut putaret se posse valere, si traduxisset ad se valetudinem membri proximi; zweite Periode.

[2]) I. Lex haec est lex, 1. non scripta, 2. sed nata, Hauptsatz; quam non didicimus, accepimus, legimus, verum arripuimus, hausimus, expressimus ex natura ipsa, 2. ad quam non docti, sed facti, 3. non instituti, sed imbuti sumus; nähere Bestimmung des Prädicats des Hauptsatzes, mit welchem sie die erste Periode bildet; II. (ut) omnis ratio expediendae salutis honesta esset, si vita nostra inci-

et veri etiam poëtae, suum quisque opus a vulgo considerari vult, ut, si quid reprehensum sit a pluribus, id corrigatur; hique et secum, et cum aliis, quid in eo peccatum sit exquirunt: sic aliorum judicio permulta nobis et facienda et non facienda, et mutanda et corrigenda sunt.[1]) *Cic.* — Caesar esti a bello atque hoste discedere detrimentosum esse existimabat; tamen non ignorans, quanta ex dissentionibus incommoda oriri consuescunt, ne tanta et tam conjuncta populo Romano civitas, quam ipse semper aluisset, omnibusque rebus ornasset, ad vim atque ad arma discederet, atque ea pars, quae minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige arcesseret, huic rei praevertendum existimavit.[2]) *Caes.* —

---

disset, 1. in aliquas insidias, 2. in vim, 3. aut in tela latronum, 4. aut in tela inimicorum, zweite Periode.

[1]) I. Permulta sunt, 1. facienda, 2. et non facienda, 3. et mutanda, 4. et corrigenda nobis, judicio aliorum, Hauptsatz; sicut 1. pictores, 2. et ii qui fabricantur signa, 3. et etiam veri poëtae, quisque vult opus suum considerari a vulgo, ut si quid reprehensum sit a pluribus, id corrigatur; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, mit welchem sie die erste Periode bildet; II. et ut hi (nempe: pictores etc.,) exquirunt, 1. secum, 2. cum aliis, quid (nempe: id quod) peccatum sit; zweite Periode.

[2]) I. Caesar existimavit praevertendum esse huic rei, Hauptsatz; non ignorans quanta incommoda consuescunt oriri ex dissentionibus; nähere Bestimmung des Subjects; wessen ohneracht et? etsi ille existimabat quod detrimentosum esset discedere a bello atque ab hoste; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, mit dem sie die erste Periode bildet; II. (ne) civitas tanta, et tam conjuncta populo Romano, quam ipse semper aluisset, et quam ipse ornasset omnibus rebus, discederet ad vim, atque ad arma, atque ne ea pars, quae confideret minus sibi, arcesseret auxilia a Vercingatorige; zweite Periode, welche das Zweckwort des Hauptsatzes näher bestimmt.

Hoc tempore, cum homines nondum neque naturali neque jure civili descripto, fusi per agros, atque dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per caedem ac vulnera, aut eripere aut retinere potuissent; extiterunt viri virtute et consilio praestanti, qui dissipatos unum in locum congregarunt, eosque ex ferocitate illa ad justitiam atque mansuetudinem transtulerunt; et invento divino et humano jure, eos moenibus sepserunt.[1]) *Cic.* — O, mihi praeteritos referat si Jupiter annos! qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa stravi, scutorumque incendi victor acervos; et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi, nascenti cui tres animas Feronia mater, horrendum dictu! dederat; terna arma movenda; ter letho sternendus erat; cui tunc tamen omnes abstulit haec animas dextra, et totidem exuit armis: non ego nunc dulci amplexu divellerer unquam, nate, tuo; neque finitimo Mezentius unquam huic capiti insultans, tot ferro saeva dedisset funera, tam multis viduasset civibus urbem.[2]) *Virg.*

---

[1]) I. Viri, 1. virtute, 2. et consilio praestanti extiterunt, Hauptsatz; (qui) et illi congregarunt in unum locum dissipatos; et transtulerunt eos ex ferocitate ad justitiam, atque ad mansuetudinem; et sepserunt eos moenibus, cum jus divinum et humanum nondum inventum esset; nähere Bestimmung von „viri“ als Subject des Hauptsatzes, mit welchem sie die erste Periode bildet; II. (wann? hoc tempore, cum) homines fusi atque dispersi per agros, 1. vagarentur, quoniam jus naturale et civile non erat dum descriptum, 2. et cum illi haberent tantum, quantum potuissent aut eripere aut retinere per caedem ac vulnera, zweite Periode.

[2]) I. O, nate! 1. ego non divellerer unquam nunc tuo amplexu dulci; 2. et Mezentius, insultans huic capiti finitimo, non dedisset unquam ferro tot funera saeva; 3. et

Cap. III.

Aus drei Perioden zusammengesetzte Perioden.

Haec atque alia hujuscemodi saepe dicendo, C. Memmius populo Romano persuadet; uti Lucius Cassius, qui tum praetor erat, ad Jugurtham mitteretur; eumque interposita fide publica, Romam duceret; quo facilius, judicio regis, Scauri, et reliquorum, quos pecuniae captae arcessebant, delicta patefierent.[1]) *Sall.* — Quemadmodum volucres videmus, procreationis atque utilitatis suae causa, fingere et construere nidos; easdem autem cum aliquid effecere, levandi laboris sui causa, passim ac libere solutas opere volitare: sic nostri animi, foren-

---

ille non viduasset urbem civibus tam multis, Hauptsatz; si Jupiter referat mihi annos praeteritos; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, mit dem sie die erste Periode bildet; II. ego eram qualis, 1. cum stravi aciem primam sub ipsa Praeneste, 2. et cum victor incendi acervos scutorum, 3. et cum hac dextra misi sub Tartara regem Herilum, 1. cui mater Feronia dederat tres animas, (horrendum dictu!) 2. cui terna arma movenda, 3. qui erat sternendus ter letho, 4. cui tunc tamen haec dextera abstulit omnes animas, 5. et quem haec dextera abstulit totidem armis, zweite Periode.

[1]) I. C. Memmius persuadet hoc, populo Romano, Hauptsatz; dicendo (cum diceret) saepe, 1. haec, 2. atque alia hujuscemodi; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und mit ihm die erste Periode bildend; II. (hoc, nempe: uti) Lucius Cassius, qui erat tum praetor, 1. mitteretur ad Jugurtham, 2. et uti duceret eum Romam, fide publica interposita; zweite Periode, welche das Object des Hauptsatzes „hoc" näher bestimmt; III. (warum? quo) delicta, 1. Scauri, 2. et reliquorum, quos pecuniae captae arcessebant, patefierent facilius, judicio regis, dritte Periode, welche die zweite näher bestimmt.

sibus negotiis atque urbano opere defessi, gestiunt ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. [1]) *Cic.* — Est Dicaearchi liber de interitu hominum, peripatetici magni et copiosi, qui collectis causis eluvionis, pestilentiae, vastitatis, belluarum etiam repentinae multitudinis, quarum impetu docet quaedam hominum genera esse consumpta; deinde comparat quanto plures deleti sint homines, hominum impetu, id est, bellis aut seditionibus, quam omni reliqua calamitate. [2]) *Cic.* — Sed ubi Romam legati venere, et ex praecepto regis, hospitibus,

---

[1]) I. Animi nostri, 1. gestiunt, 2. ac cupiunt volitare, Hauptsatz; cum illi sunt defessi, 1. negotiis forensibus, 2. atque opere urbano; nähere Zeitbestimmung des Hauptsatzes; quasi illi essent vacui, 1. cura, 2. atque labore, zweite nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und daher noch zur ersten Periode gehörig; II. (auf welche Weise? sic, quemadmodum) nos videmus volucres, 1. fingere, 2. et construere nidos causa procreationis suae, atque causa utilitatis suae, zweite Periode, welche mit zur nähern Bestimmung der ersten dient; III. et quemadmodum videmus eas volucres solutas opere volitare, 1. passim, 2. ac libere, causa levandi, laboris sui, cum illae effecere aliquid, dritte Periode, welche die zweite näher bestimmt.

[2]) I. Liber de interitu hominum est, Hauptsatz; qui liber est Dicaearchi, 1. peripatetici magni, 2. et copiosi; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und mit ihm die erste Periode bildend; II. (et) ille Dicaearchus, collectis causis (cum collegerit causas) eluvionis, pestilentiae, vastitatis, etiam multitudinis repentinae belluarum (quarum impetu ille docet quaedam genera hominum consumpta esse), deinde comparat hoc; zweite Periode, welche zur nähern Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes dient; III. (hoc, nempe:) quanto plures homines sint deleti impetu hominum, id est, bellis aut seditionibus, quam deleti sint omni calamitate reliqua, dritte Periode, welche das Object der zweiten Periode näher bestimmt.

tibus, aliisque, quorum ea tempestate in senatu auctoritas pollebat, magna munera misere; tanta commutatio incessit, ut ex maxima invidia in gratiam et favorem nobilitatis Jugurtha veniret; quorum pars spe, alii praemio inducti, singulos ex senatu ambiundo nitebantur, ne gravius in eum consuleretur. [1]) *Sall.* — Metellus, postquam videt frustra incoeptum, neque oppidum capi, neque Jugurtham, nisi ex insidiis, aut suo loco pugnam facere, et jam aestatem exactum esse, ab Zama discedit; et in iis urbibus, quae ab sese defecerant, satisque munitae loco, aut moenibus erant, praesidia imponit; caeterum exercitum in provinciam, quae proxima est Numidiae, hiemandi causa collocat. [2]) — Ut fit in praelio,

---

¹) I. Commutatio tanta incessit, Hauptsatz; Ut Jugurtha veniret ex invidia magna, 1. in gratiam, 2. et in favorem nobilitatis; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und zur ersten Periode gehörig; II. (quorum) illorum nobilium pars inducti, 1. spe, alii, 2. praemio, ambiundo singulos ex senatu nitebantur ne consuleretur gravius in eum, zweite Periode; III. (wann? ubi) legati, 1. venere Romam, 2. et ex praecepto regis, misere munera magna hospitibus, et aliis, quorum auctoritas ea tempestate pollebat in senatu; dritte Periode, welche die erste näher bestimmt.

²) I. Metellus, 1. discedit ab Zama, 2. imponit praesidia, 3. collocat caeterum exercitum in provinciam, gratia hiemandi, Hauptsätze; quae est proxima Numidiae; nähere Bestimmung von „provinciam", und noch zur ersten Periode gehörig; II. (postquam) Metellus videt, 1. negotium incoeptum esse frustra, 2. et oppidum non capi, 3. et Jugurtham aut non facere pugnam suo loco, 4. aut nisi ex insidiis, 5. et jam aestatem esse exactum, zweite Periode; III. (Metellus imponit praesidia) in iis urbibus quae defecerant ab sese, et erant satis munitae loco, aut erant satis munitae moenibus, dritte Periode, welche den zweiten Hauptsatz näher bestimmt.

ut ignavus miles ac timidus, simul ac viderit hostem, abjecto scuto, fugiat quantum possit, ob eamque causam pereat nonnunquam etiam integro corpore, cum ei qui steterit, nihil tale evenerit; sic qui doloris speciem ferre non possunt, abjiciunt se, atque ita afflicti et exanimati jacent: qui autem restiterint, discedunt saepissime superiores.[1]) *Cic.* — Ut qui pila ludunt, etiamsi non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palaestrae, sed indicat ipse motus, didicecrint ne palaestram an nesciant; et qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen utrum sciant pingere an nesciant, non obscurum est: sic in dicendo facile declaratur, utrum is qui dicat ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit.[2]) *Cic.* — Sicut medico diligenti, priusquam co-

---

[1]) I. Illi, 1. abjiciunt se, 2. atque ita jacent afflicti et exanimati, Hauptsatz; qui non possunt ferre speciem doloris; wessen ohnerachtet? cum autem illi, qui restiterint, discedunt saepissime superiores; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und noch zur ersten Periode gehörig; II. (auf welche Weise? ut) fit in praelio, ut miles ignavus ac timidus fugiat quantum possit, abjecto scuto, simul ac ille viderit hostem, zweite Periode, welche die erste erläutert; III. (auf welche Weise? et ut) fit ut ille pereat nonnunquam ob eam causam, etiam corpore integro, cum nihil tale eveniat ei qui steterit, dritte Periode, welche die zweite näher bestimmt, und die erste vervollständigt.

[2]) I. Hoc declaratur facile in dicendo, Hauptsatz; (hoc, nempe:) utrum is qui dicat, accesserit instructus omnibus artibus ingenuis ad dicendum, nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „hoc" und zur ersten Periode gehörig; II. (auf welche Weise? sicut) ipse modus indicat, an illi, qui ludunt pila, didicerintne palaestram an nesciant; etiamsi illi non utuntur artificio proprio palaestrae, in ipsa lusione, zweite Periode, welche die erste näher bestimmt; III. (auf welche Weise? et sicut) hoc, nempe:

netur aegro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est; sic equidem, cum aggredimur ancipitem causam et gravem, ad animos judicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque versari debemus; ut odorari quam sagacissime possimus, quid sentiant, quid existiment, quid expectent, quid velint, quo deduci oratione facillime posse videantur.[1]) *Cic.* — Saepe etiam steriles incendere profuit agros, atque levem stipulam crepitantibus urere flammis: sive inde occultas vires et pabula terrae pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor; seu plures calor ille vias et caeca relaxat spiramenta, novas veniat qua succus in herbas; seu durat magis et venas adstringit hiantes; ne tenues pluviae, rapidive potentia solis acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.[2]) *Virg.*

---

utrum illi, qui fingunt aliquid, sciant pingere an nesciant, non est obscurum; etsi tum nihil utuntur pictura, dritte Periode, welche der ersten als zweite nähere Bestimmung dient.

[1]) I. Nos debemus versari omni mente, 1. in ea cogitatione, curaque, ad animos judicum pertractandos, Hauptsatz; cum aggredimur causam, 1. ancipitem, 2. et gravem; nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und noch zur ersten Periode gehörig; II. (ut) nos possimus odorari quam sagacissime, quid illi sentiant, quid existiment, quid expectent, quid velint, quo illi videantur posse deduci facillime oratione, zweite Periode, welche die Worte des Hauptsatzes „in ea cogitatione curaque" näher bestimmt; III. (auf welche Weise? sicut) non solum morbus ejus, cui medicus volet mederi, sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est medico diligenti, priusquam ille conetur adhibere medicinam aegro, dritte Periode, welche der zweiten zur nähern Bestimmung dient.

[2]) I. Hoc profuit saepe etiam, Hauptsatz; (hoc, nempe:) in-

Anmerkung. Vollkommen ausgebildete Satzgefüge, welche drei Perioden enthalten, kommen so selten vor, daß die, in dem vorigen Capitel zusammengestellten zehn Perioden nur mit Mühe in den Classikern aufgefunden werden konnten. Allein selbst bei der größten Aufmerksamkeit ist mir nur das eine nachstehende Satzgefüge vorgekommen, in welchem mir vier Perioden enthalten zu seyn scheinen.

Uti citharaedus, cum prodierit optime vestitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea coloribus variis intexta, et cum corona aurea magnis fulgentibus gemmis illuminata, citharam tenens exornatissimam auro, et ebore distinctam; ipse praeterea forma et specie sit, et statura opposita ad dignitatem: si tum magnam populo commoveas his rebus expectationem, repente silentio facto vocem emittat acerbissimam, cum turpissimo corporis motu; quo melius ornatus sit, et magis fuerit expectatus, eo magis derisus et contemptus dejicietur: item si quis in excelso loco, et in magnis,

---

cendere agros steriles atque urere stipulam levem flammis crepitantibus; nähere Bestimmung des Subjects des Hauptsatzes „hoc", warum? 1. sive illi agri steriles concipiunt inde vires occultas, et pabula terrae; 2. sive omne vitium excoquitur illis, atque humor inutilis exsudat per ignem; seu etc. etc.; zweite nähere Bestimmung des Hauptsatzes, und mit dem vorhergehenden zusammengenommen, die erste Periode bildend; II. (warum? seu) ille calor relaxat plures vias et spiramenta caeca, qua succus veniat in herbas novas, zweite Periode; III. (warum? seu) ille calor durat magis, et adstringit venas hiantes; ne pluviae tenues, vel potentia acrior solis rapidi, aut frigus penetrabile Boreae adurat illas; dritte Periode.

et in locupletibus copiis collocatus, fortunae muneribus, et naturae commodis omnibus abundabit; si virtutis et artium, quae virtutis magistrae sunt, egebit; quo magis caeteris rebus erat copiosus, et illustris, et expectatus, eo vehementius derisus et contemptus, ex omni conventu bonorum ejicietur. Ad Heren.

Nach den Regeln unserer Analyse:

I. Aliquis ejicietur derisus et contemptus ex omni conventu bonorum, Hauptsatz; auf welche Weise? eo vehementius quo magis erat copiosus et illustris et expectatus in rebus caeteris; nähere Bestimmung des Hauptsatzes; in welchem Falle? si ille egebit virtutis et artium, quae sunt magistrae virtutis; zweite nähere Bestimmung und noch zur ersten Periode gehörig.

II. (wessen ohnerachtet? etsi) quis, collocatus in loco excelso, et in copiis magnis et locupletibus, abundabit muneribus fortunae, et omnibus commodis naturae; zweite Periode, welche immer noch dem Hauptsatze zu mehrerer Bestimmung dient.

III. (auf welche Weise? uti) citharaedus dejicietur derisus et contemptus, eo magis, quo sit ornatus melius, et quo fuerit expectatus magis, dritte Periode, welche die erste näher bestimmt.

IV. (in welchem Falle? si) ille citharaedus, silentio facto repente, emittat vocem acerbissimam cum motu turpissimo corporis; wann? 1. cum ille prodierit vestitus optime, indutus palla inaurata, cum chlamyde purpurpurea intexta coloribus variis, et cum corona aurea illuminata magnis gemmis fulgentibus, tenens citharam ornatissimam auro, et distinctam ebore; 2. cum praeterea ipse sit forma, et specie, et statura opposita ad dignitatem, 3. praesertim si tum tu commoveas expec-

tationem magnam populo de his rebus, vierte Periode, welche die dritte näher bestimmt und mit ihr vereint, den Sinn der zwei ersten näher bestimmt.

Auf solche Weise läßt sich denn ohne große Schwierigkeit der Sinn, auch der verwickeltsten Perioden herausfinden; doch soll deshalb die vorstehende keinesweges als Muster der Nachahmung gelten; denn je vollgepfropfter die Perioden mit Ideen sind, und je entfernter dieselben von ihren Complementen stehen, um so weniger genügen sie auch den Anforderungen, die ein guter classischer Styl an den Schriftsteller macht. — Als Musterperiode kann dagegen die nachstehende gelten, welche, obschon sie vier, ja, wenn man will, fünf Perioden umfaßt, an Klarheit der Construction ihres Gleichen sucht; eine natürliche Folge des Bestrebens: die einzelnen darin enthaltenen Perioden nicht zur wechselseitigen nähern Bestimmung dienen zu lassen, sondern sie unmittelbar dem Hauptsatze zur Erläuterung und vollständigen Entwickelung anzufügen. Sie ist aus den Büchern vom gallischen Kriege des Cäsar entlehnt.

Postero die Caesar concione advocata, temeritatem, cupiditatemque militum reprehendit; quod sibi ipsi judicavissent, qua procedendum, aut quid agendum videretur; neque signo recipiendi dato, constitissent; neque a tribunis militum legatisque retineri potuissent: exponit, quid iniquitas loci posset; quid ipse ad Avaricum sensisset, cum, sine duce, et sine equitatu deprehensis hostibus, exploratam victoriam dimisisset; ne parvum modo detrimentum in contentione, propter iniquitatem loci, acciperet: quantopere eorum animi magnitudinem admiraretur, quos non castrorum munitiones, non altitudo montis, non murus oppidi tardare potuis-

set; tantopere licentiam arrogantiamque reprehendere; quod plus se, quam imperatorem, de victoria atque exitu rerum sentire existimarent; non minus se in milite modestiam et continentiam, quam virtutem atque animi magnitudinem desiderare.

Der Hauptsatz der ganzen Periode ist:

Caesar, postero die, 1. reprehendit temeritatem etc.; 2. exposuit quid, etc.; 3. (exposuit) quantopere etc.; 4. (exposuit) non minus, etc.

Die vier Perioden, welche dieses vollkommne Satzgefüge bilden, dienen zu unmittelbarer Erläuterung des Hauptsatzes, und lassen bei aller Ausdehnung nicht die geringste Dunkelheit zurück.

BSB Bayerische StaatsBibliothek

MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Philippi, Karl Ferdinand,

Praktische lateinische Constructionslehre

Stuttgart u.a. 1826

L.lat. 626 g
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10586281-0